

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra filmových studií

Diplomová práce

Bc. Zuzana Černá

Retribuční soudnictví ve filmovém oboru po druhé světové válce

Retribution judicature in film industry after the Second World War

Praha 2021

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivan Klimeš

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 18. srpna 2021

Zuzana Černá

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala zejména vedoucímu své diplomové práce prof. PhDr. Ivan Klimešovi za odborné vedení, cenné rady a důvěru. Velký dík patří všem pracovníkům navštívených archivů za jejich ochotu a laskavost, především pak Radku Slunečkovi z AHMP, za poskytnuté podmínky k bádání a pomoc při vyhledávání značné části spisů důležitých pro tuto práci. V neposlední řadě děkuji také své rodině a přátelům za trpělivost a povzbuzení.

Klíčová slova

retribuce; film; kinematografie; třetí republika; velký dekret; malý dekret; lidový soud; trestní nalézací komise

Key words

retribution; film; cinematography; third republic; Great Retribution Decree; Small Retribution Decree; Extraordinary People's Court; Penalty Finding Commission

Abstrakt

Práce se zabývá retribučním soudnictvím v rámci české kinematografie v letech 1945-1948. Ihned po válce vznikaly revoluční očištné komise, jež soudily domnělé kolaboranty na úrovni podniků i odborových svazů. Disciplinární radou Svazu českých filmových pracovníků takto prošlo na 270 zaměstnanců ze všech sfér kinematografie, od uvaděček kin po ředitele filmových podniků. Případy se neposuzovaly na právním podkladu, spíše podle představ nového vedení kinematografie. Výsledkem bylo pro mnoho filmových pracovníků vyloučení z oboru. Oficiální retribuční aparát pak některé případy převzal a soudil je na základě tzv. velkého nebo malého dekretu. Podle mimořádných lidových soudů i trestních nalézacích komisí mohli obžalovaní skončit ve vězení nebo s pokutou, v nejhorším případě hrozil i trest smrti. I když před těmito tribunály stanulo také značné množství filmových pracovníků, výsledky řízení neměly na budoucí podobu kinematografie už takový vliv, jako rozhodnutí Disciplinární rady. Přesto se revoluční a oficiální provedení v rámci českého filmu často zaměňuje. Cílem práce je tedy rozlišit a porovnat jednotlivé retribuční aparáty mezi sebou, a tak postihnout očistu filmového oboru v celé její šíři a zasadit ji do dobového kulturního i politického kontextu.

Abstract

This thesis deals with the retribution judicature within Czech cinematography in the years 1945-1948. Right after the Second World War, revolutionary denazification commission came into being on the level of companies and union boards. Almost 270 workers from all areas of cinematography underwent the process of the Disciplinary Board of the Union of Czech film workers, including cinema usherettes or directors of film companies. The cases were not judged on any legal basis, but rather under the supervision of a new cinematography leadership. For many of the workers it ended in being forced to leave the industry. Some of the cases were included into the proceedings of the Great Retribution Decree or the Small Retribution Decree. According to the Extraordinary People's Courts and the Penalty Finding Commissions the people were likely to end up in prison or with a fine, or for the worst case there was a possibility of the death sentence. Eventhough an extensive number of cinematography workers stood in front of these courts the conclusions had not such a big influence on the future of Czech film industry as it was in the case of the Disciplinary Board. Despite of this fact, the revolutionary and the official branches of retribution are often mixed up. The aim of this thesis is to make a distinction and to compare both retribution systems. Another goal is to provide an overview of the whole retribution process of the Czech cinematography considering the cultural and political context of that time.

Obsah

ÚVOD	8
1. VÝVOJ ČESKOSLOVENSKA V OBDOBÍ TZV. TŘETÍ REPUBLIKY	10
2. RETRIBUČNÍ SOUDNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	12
2.1 Divoká retribuce	13
2.2 Velký retribuční dekret a mimořádné lidové soudy.....	16
2.3 Malý retribuční dekret a trestní nalézací komise	23
2.4 Shrnutí poválečné retribuce	29
3. OČISTA NA KULTURNÍM POLI	32
4. POVÁLEČNÁ RETRIBUCE V ČESKÉ KINEMATOGRAFII.....	38
4.1 Disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků.....	40
4.2 Filmoví pracovníci před mimořádným lidovým soudem	46
4.2.1 Pavel Ludikar	57
4.2.2 Karel Pečený	60
4.3 Trestní nalézací komise a filmařská obec	67
4.3.1 Adina Mandlová.....	75
ZÁVĚR	79
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	81
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	82
PŘÍLOHA Č. 1: DEKRET PREZIDENTA REPUBLIKY Č. 16/1945 SB.....	I
PŘÍLOHA Č. 2: DEKRET PREZIDENTA REPUBLIKY Č. 138/1945 SB.....	XIII
PŘÍLOHA Č. 3: SMĚRNICE MINISTRA VNITRA.....	XV
PŘÍLOHA Č. 4: TABULKA PŘÍPADŮ FILMOVÝCH PRACOVNÍKŮ PŘED MLS	XXI
PŘÍLOHA Č. 5: TABULKA PŘÍPADŮ FILMOVÝCH PRACOVNÍKŮ PŘED TNK	XXIII

ÚVOD

Tato práce se zaměřuje na poválečná retribuční řízení filmových pracovníků. Události druhé světové války vyvolaly potřebu vypořádat se po jejím skončení se všemi, kdo se na nich jakýmkoliv způsobem podíleli a s nepřáteli spolupracovali. Procesy s opravdovými i domnělými kolaboranty se rozběhly ve všech za války okupovaných evropských státech a dodnes vzbuzují značné kontroverze. Při jejich činnosti docházelo k mnoha bezprecedentním zásahům do dosud známého právního rámce a dělo se mnoho nespravedlností a pochybení ze strany soudů a bezpečnostních orgánů. Přesto šlo z určitého úhlu pohledu o pochopitelnou snahu vyrovnat se s válečným traumatem a začít znovu s čistým štítem. Nakolik se však toto přání v zjitřených revolučních dobách podařilo vyplnit, je otázkou.

Následující kapitoly se zaměřují na poválečnou retribuční na českém území, specificky v oblasti kinematografie. Práce navazuje na předchozí výzkum věnující se disciplinární radě Svazu českých filmových pracovníků. Tato komise prováděla oborovou očistu podle vzoru tzv. divoké retribuční, která se odehrávala spontánně a bez jakýchkoliv právních podkladů. Jak bylo zjištěno, prošlo jí celkem 296 filmových pracovníků, z nich značná část byla vyloučena z oboru a nebyla tedy připuštěna k další práci. Ač šlo někdy i o opravdové kolaboranty, disciplinární rada se často řídila požadavky zestátněné kinematografie, jejímž cílem bylo zbavit se bývalých elit a vytvořit tak novou tvář českého filmu. Poté, co přešly první revoluční dny, se pomalu začaly formovat a zavádět nové právní předpisy a s nimi vešly v platnost i retribuční dekrety. Nejprve vznikl tzv. velký retribuční dekret, jehož mimořádné lidové soudy prováděly řízení s kolaboranty na základě návrhu vznikajícího po skoro celou dobu války v zahraniční emigraci. Jelikož ale soudily velké prohřešky, pod které se nevešla daleko rozsáhlejší, ale drobnější každodenní kolaborace, vznikl velmi narychlo tzv. malý retribuční dekret o provinění proti národní cti, jehož agendu měly na starosti národní výbory. Filmoví pracovníci prošli přirozeně i těmito instancemi a některé z kauz jsou dodnes symbolem poválečných soudů. Přestože oba dekrety vznikaly na naprosto odlišných základech a prováděly je rozdílné instituce, dodnes se jejich postupy i výsledky zaměňují. Cílem této práce je tak co nejkomplexněji zpracovat osudy českých filmařů v rámci těchto řízení a rozlišit procesní postup i přístup jednotlivých instancí. Důležité bude také porovnat, jaký vliv mělo jejich rozhodování na budoucí podobu české kinematografie.

Text je rozdělen do čtyř kapitol, z nichž první dvě se věnují podrobnému popisu historického i právního kontextu retribuční. Z tohoto základu pak čerpají následující dvě

kapitoly zabývající se očistným řízením v kultuře, konkrétně v kinematografii. Konkrétně čtvrtá kapitola se zaměřuje na jednotlivé stupně retribuční v českém filmu a uvádí příklady významných případů. Důležitou součástí práce jsou i tabulky zahrnuté v přílohách, které obsahují záznamy o všech zkoumaných případech. Přestože se jedná o procesy odehrávající se na území tehdejšího Československa, záměrně se věnujeme pouze českému prostředí. Slovenská část státu prováděla retribuční podle vlastních nařízení a zejména na základě odlišného válečného kontextu.

V rámci studia primárních pramenů výzkum navazuje především na seznam 217 dohledaných jmen, která prošla disciplinární radou Svazu českých filmových pracovníků. V archivech se nakonec podařilo vyhledat 34 osob, jež stanuly před mimořádnými lidovými soudy podle velkého dekretu a 84 osob souzených trestními nalézacími komisemi podle toho malého. Některé případy, které nepodléhaly oborové očištění, se podařilo dohledat na základě literatury nebo významné pomoci pracovníků archivů. Bádání probíhalo zejména v Archivu hlavního města Prahy, Státním oblastním archivu a Archivu bezpečnostních složek. Využili jsme rovněž i dokumenty z Národního filmového archivu, které byly zásadní především pro předchozí výzkum disciplinární rady. Dalším zdrojem informací byla dobová periodika, shrnující výsledky daných řízení, tak odkrývající zjištěnou atmosféru třetí republiky. Důležitým nástrojem byly i dobové právní příručky poskytující výklad ke směrnici malého retribučního dekretu.

Přehled o dobových souvislostech a historickém kontextu poskytlo studium sekundární literatury. Zásadní byly zejména publikace popisující právní rámec a vývoj retribučních dekretů a také knihy věnující se jednotlivým soudům a komisím. Detaily o vztazích a poměrech v poválečné kinematografii, které dokreslují faktické informace z archivních dokumentů bylo možné čerpat jak z odborných monografií, tak i z memoárové literatury. Vzpomínky herců a režisérů je nutné vnímat kriticky s ohledem na jejich zdrojový materiál, někdy ale poskytly zajímavý kontext, který nelze ze soudních protokolů vyčíst a přiblížily tak okolnosti, za nichž poválečné soudy probíhaly.

1. VÝVOJ ČESKOSLOVENSKA V OBDOBÍ TZV. TŘETÍ REPUBLIKY

Svoboda, euforie, optimismus, obnova, naděje, ale i zklamání, touha po odplatě, chaos, ztráty, okleštěná demokracie – tím vším se dá charakterizovat krátká, ale velmi dynamická doba tzv. třetí republiky. Období trvajícím od osvobození republiky po druhé světové válce v roce 1945 do komunistického puče v únoru 1948 je rozporuplné a zároveň velmi zásadní pro dlouhodobý vývoj Československa i celé Evropy. Válka po sobě zanechala rozbitá města, poškozenou infrastrukturu, hospodářské ztráty, a především zničené rodiny a narušené mezilidské vztahy. Lidé si v sobě nesli různá traumata a skoro nikdo se nechtěl vracet k předválečným pořádkům, z nichž válka vzešla. Většina obyvatel, ať už byla jakékoliv národnosti či politického vyznání, toužila po změně. Přechod do mírových časů nebyl vůbec lehký, byl doprovázen mnoha bezprecedentními a často kontroverzními rozhodnutími a událostmi, které nakonec zcela přepsaly politickou mapu Evropy.¹

Politický a společenský vývoj Československé republiky stanovil Košický vládní program (dále KVP), vyhlášený dne 5. dubna 1945 na již osvobozeném slovenském území. Tento zásadní dokument byl připraven převážně zástupci komunistické emigrace, a i když byl ještě v březnu téhož roku diskutován v Moskvě za přítomnosti sociálních demokratů a lidovců, k výrazným změnám v jeho podobě již nedošlo. KVP ustanovil první poválečnou vládu Národní fronty Čechů a Slováků a určil zahraničně-politické směřování země na základě československo-sovětské smlouvy z 12. prosince 1943 o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci. Přestože oficiálně garantoval právní kontinuitu z předmnichovského období, reálně došlo k zřetelné proměně v řízení státu. Zásadním faktorem bylo zřízení nových orgánů státní a veřejné správy. Těmi se staly lidem volené národní výbory (dále NV), které vznikaly jako protipól „*dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu*“ na zemských, okresních a místních úrovních.² NV zastávaly důležité úkoly, kromě místní správy zajišťovaly také osidlování pohraničí, připravovaly znárodnění, udělovaly osvědčení o národní spolehlivosti a z velké míry se podílely na vyšetřování válečných zločinců a kolaborantů. Na podkladě jejich volby bylo svoláno Prozatímní Národní shromáždění, které potvrdilo prezidenta v jeho funkci a mělo připravit zemi na první volby. Ty se konaly v květnu roku 1946 a mohly se jich účastnit pouze strany Národní fronty³, čímž došlo ke značnému omezení politické

¹ Široký kontext poválečných změn popisuje ve své knize historik Karel Kaplan. Viz Karel Kaplan, *Československo v poválečné Evropě*. Praha: Karolinum 2004.

² Košický vládní program (5. 4. 1945). Dostupný na WWW: <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>> [cit. 17. 7. 2021].

³ Do ní patřily Československá strana lidová, Československá strana národně socialistická, Československá strana sociálně demokratická, Komunistická strana Československa a na Slovensku působící Demokratická strana,

soutěže, další výrazné odchylce od předmnichovských tradic. Drtivého vítězství tehdy dosáhla KSČ.

Komunisté měli, na rozdíl od dalších politických stran, své poválečné kroky velmi dobře připraveny, a právě Košický program jim výrazně pomohl v nastávajícím mocenském boji.⁴ Dobré výchozí pozice si zajistili zejména skrze jmenované NV, jež Klement Gottwald označoval za hlavní arénu politického boje a v jejichž vedení komunisté stáli skrze ovládnutí důležitého ministerstva vnitra.⁵ Výhradní postavení jim také zajišťovalo spojení se Sovětským svazem, jehož síla se zásadně projevila v roce 1947, kdy na nátlak Moskvy Československo ustoupilo ze své účasti na konferenci k přijetí tzv. Marshallova plánu na obnovu Evropy, iniciovaného Spojenými státy. Tím defacto došlo k včlenění země do sovětského bloku.⁶ Československo ale nebylo původně svým příklonem k SSSR a podílem komunistů na moci nijak výjimečné. Jak zmiňuje Karel Kaplan, Sovětský svaz měl jako významný aktér při porážce nacistického Německa velkou autoritu mezi všemi okupovanými státy. Stejně tak byl rozšířený antifašismus, který vznikl z odporu proti utlačovatelům, a jehož zastánci byli z velké části socialisté a komunisté. Logickým důsledkem tak byl posun Evropy doleva politického spektra – bezprostředně po válce se komunisté účastnili vlády ve 14 zemích kontinentu.⁷ Ne všude se tento trend podařilo udržet, ovšem v Československu KSČ dosáhla nejvyššího cíle. Nekomunistické strany mnohokrát svého oponenta podcenily, a nakonec mu nedokázaly vzdorovat a včas reagovat na jeho agresivní kampaň. Dne 25. února 1948 prezident Beneš přijal demise 12 ministrů, kteří protestovali proti čím dál tím radikálnějšími krokům KSČ. Tím se však otevřela cesta ke komunistickému převratu a období třetí republiky skončilo.⁸

Komunistická strana Slovenska, Strana práce a Strana Slobody. Např. Agrární strana, jež byla před válkou nejsilnější politickou konkurencí, se nesměla na moci nijak podílet za svá provinění proti zájmu národa v předválečných letech. Viz. Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost. Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha: Auditorium 2021,

s. 24. Srov. Jan Kuklík a kol., *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde 2009, s. 12.; Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Ostrava: Tilia 1998, s. 29.

⁴ Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 22-25.

⁵ Zkraje roku 1946 drželi komunisté vedení 46 % všech NV, po volbách pocházelo z jejich řad dokonce 78 % předsedů ONV. Viz Benjamin Frommer, *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia 2010, s. 77-78.

⁶ Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 27.

⁷ Karel Kaplan, *Československo...*, s. 10.

⁸ Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 30-31.

2. RETRIBUČNÍ SOUDNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

„Vláda bude pokládat za svůj nejvyšší odpovědný úkol a za svou mravní povinnost před českým a slovenským národem postihnouti a vydati soudu a trestu všechny válečné provinilce, všechny zrádce, všechny vědomé a aktivní pomocníky německých nebo maďarských utlačovatelů. Tento úkol bude vláda prováděti bez všech průtahů, bez kolísání a bez shovívavosti vůči komukoliv.“, stálo v Košickém vládním programu.⁹ Vyrovnání s válečnými zločinci a kolaboranty, především z domácích řad bylo jedním z hlavních úkolů nejen v Československu, ale ve všech za války okupovaných zemích. Neblahá zkušenost s velmi laxním potrestáním válečných zločinů po první světové válce vedla mnohé politické představitele k tomu, že ihned po vypuknutí německé agrese na konci 30. let začali vehementně na situaci upozorňovat a požadovat koordinovaný postup Spojenců. Prvním krokem spolupráce byla tzv. Svatojakubská deklarace podepsaná v lednu 1942 v Londýně za účasti devíti evropských států okupovaných Němci¹⁰, jež se zavazovaly k stíhání a potrestání hitlerovských zločinů. Následovaly další upřesňující dohody, do nichž se zapojily i další státy a otázka poválečných soudů se tak řešila na úrovni exilových vlád celou válku. Po osvobození vznikaly lidové či vojenské soudy a vyšetřovací komise snad v každém nacisty postiženém státě. Národní tribunály vycházely z přijatých dohod, jejich podoba i přísnost byla uzpůsobena lokálním válečným reáliím. Společné pro celé mezinárodní právo v této oblasti bylo ovšem do té doby zcela bezprecedentní zpětné působení těchto norem (tzv. retroaktivita), které mělo zajistit, aby se podobné zločiny již nikdy neopakovaly.¹¹

Československá exilová i poválečná vláda naplňovaly své body skrze dekrety prezidenta republiky. Dekrety se staly „*legislativním východiskem*“ v době ústavní nouze, kdy byly jedinou možností, jak přijímat právní rozhodnutí a zajistit právní kontinuitu státu. Dne 28. října 1945 je Prozatímní Národní shromáždění uznalo jako pevnou součást právního řádu.¹² Jedněmi z nejznámějších dekretů jsou právě ty zabývající se retribučním¹³ soudnictvím. První, snad

⁹ Košický vládní program (5. 4. 1945). Dostupný na WWW: <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>> [cit. 18. 7. 2021].

¹⁰ Šlo o Československo, Polsko, Jugoslávii, Norsko, Řecko, Belgie, Nizozemí, Lucembursko a Francii. Viz Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 32-36.

¹¹ Tamtéž. Více k retribučnímu právu v jednotlivých státech viz Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu...*, s. 95-102. Srov. Tony Judt, *Poválečná Evropa. Její historie od roku 1945*. Praha: Prostor 2018, s. 41-62.

¹² Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha: Academia: 2015, s. 45. Srov. Karel Jech – Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. Brno: Doplněk 2002, s. 37.; Jan Kuklík a kol., *Vývoj československého práva...*, s. 15-17.

¹³ Slovo retribuce pocházející z latinského retributio znamená vrácení, odplatu, odměnu. V české právní terminologii se používá pro stíhání zločinů, kterých se dopustili nacisté a jejich pomahači na československém lidu. Viz Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu...*, s. 11. Srov. Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 32.

nejznámější z nich je dekret č. 16/1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, nazývaný taktéž jako velký retribuční dekret. Dne 19. června 1945 s ním byl přijat ještě další dekret č. 17/1945 o Národním soudu, pod nějž spadaly prominentní osobnosti z řad protektorátní vlády, aktivistických novinářů i jiných postav ve vedoucích pozicích, jež měly být za okupace „svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem“.¹⁴ Vláda připravovala velký retribuční dekret již v exilu. Do své finální podoby prošel mnoha proměnami, celkově ale vycházel ze zmíněných mezinárodních dohod a také z tehdy platných právních předpisů první republiky. Řídil se především zásadami stanného práva, které neumožňovalo podávat řádné opravné prostředky.¹⁵ Jeho účinnost se ovšem záhy ukázala jako nedostatečná, jelikož nezahrnoval drobná provinění a spousta nacistických spolupracovníků tak tehdejší spravedlnosti unikla. Dne 27. října 1945 proto zákonodárci ještě narychlo přijali dekret č. 138/45 o trestání některých provinění proti národní cti, který měl toto pochybení napravit. Retribuce měla skončit za rok od vydání prvních dekretů, nicméně její plnění se ukázalo natolik náročným úkolem, že byla oficiálně ukončena až na jaře 1947, přestože ne všechny případy doznaly svého konce. Jak si ukážeme v následujících kapitolách, rozsah i význam vyrovnávání se s válečnými zločinci byl ohromný a jeho výsledky ovlivnila nejen proměňující se legislativa, ale také společenská nálada i politické tlaky.

2.1 Divoká retribuce

V rozjitřených dobách konce války lidé přirozeně nevydrželi čekat několik měsíců, než byla zavedena příslušná právní opatření. Po letech útlaku byla v určité části společnosti nahromaděná značná nenávisť a touha po násilné odplatě. Bezprostředně po osvobození tak začala probíhat tzv. divoká retribuce, která byla důsledkem exploze těchto emocí a probíhala spontánně a neregulovaně. Ve společnosti docházelo k lynčování, osočování a udávání údajných kolaborantů s nimiž se spoluobčané vypořádali násilně často ihned na místě, aniž by se zabývali tím, zda je obvinění oprávněné, či ne. Historik Jakub Šlouf například uvádí, jak se v květnu 1945 před budovou Věznice Pankrác pravidelně scházely tisícové davy a čekaly na

¹⁴ Karel Jech – Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky...*, s. 269.

¹⁵ Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 498. Více o vývoji stanného práva Tamtéž, s. 133-146.

návrat internovaných osob z pracovního nasazení zpět do věznice. Policejní gardy násilnostem nijak nebránily, ochrana vězňů se začala řešit až za několik týdnů.¹⁶

Nečinnost nebo alespoň vlašný přístup při zakročení proti těmto skutkům ovšem nejsou náhodné. Politická reprezentace sama z exilu k podobnému chování nabádala a po válce mu nechala volný průchod. Šlo zejména o nenávistné projevy namířené proti Němcům. Vláda doufala v „dobrovolný“ odchod velké části německého obyvatelstva, který by následně usnadnil plánovaný organizovaný odsun.¹⁷ Budoucí ministr spravedlnosti, Prokop Drtina, například vyzýval domácí odboj k akci následujícími slovy: „*Bude však záležet na Vás doma, aby Němci byli zatlačeni a vytlačeni co nejdále. S tím se tu počítá, že to hlavní bude doma nakonec a že to bude krvavé, a ne procházka po Václavském náměstí jako roku osmnáct.*“¹⁸ Sám prezident Beneš vyzýval k „*vylikvidování*“ těch, kdo to zaslouží „*v prvních dnech nového režimu*“: „*Nepochybní zrádci mají zmizet v prvním rozmachu revoluce a nejlépe vojenskou a lidovou bouří a revolucí.*“¹⁹ Pozornost byla zaměřena také na zrádce z vlastních řad, o nichž mluvili zejména komunisté: „*Jen okupanti byli poraženi a vyhnáni. Ale dosud tu jsou jejich přísluhovači v řadách našeho národa a dokonce mnozí ozdobeni trikolórou... Pryč s nimi, odhalit je a zajistit!*“²⁰ K chaosu a násilnostem nepřispívaly jen nekontrolované davy v ulicích, ale také orgány místní samosprávy. Národní výbory byly pověřeny prováděním národní očisty, ale nezkušenost jejich členů i místní osobní zájmy často zapříčinily, že se činnost výborů vymkla kontrole. Docházelo k masovému zatýkání, rozkrádání majetku i neoprávněným popravám. Vedení země reagovalo z výše zmíněných důvodů jen neochotně, nicméně na konci května vydalo alespoň interní příkaz zamezující popravám.²¹ Vláda ve vlastním zájmu neměla tendenci pronásledovat obyvatele za zločiny napáchané po revoluci, i když jejich intenzitu vnímala a některé zvláště kruté činy se podařilo vyšetřit a odsoudit. Obecná snaha nicméně směřovala k zahlazení těchto „přehmatů“. Dne 8. května 1946 tak vláda potvrdila zákon, který amnestoval jednání, k němuž došlo od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jež mělo přispět k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů a jejich pomahačů, i když by jinak bylo podle práva trestné.²² Bylo jistě potřeba zajistit beztrestnost účastníkům protinacistického odboje, protažení lhůty až do

¹⁶ Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud v Praze (1945-1948)*. Praha: Academia 2020, s. 83.

¹⁷ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 69.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž, s. 72.

²¹ Tamtéž, s. 79-82.

²² Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu...*, s. 41. Srov. Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 60-67.

října ovšem působí značně kontroverzně. Zákonná definice jen těžko rozlišovala, co spadá pod „spravedlivou odplatu“ a kdy jde jen o kriminální čin, kterým mohlo být i znásilnění nebo vražda.

Divoká retribuce ovšem nezahrnovala pouze násilné činy, ale také očistné procesy vznikající spontánně, decentralizovaně a bez jakýchkoliv právních podkladů. Revoluční očista se odehrávala takřka v každém podniku nejčastěji pod hlavičkou závodních rad. I zde docházelo vedle napadání známých kolaborantů k využívání komisí k vyřizování si osobních sporů. Právní historička Daniela Němečková poukazuje na dva základní principy, které národní očistu ovlivňovaly – vyhrocený nacionalismus zaměřený proti Němcům a vyhrocené rovnostářství zacílené proti dosavadním elitám. Němečková například popisuje časté obviňování vedoucích pracovníků z těžce definovatelného asociálního chování. V mnoha případech oznámení podal zaměstnanec udaný za války svým šéfem, ve skutečnosti však mnoho z nadřízených taková udání učinilo až poté, co nečinnost jednoho pracovníka ohrožovala celý kolektiv obviněním ze sabotáže.²³ Tyto první retribuční „tribunály“ soudily na základě vlastních kategorií, až postupem času začaly zastřešující organizace z vlastní iniciativy vydávat pokyny a směrnice pro činnost komisí závodních rad.²⁴ Tresty byly naprosto rozdílné než v řádných retribučních řízeních, šlo zejména o výpověď ze zaměstnání, přeražení na horší práci, pokutu či odmítnutí vydání potvrzení o národní spolehlivosti. Výsledky pak vycházely v závodním tisku nebo byly vystaveny na nástěnkách v podniku.²⁵

Je důležité si uvědomit, že v dynamických revolučních časech neprobíhaly tyto procesy odděleně, ale vše se dělo najednou a vzájemně na sebe působilo. V určitou dobu vedle sebe existovaly dvě linie tzv. očisty – revoluční komise formované spontánně zdola, které si postupně utvářely své vlastní normy a tresty, a vedle nich nastupující aparát retribučních soudů.²⁶ Vzhledem k tomu, že na sobě byly obě instance nezávislé, ale jen jedna konala na základě právních předpisů, začala se logicky spousta lidí odsouzených podnikovými radami bouřit a podávat trestní oznámení na ZR a ÚRO. Pro představitele těchto orgánů ale bylo nepředstavitelné, aby se jejich rozhodnutí zpochybňovala, a vláda si netroufla ignorovat

²³ Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 51-53.

²⁴ Např. Ústřední rada odborů publikovala v tisku směrnice pro provádění očisty ve veřejných podnicích na konci května 1945. Viz. Jak provádět očistu ve veřejných úřadech a podnicích. *Právo lidu* 48, 1945, č. 11 (24. 5.), s. 1.

²⁵ Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 55.

²⁶ V této souvislosti je možné zmínit Disciplinární radu Svazu českých filmových pracovníků, která za pomoci směrnice ÚRO posuzovala české filmaře. Její rozhodování vycházelo čistě z interních požadavků filmového průmyslu a trestem bylo vyloučení z oboru. Nezávislost tohoto revolučního orgánu, který vznikl bez jakýchkoliv právních podkladů, se ukázala v momentě, kdy byl určitý pracovník osvobozen v rámci retribučního řízení, na stanovisku DR to ale nic nezměnilo a daný člověk stejně nemohl v oboru dále působit. Této komisi se budeme věnovat v další části práce, podrobněji viz Zuzana Černá, *Poválečná „očista“ v české kinematografii 1945-1946*. Bakalářská práce, Katedra filmových studií, FF UK, 2015.

početný hlas průmyslového dělnictva a dalších pracovníků ZR. Nátlak těchto skupin byl tedy jedním z důvodů přijetí malého retribučního dekretu, který defacto na činnost ZR navazoval a legitimizoval ji.²⁷ Mnohé případy mu byly z podnikových rad dokonce postoupeny a aktivita ZR tak postupně pozbyla smysl a mohla být ukončena. Zároveň byl na jaře 1946 přijat zákon, jenž legalizoval zásahy ZR do pracovních poměrů. Veškerá protiprávní činnost tak byla definitivně posvěcena státem. Vláda těmito kroky zajistila ukončení revolučních akcí a vytvořila pro retribuční soudnictví výlučnou pozici jediné legální justice. Jak shrnuje Němečková, „*stalo se tak ovšem pouze za cenu toho, že revoluční větev retribuce byla dodatečně legalizována a delikty, které definovala a stíhala, byly dodatečně převzaty do oficiálního právního řádu*“.²⁸

2.2 Velký retribuční dekret a mimořádné lidové soudy

V červnu roku 1945 vláda konečně přijala dokument zabývající se kýženou odplatou za zločiny, „*kterých se dopustili nacisté a jejich zrádci spoluviníci na Československu*“.²⁹ Dekret č. 16/1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech byl schválen 19. června a v platnost vešel 9. července téhož roku. Široké vymezení válečné odplaty v KVP prosadili komunisté, norma, která určovala její prosazování byla ovšem dílem londýnské emigrace, jež se podobou dekretu zabývala už od roku 1942.³⁰ Působnost dekretu se týkala pouze českých zemí, Slovenská národní schválila vlastní opatření.³¹

Tzv. velký retribuční dekret se vztahoval na skutky spáchané v době zvýšeného ohrožení republiky určené od 21. května 1938 do 31. prosince 1946.³² Zločiny se dělily do čtyř kategorií na zločiny proti státu (kam patřilo mimo ohrožení bezpečnosti republiky také členství ve fašistických organizacích či propagování nacismu nebo fašismu), zločiny proti osobám (např. vydírání nebo různé formy násilí), zločiny proti majetku (např. zhárství, krádeže,

²⁷ Nad četnými udáními se v říjnu 1945 pohoršoval například tiskový orgán KSČ, Rudé právo, který veřejnost uklidňoval právě příslibem chystaného dekretu. Viz Závodní rady a revoluční očista. *Rudé právo* 25, 1945, č. 136 (7. 10.), s. 1.

²⁸ Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 50-61.

²⁹ Text dekretu č. 16/1945 Sb. viz Příloha č. 1. Srov. Karel Jech – Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky...*, s. 237-247.

³⁰ Podrobný vývoj podoby dekretu se všemi změnami viz Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 62-131.

³¹ Emanuel Mandler, *Benešovy dekrety. Proč vznikaly a co jsou*. Praha: Libri 2002, s. 64.

³² Konec stavu ohrožení republiky byl určen dle ukončení organizovaného odsunu německého obyvatelstva. Viz Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 346.

zpronevěry) a udavačství.³³ Až na některé z těchto deliktů, které se odvíjely od specifik válečného období, vycházely ostatní z trestního řádu první republiky, nyní se ale postihovaly přísnějšími tresty. Soud mohl udělit vězení od 5 do 20 let, výjimečně i doživotí, propadnutí části nebo celého majetku a v případech nejtěžších i trest smrti, který musel být vykonán do 2 hodin. Proti rozhodnutí nebylo opravných prostředků, u hrdelního trestu však bylo možné požádat o milost prezidenta republiky. Pokud odpověď nedošla do stanovené lhůty 2 hodin, poprava se vykonala bezodkladně.³⁴ Lidé odsouzení k odnětí svobody mohli být zařazeni do nucených pracovních oddílů používaných k obnově hospodářského života a pracím ve veřejném zájmu, jako např. odklizení válečných trosk nebo budování dopravní infrastruktury.³⁵ Velmi obávaným trestem bylo pozbytí občanské cti, jenž často předešlé tresty doprovázelo. V takovém případě odsouzený ztratil veškerá vyznamenání, akademické i vojenské hodnosti, ztratil právo volit a být volen, zastávat funkce ve veřejných sdruženích, publikovat v tisku, konat jakékoliv přednášky nebo projevy a pracovat ve vedoucích pozicích úřadů nebo pod svobodným povoláním jako např. lékař nebo právník. Nesměl zkrátka na nikoho působit svými názory a ve výsledku mohl vykonávat možná tak dělnické pozice.³⁶

Provádění dekretu připadlo na starost mimořádným lidovým soudům (dále MLS). „Mimořádným“ proto, že fungovaly v omezeném čase jen pro určitý typ zločinů a soudily ve zrychleném řízení po vzoru stanného práva. „Lidovým“ na základě toho, že jejich součástí byli laici z řad veřejnosti. MLS vzniklo na českém území celkem 24. Sestávaly z pětičlenných trestních senátů složených z jednoho profesionálního soudce a čtyřech soudců z lidu.³⁷ Obžalovaný měl možnost využít právního zástupce, proti rozsudku ovšem nebylo žádných opravných prostředků.

³³ Text dekretu č. 16/1945 Sb. viz Příloha č. 1.; Daniela Němečková upozorňuje, že udavačství je často zmiňováno jako novinka přidaná po válce, nicméně podle ní již bylo zahrnuto v dekretu dříve. V posledních verzích akorát dostalo svůj vlastní paragraf, zřejmě aby byla zdůrazněna váha tohoto provinění. Viz Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 66.

³⁴ Z vládních debat vyplývá, že tehdejší ministr spravedlnosti Stránský navrhoval, aby se k prezidentovi žádosti o milost dostaly jen tehdy, pokud je to ve vládním zájmu. Zda se tak opravdu dělo není ale z žádných pramenů jasné. Viz Tamtéž, s. 382.

³⁵ Odměna za jejich práci pak připadla státu. Tamtéž, s. 190-192.

³⁶ Tento specifický trest nebyl v mezinárodním kontextu nijak výjimečný, podobně postihovaly kolaboranty např. i Nizozemí, Francie nebo Dánsko. Viz Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 126-127.

³⁷ Jak již bylo zmíněno, ke stejnému datu jako velký dekret byl vydán i dekret č. 17/1945 Sb. o Národním soudu zaměřený proti nejvýznamnějším představitelům protektorátního režimu. Národní soud se řídil stejnými pravidly jako MLS, jeho senáty oproti nim měly ale 7 členů, z nichž tři museli mít právní vzdělání. Vzhledem k tomu, že Národní soud nebude předmětem této práce, není nutné se o něm podrobněji zmiňovat. Více informací o něm viz Tamtéž, 350-406. Srov. Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 94-98.

Dekret byl v justici kritizován za mnohé nedokonalosti a nepřesná vymezení pojmů³⁸, postupem času byl proto doplňován různými výnosy, které konkretizovaly nebo nově definovaly některé jeho části. Zpočátku se zdálo, že celý proces se odbude velmi rychle. Platnost dekretu byla stanovena na jeden rok, jedno řízení mohlo probíhat maximálně tři dny a poté mělo být předáno trestním soudům. Mohutný aparát MLS se ovšem rozjížděl velmi pomalu a brzy narazil na některé limity stanného práva, jež bylo v poválečné době těžké naplňovat. Například nejasné vymezení fašistických a zločineckých organizací v textu dekretu nutilo soudy zadávat v této věci znalecké posudky, což je zdržovalo. Rychlé tempo zase znemožňovalo obhájcům seznámit se se spisem a někdy i s obžalovaným, vyhledávání svědků komplikovala poválečná migrace. Vláda pod tlakem dobových požadavků trvala na rychlém provedení retribuice. Prokop Drtina po svém nástupu do funkce ministra spravedlnosti pronesl směrem k pracovníkům justice: „*Jako je pravda, že lidové soudnictví musí být řízeno zásadou spravedlnosti, tak je i nemenší pravdou, že musí svůj odpovědný úkol vyřídit co nejrychleji. Jsem si plně vědom, že tím je soudům a veřejným žalobcům ukládáno velké zatížení, ale nelze jinak. Mimořádná doba ukládá i mimořádné úkoly. Musíme napnout všechny síly, abychom otázku retribuice vyřídili bez průtahů a co nejdříve. Je to v zájmu klidu a v zájmu morálky v národě.*“³⁹ Situaci komplikovaly i NV a bezpečnostní orgány, které měly na starost zajišťování obviněných i přípravu podkladů k šetření. Jejich práce byla často velmi nedostatečná a soudy si tak navzdory nařízení zakládaly vlastní institut vyšetřujících soudců. Množství případů, které soudy řešily bylo nečekaně velké a spolu se zmíněnými problémy nebylo dost dobře možné se s kolaboranty v daných podmínkách vypořádat v čase, v jakém se očekávalo. Ministerstvo navíc v rámci prestiže retribuice upřednostňovalo, pokud jednotlivé kauzy vyřešily MLS, než aby většina případů propadala trestním soudům.⁴⁰ Postupně se tedy přistupovalo na úpravy retribuční normy, jako např. prodloužení její platnosti, připuštění přípravného vyšetřování či povolení delší doby trvání jednotlivých řízení.⁴¹ Změny si tedy vynutila samotná praxe, podle níž se jednotlivé výnosy formulovaly.

Tlak na soudy ovšem nevyvíjela jen vláda, jejich činnost značně ovlivňovalo také veřejné mínění a nálady ve společnosti. Soudy volily první případy k posouzení s ohledem na

³⁸ Němečková vysvětluje, že šlo o logický důsledek podmínek, v nichž se dekret tvořil. Vycházel z mezinárodního práva, které se samo v průběhu války proměňovalo, ale také z platných předpisů první republiky. Nebylo možné očekávat, že limity těchto norem se podaří vyřešit několika právníkům pracujícím v omezených exilových podmínkách a posléze v nepřehledné porevoluční době. Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 498.

³⁹ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*. Praha: Vyšehrad a Ústav pro studium totalitních režimů 2011, s. 193.

⁴⁰ Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 21-23, 45-46.

⁴¹ Jednalo se ale i o upřesňování administrativních úkonů, jako např. zadávání znaleckých posudků nebo podobu rozsudků či výslechových protokolů. Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 68.

tuto skutečnost. Aby byla uspokojena poptávka, nejdříve přišli na řadu známí kolaboranti, u nichž byla vysoká pravděpodobnost odsouzení.⁴² Líčení byla z povahy dekretu veřejná, a i přes omezenou kapacitu se tvořily před soudní síní fronty. Historik Jakub Šlouf uvádí, že zájem o první procesy byl přímo „*módní záležitostí*“.⁴³ Široká veřejnost mohla retribuci přihlížet zejména při veřejných popravách, které měly na obyvatele podle politiků působit pozitivními psychologickými účinky. Veřejný výkon trestu zdůrazňoval „*konec nacistické hrůzovlády*“.⁴⁴ V mnoha lidech ovšem morbidní podívání vzbuzovala ještě větší krvelačnost. Od dalších, kteří si zachovali odstup, zase přicházela kritika. Vedení MLS v Praze se tedy vzápětí rozhodlo přesunout popravu do uzavřených prostor věznice s omezenou kapacitou.⁴⁵ Prání participovat na řízeních projevíly i některé okresy, jejichž obyvatelé mohli dění sledovat pouze v tisku. V regionech se šířily obavy, že v Praze a jiných velkých městech se bude rozhodovat o místních kolaborantech mírně, ve prospěch nacistických zločinců. Vláda nechtěla podporovat nedůvěru v retribuční justici a snažila se o transparentnost. Zkraje se tedy některé soudy konaly i v jiných městech, přesunovat celý aparát se ale ukázalo jako nemožné a dlouhodobě neudržitelné. Menší obce často nedisponovaly vhodnými prostory, dopravní podmínky byly velmi ztížené a ani časové možnosti takové pohyby neumožňovaly.⁴⁶

Zásadním článkem retribuční justice byli soudci, již měli výrazný vliv na její průběh. Veřejná debata se často zaměřuje pouze na soudce z lidu, nicméně profesionální soudci sehráli při formování MLS možná i důležitější úlohu. Byli to právě oni, kdo se zasloužili o veskrze korektní průběh retribuční justice a snažili se minimalizovat snahu o ovlivňování justice zvenčí. Tato skutečnost byla dána zejména tím, že profesně vzešli z předválečné doby a drželi se jejích práv a zásad. Personální obměna zde nemohla proběhnout tak rychle jako v jiných odvětvích vzhledem k tomu, že školení soudců trvalo i několik desetiletí, a i mladší adepti se v oboru pohybovali již značnou dobu. Soudce měl znát platné právo, to se ale v revoluční době neustále měnilo a není zřejmé, zda všem bylo jasné, podle čeho se řídit. Přístup právně vzdělaných soudců tak byl značně konzervativní a přidržoval se postupů, které znali ze své předchozí praxe.⁴⁷ Ani justice se ovšem nevyhnula válečným ztrátám a kvalifikovaných soudců se mnoho nedostávalo. Šlouf ve své knize o MLS Praha popisuje, že předsedy senátů se stávali i soudci,

⁴² Vůbec prvním člověkem souzeným MLS v Praze byl bývalý náměstek primátora Prahy, prof. Josef Pfitzner. Vybrán nebyl ani tolik pro závažnost svých provinění, jako spíš proto, že představoval symbol nacistické nadvlády. Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 88-89.

⁴³ Tamtéž, s. 83.

⁴⁴ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 126.

⁴⁵ Došlo k tomu i proto, že na náměstích popravám přihlížely děti. Viz Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 88-95.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Kritické retribuční justice je proto často napadali a označovali za ochránce předválečných elit. Tamtéž, s. 10, 61.

kterí dříve trestní právo nepraktikovali. Docházelo tak například k situacím, kdy jeden soudce nervově neunesl, že musí udělit trest smrti, i když byl o vině obžalovaného přesvědčen.⁴⁸

Soudci se přičinili zejména o profesionalizaci celého retribučního aparátu. Nejvýraznější zásah z jejich iniciativy se týkal přípravného vyšetřování. Jak již bylo zmíněno, tuto agendu měly na starosti bezpečnostní orgány a ONV, které ovšem trestním senátům dodávaly velmi nekvalitní podklady. V nich často chyběl důvod zadržení obviněného, důkazy byly nedostatečné a soudci se někdy dozvídali i o nekorektně vedených výsleších. V mnoha případech jim tak nezbylo nic jiného než posoudit celý případ od začátku.⁴⁹ I když se původně s pozicemi vyšetřujících soudců vůbec nepočítalo, soudy je začaly spontánně vytvářet a později byla jejich funkce oficiálně potvrzena.⁵⁰ Profesionální soudci ale kultivovali i další administrativní aparát. V počátečním chaosu se pro nedostatek psacích strojů veškerá dokumentace zapisovala ručně a soudci pomáhali dohlížet na správnost protokolů a další dokumentace. Důležitou roli sehráli také směrem k lidovým soudcům, které trpělivě zasvěcovali do legislativního procesu. Jejich postavení nebylo vůbec jednoduché, k veškeré práci ještě museli odrazet značný tlak a útoky médií, zejména v případech některých osvobozujících rozsudků.⁵¹

Většinu trestních senátů, i přes nezpochybnitelnou roli profesionálních soudců, tvořili ovšem stále soudci z lidu. V poválečné atmosféře se kladl velký důraz na posílení přímé kontroly občanů ve veřejné správě, prosazované skrze NV. Ty také navrhovaly lidové soudce, kteří měli mít stejně silný hlas jako právně vzdělaný předseda senátu jmenovaný prezidentem republiky.⁵² Londýnská verze dekretu počítala pouze s dvěma zástupci z lidu, po válce se ale počet stanovil na čtyři, aby byly zastoupené všechny strany parlamentu.⁵³ Post lidového soudce se považoval za velmi prestižní. Šlo o čestnou funkci a NV na ni navrhovaly zejména bývalé politické vězně. Předpokládalo se, že právě oni budou mít zájem na spravedlivé odplatě, dokonce i panovaly obavy, aby nebyli až příliš horliví. Ve většině případů se však ukázalo, že lidé, kteří za války sami zažili perzekuci, přistupovali k obžalovaným s větší empatií a často volili mírné tresty.⁵⁴ Zpočátku mezi lidovými soudci dominovali zástupci dělnických profesí,

⁴⁸ Tamtéž, s. 64.

⁴⁹ Jakub Šlouf uvádí, že např. soudci MLS v Praze provedli doplňující šetření nejméně v 80 % případů, což mělo zásadní vliv na výsledky řízení. Viz Tamtéž, s. 137.

⁵⁰ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 153.

⁵¹ Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 96.

⁵² Lidoví soudci tak snadno mohli profesionálního kolegu přehlasovat, podle dosavadních výzkumů se to ale často nedělo. Tamtéž, s. 68.

⁵³ Jak poukazuje Benjamin Frommer, jedná se o další důkaz politizace retribuční – početní příznivci zakázaných stran zde samozřejmě žádné zastoupení neměli. Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 118.

⁵⁴ Nejvyšší sazba 5 let se mnohdy zdála moc vysoká a lidoví soudci tak raději obžalovaného osvobodili. Postupem času čím dál víc zneužívali paragrafu, který ve výjimečných případech mohl zmírnit trest, aplikovali jej ale i na

později však převážil podíl úředníků a zástupců z řad inteligence.⁵⁵ A to ze zcela praktických důvodů. Výkon této funkce byl neplacený a časově i psychicky velmi náročný. Zasedání někdy trvala několik dní v kuse, soudci se v legislativě těžko orientovali a náhrada za ušlý zisk či ztracenou výplatu nebyla dostačující. Nárok na stravné a cestovné měli jen soudci, kteří přijížděli z jiných měst, pro místní tak např. útrata za obědy v restauracích nebyla malým výdajem. Časem tak začalo nadšení i ochota soudců velmi upadat, účast se pro ně stávala spíše komplikací než poctou a z líčení se často omlouvali.⁵⁶ I dodržování paritního zastoupení se postupně ukázalo neproveditelným, jelikož při velkém množství řízení se senáty musely sestavit rychle a v dané logistice tak nebylo možné tomuto principu dostát.⁵⁷

MLS zažívaly enormní nápad případů a ukončení retribuice se tak neustále oddalovalo. Původně měly soudy svou činnost ukončit k 9. červenci 1946, nakonec oficiálně skončily až 4. května 1947. V původním složení nemohly termín nikdy stihnout, jejich aparát se tedy masivně rozšiřoval o další administrativu i trestní senáty.⁵⁸ MLS odsoudily 21 848 osob, celkově však posoudily o několik tisíc případů více, a např. ještě v posledním měsíci fungování MLS v Praze provedl 671 soudních řízení.⁵⁹ Zpočátku se dostávalo pozornosti hlavně německým provinilcům, postupně se ale v hledáčku čím dál častěji ocitali čeští kolaboranti.⁶⁰ Přestože byli soudci z lidu navrhováni NV obsazenými zejména členy KSČ a profesionální soudci byli pod značným vlivem ministerstva spravedlnosti vedeným národními socialisty, nepodařilo se dokázat žádné zásadní systémové ovlivňování soudců. Odolnost soudů vůči politickému nátlaku byla zřejmá a MLS si uhájily pověst nezávislé justice. Samotná podstata dekretu, která dovolovala vznik hrubých pochybení a nespravedlností ovšem zůstává problematickou.⁶¹

O kvalitě a relevanci retribučního soudnictví se vedly zásadní spory především v rámci politického boje. Prokop Drtina se později svěřil, že právě povinnost stanout v čele retribuice byla hlavním důvodem pro jeho váhání, zda přijmout křeslo ministra spravedlnosti. Slabiny

případy jím nevyomezené, proti čemuž profesionální soudci často protestovali. Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 72.

⁵⁵ Zajímavým údajem je také zastoupení žen, které bylo v MLS velmi malé. V Praze šlo jen o 4 % ze všech lidových soudců, většinou šlo o vdovy po válečných vězňích nebo o občanky Lidic. Viz Tamtéž, s. 69-70.

⁵⁶ MLS tyto důvody chápaly a samy nechtěly, aby v jejich řadách zasedali demotivovaní soudci. Později však časté absence ohrožovaly provozuschopnost soudů a za nepřítomnosti byly vyměřeny vysoké pokuty. Tamtéž, s. 68.

⁵⁷ Tamtéž, s. 44. Srov. Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 492.

⁵⁸ V Praze například došlo k tomu, že se z kapacitních důvodů musela část agendy přesunout z Pankráce na Karlovo náměstí, což přinášelo značné komplikace. Nedostatek dopravních vozidel způsoboval situace, kde se denně přesouvaly desítky kilogramů spisů veřejnou dopravou a problém nastával hlavně tehdy, kdy se po vynesení hrdelního trestu musel celý soud i s odsouzeným do dvou hodin přesunout na Pankrác k provedení poprav. Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 48-53.

⁵⁹ Podrobné statistiky vážící se ke konci retribuice viz Tamtéž.

⁶⁰ U Němců byl později preferováno spíš nucené vysídlení, jen závažné případy se mohly dokončit na území Československa. Tamtéž, s. 139. Srov. Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu...*, s. 55.

⁶¹ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 137. Srov. Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 495.

viděl zejména v množství neúnosně dlouhých vazeb a počtu osob postižených křivým obviněním z kolaborace: „Zejména mnoho mravních i majetkových škod bylo způsobeno zajišťováním lidí nevinných, nebo nevinných podle dekretu presidenta, na udání z nevráživosti a msty. Když takový zajištěný po několikanedělní vazbě a potupné práci na veřejnosti byl zproštěn obvinění a vazby, tu ta ostuda mezi lidmi a mnohdy mezitím rozkradený majetek těžko už se nahradí.“⁶² Po skončení činnosti soudů ale jejich práci obhajoval jako svědomitou a považoval tento úkol za zdárně splněný. Komunisté oproti tomu celou dobu označovali soudy vedené svou konkurencí za nedůvěryhodné a osočovali je z nadřzování bývalým elitám. Retribuce tak často bývá vnímána jako jeden z prostředků k vyprovokování a živení politického konfliktu, který se odehrával i na dalších frontách tehdejšího dění. Z analýzy Jakuba Šloufa a Daniely Němečkové ovšem vyplývá, že svár měl hlubší kořeny, jež vznikly na úrovni zaměstnanců soudu, kteří měli vážné výhrady k práci bezpečnostních komisí pod NV. Obě strany si na sebe navzájem stěžovaly a problematika se vzápětí přelila i mezi soubor obou ministerstev.⁶³

Komunistická strana, které se nikdy nepodařilo činnost MLS výrazně ovlivnit, byla schopná tohoto konfliktu umně využít. Alexej Čepička, první komunistický ministr spravedlnosti, označil retribuci za jednoho z původců únorové krize.⁶⁴ Hned v březnu 1948 pronesl na schůzi vlády: „Lze důvodně pochybovati o tom, zda cifry o výsledcích retribuce, které byly sděleny vládě, jsou správné, neboť se zdá, že počet odsouzených a údaje o výměrech uložených trestů se podstatně liší od skutečnosti a že skutečnost zůstává daleko za těmito údaji. Je samozřejmé, že se pak lidé, kteří unikli spravedlivé retribuci, stali politickou reakcí. Máme-li zajistit bezpečnost státu, je bezpodmínečně třeba, abychom se vypořádali s těmito slabinami retribuce a abychom zjednali nápravu zejména v nejkřiklavějších případech.“⁶⁵ Dne 25. března 1948 byl tak přijat zákon o obnově retribučního dekretu a změně některých jeho ustanovení, který měl sloužit jak k uzavření posledních kauz, tak k revizi veřejnost pobuřujících případů.⁶⁶ Konec procesů byl určen na 31. prosince 1948, případy měly tentokrát soudit většinou tříčlenné senáty a i když došlo k personální obměně, soudci i tak pocházeli z předchozího retribučního aparátu. Čepička sice sám avizoval plošnou revizi retribuce, ve skutečnosti k žádnému závratnému přezkoumávání nedošlo. Regiony, jež měly potenciální případy navrhopvat, necítily

⁶² Ondřej Koutek, *Prokop Drtina...*, s. 190-198.

⁶³ Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 168. Srov. Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu...*, s. 13-15.; Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 154-155.

⁶⁴ Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 88.

⁶⁵ Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 475-476.

⁶⁶ Tamtéž, s. 339.

potřebu uzavřené kauzy revidovat. Soudy ale příležitost využily především k uzavření některých kauz a dokončení likvidace svých agend. Pokud některé případy obnovily, postupovaly v nich podle předchozích konzervativních zvyklostí. Fakticky práce MLS neskončila ani po 4. květnu 1947, zbylí zaměstnanci stále pracovali na zpětném vypracovávání rozsudků a několika zbylých případech, které MLS nepostoupily dalším instancím. Nakonec tak nešlo o reálnou obnovu, ale spíše o kontinuální dokončení předchozí retribuice. KSČ už navíc měla jiné prostředky k tomu, jak se vyrovnat se svými odpůrci. Tento krok tak byl zejména vzkazem k veřejnosti, retribuici interpretoval jako „*selhání meziválečných elit*“ a její obnovení KSČ jako „*pokus kompenzovat třídní disproporci*“ předchozích řízení.⁶⁷

2.3 Malý retribuční dekret a trestní nalézací komise

Záhy poté, co soudy podle velkého retribučního dekretu zahájily svou činnost, začala se jejich směrem ozývat kritika, že postupují moc mírně. Nejnižší trest odnětí svobody na 5 let se zdál pro mnoho provinilců velmi vysoký a spousta případů tak končilo osvobozením. Vedle toho ale zaznívaly hlasy lidí, kteří byli ZR vyhozeni ze zaměstnání na základě nezákonné očisty, podle práva by však stíhání být nemohli. Politici také vnímali alarmující přeplnění věznic, které se stávalo čím dál tím větším problémem. V jarních měsících bezpečnostní orgány masově zatýkaly bez bližšího zkoumání, kdo je opravdu vinen či ne, lidé často ani neznali důvod svého zajištění. Stovky osob byly ve vazbě bezdůvodně a když pak po přezkoumání MLS začaly být propouštěny, vyvolávalo to opět vlnu nevole.⁶⁸ Komunisté, kteří měli skrze ZR a NV zájem na zpětné legitimizaci divoké retribuice a zároveň chtěli mít výraznější podíl na retribuici, přišli s nápadem vlastní novely. Ministerstvo spravedlnosti se nejdříve takové myšlenky bránilo, dosavadní retribuční normu považovalo za dostačující. Dne 24. října 1945 ale nakonec vzniká meziresortní komise pod vedením ministra vnitra, komunisty Václava Noska, která v rekordním čase připravila návrh nového dekretu řešícího drobnou, každodenní kolaboraci. Znění bylo velmi vágní, upřesnění měly přinést v dalších týdnech dodatečné směrnice. Za tři dny, 27. října, byl dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti přijat. Souhlas ministerstva spravedlnosti byl nakonec zřejmě kompromisem, jelikož spolu s tímto nařízením byl schválen i dekret č. 137/1945 Sb. o zajištění osob, které v době revoluční byly považovány za státně nespolehlivé.⁶⁹ Ten sice zpětně prohlásil nelegitimně udělené vazby za zákonné, ale

⁶⁷ Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 153-157.

⁶⁸ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 251.

⁶⁹ Tamtéž, s. 254. Srov. Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 101-102.

také ukládal povinnost propustit všechny zadržené, pokud nebudou do 30 dnů obžalováni, a stanovil maximální dobu vazby z důvodu obvinění podle velkého dekretu na 8 dní. Neoprávněně zadržení tedy neměli nárok na žádné kompenzace, alespoň do budoucna se ale měly poměry uklidnit.⁷⁰ Rychlost schválení byla daná také tím, že 28. října mělo poprvé zasedat Prozatímní národní shromáždění, s čímž končilo i dekretální období a komunisté se báli, zda by pak mohli nové opatření tak snadno schválit.

Tzv. malý retribuční dekret dostal svému označení, jelikož zahrnoval pouhé čtyři paragrafy. Nejobsáhlejší pasáž zněla: „*Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení, bude potrestán – nejde-li o čin soudně trestný – okresním národním výborem vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1,000 000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo dvěma nebo všemi těmito tresty.*“⁷¹ Vyšetřování mělo probíhat na svobodě, ale do trestu vězení se měla započítat doba strávená předchozím zadržením. Platila také šestiměsíční promlčecí lhůta, v případě, že byl čin spáchán před vydáním dekretu, začala se počítat až od data jeho účinnosti, tzn. od 27. listopadu 1945. Fakt, že zde bylo půl roku po válce zahájeno stíhání nových zločinů zahrnujících i chování v osvobozené době vyvolalo velkou kontroverzi. Chybělo také upřesnění zásadních pojmů z dekretu jako bylo „národní cítění“, „nepřístojné chování“ nebo „veřejné pohoršení“. Lidovecká poslankyně Helena Koželuhová situaci glosovala slovy: „*A chce-li někdo z toho dekretu vyvodit, co je národní cítění, pak je kouzelník.*“⁷² V médiích dokument zpochybňoval např. Ferdinand Peroutka, novinářka Pánková v deníku lidové strany situaci komentovala tím, že si jednou oběti retribuce budou muset založit vlastní organizaci po vzoru obětí nacismu.⁷³ Dekret nijak nespécifikoval, jaká provinění pod něj budou spadat ani jakým způsobem se budou posuzovat. Odkazoval se jen na budoucí směrnice. Ty ministerstvo vnitra vydalo 26. listopadu 1945, den před tím, než dekret vešel v účinnost. Na první pohled se směrnice zdály velmi podrobné, popisovaly průběh řízení, vyjmenovávaly jednotlivé zločiny a patřila k nim i příloha se seznamem všech fašistických organizací. Nicméně při bližším prozkoumání stále nedefinovaly základní termíny a poskytovaly značný prostor ke kreativnímu výkladu. Ministerstvo časem vydávalo různé doplňky, které jednotlivé body konkretizovaly

⁷⁰ Krátce před tím, 4. října, byl také přijat další dekret, odpovídající na požadavky o legitimizaci poválečné očisty, a sice dekret č. 105/1945 Sb. o očištných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. Týkal se všech státních zaměstnanců a postihoval podobné delikty jako dekret č. 138/1945 Sb., nicméně postihy byly spíše kárného charakteru, tzn. snížení platu, přeložení nebo výpověď ze zaměstnání. Viz Tamtéž, s. 113-114.

⁷¹ Text dekretu č. 138/1945 Sb. viz Příloha č. 2. Srov. Karel Jech – Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky...*, s. 946-949.

⁷² Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 253.

⁷³ Nazvala jí „*Svaz vězňů svobodné a demokratické republiky*“. Viz Tamtéž, s. 255.

nebo zpětně potvrzovaly již zavedenou praxi z nich vycházející, stejně, jako se to dělo i u velkého retribučního dekretu. Dokonce vyšly dvě příručky sepsané odbornými zaměstnanci ministerstva vnitra, jež přinášely vysvětlení a nezávazná doporučení. Oba dokumenty se ovšem ve svých výkladech lišily, z čehož je zřejmé, že ani ministerstvo vnitra, které provádění dekretu řídilo, nemělo ve způsobu jeho vykonávání jasno.⁷⁴ Tato vágnost tak značně posílila moc NV na jejichž překladu do praxe záleželo nejvíce. V převzetí vlastní iniciativy tyto orgány podpořil tajemník KSČ, Rudolf Slánský, který je v interním tisku vyzýval, aby udělaly, co je potřeba, „i když nenajdou paragraf starého zákona, který by to dovoloval. Udělají-li věc dobrou a prospěšnou, nikdo jim nebude vytýkat, že překročily svoji pravomoc“.⁷⁵

Obvinění podle malého retribučního dekretu posuzovaly trestní nalézací komise (dále TNK), „úřední tribunály se soudními kompetencemi“.⁷⁶ Komise jednaly ve čtyřčlenných senátech, jejichž členy volily ONV.⁷⁷ Minimálně jeden člen měl mít právní vzdělání, nešlo ale o povinnost. V samotných směrnících se dodržení této zásady doporučuje hlavně proto, aby se komise vyhnuly napadání ze strany obviněných.⁷⁸ Jednání probíhala neveřejně a člověk neměl nárok na obhájce. Mohl si sice přivést právního poradce, ten se však nemohl během líčení vyjadřovat, což vyvolalo značné pobouření u odborné veřejnosti. Zdůvodnění ministerstva ale bylo prosté: „Připuštění právního obhájce by podle zdejšího názoru přispělo jen k nežádoucím komplikacím a nejasnostem.“⁷⁹ Oproti MLS měl ovšem odsouzený možnost odvolání k Zemským národním výborům v Praze a Brně, v jejichž komisích již seděli profesionální právníci, často mírnější ve svém hodnocení než TNK.⁸⁰ Shromažďování podnětů se věnovaly bezpečnostní komise MNV, které je pak předávaly bezpečnostním komisím ONV – většinou se jednalo o udání, ale mohlo jít také o podněty soudů či získávání jmen ze seznamů členů různých organizací. ONV pak případy posoudily a předaly je buď MLS nebo trestním soudům. Pokud věc spadala pod malý dekret, provedly vyšetřování a spis postoupily příslušné TNK. Tento postup ale nebyl všude dodržován, záleželo na daném okrese a jednotlivých NV, někde vyšetřovací komise s TNK dokonce splývaly. Jak poznamenává historik Benjamin Frommer, „členové tedy působili jako vyšetřovatelé, žalobci, obhájci i soudci v jedné osobě“.⁸¹ Také do

⁷⁴ Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 105, 127.

⁷⁵ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 257.

⁷⁶ Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 152.

⁷⁷ Později byly doplněny o pátého člena, jelikož často docházelo k rovnosti hlasů, tzn. osvobozujícímu rozsudku. Nový člen měl být zástupcem strany, která v daném okrese vyhrála poslední volby, což značně nahrálo KSČ, jež stála ve vedení většiny ONV. Viz Tamtéž, s. 116-117.

⁷⁸ Směrnice ministra vnitra viz Příloha č. 3. Srov. Jindřich Stach, *Provinění proti národní cti*. Brno: Zář 1946, s. 24-27.

⁷⁹ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 259.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž, s. 258.

TNK byli preferováni zástupci z řad bývalých politických vězňů se stejným předpokladem jako u MLS. I zde se ale potvrdilo, že tito lidé sahali spíše k mírnějším trestům než naopak. Přestože malý retribuční dekret měla v gesci KSČ, byl v rámci TNK zachován princip parity jejích členů. TNK se stávaly postupem času shovívavějšími a snažily se soudit spravedlivě, některé například odmítaly přijímat anonymní udání.⁸² S ohledem na povahu nařízení, jenž poskytovalo velkou volnost ve výkladu, však celkově záleželo na dané komisi, jejím personálním obsazení, vzájemných vztazích všech aktérů i místních poměrech. Nejednoznačnému hodnocení práce TNK nahrává očividná netransparentnost, jednání probíhala za zavřenými dveřmi a jak víme ze zpráv soudců MLS, používané metody i vedení administrativy byly často velmi neprofesionální: „*Laický element těchto komisí nebyl dostatečně odborně vzdělán, podléhal politickým tlakům, vlivu tisku a veřejnosti.*“⁸³

Směrnice ministerstva vnitra definovaly devět kategorií provinění proti národní cti. Jak uvádí ministerská příručka, šlo o „zejména“ jmenované druhy chování, tudíž bylo možné seznam rozšířit. To autor dokumentu nedoporučoval, nicméně rozhodnutí bylo na TNK.⁸⁴ Z velké části šlo o zločiny podobné těm souzeným podle velkého dekretu, byly však menší společenské nebezpečnosti a bylo možné za ně soudit jen osoby české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti – Němci měli podle dobového mínění vlastní pravidla národní cti.⁸⁵ Mezi trestnými činy bylo hlášení se k německé nebo maďarské národnosti; politická spolupráce s Němci a Maďary a členství ve fašistických organizacích; propagování, obhajování, vychvalování nebo podpora nacismu, fašismu nebo antisemitismu; schvalování, podpora nebo obhajování nepřátelských činů a projevů; odborná spolupráce s Němci, Maďary a českými zrádci přesahující meze průměrného nařízení výkonu; ucházení se o povýšení, odměny a jiné výhody u německých nebo maďarských úřadů, poskytování výhod okupantům; zneužívání postavení na vedoucím místě, dosaženého pomocí okupantů k zabezpečení osobního prospěchu; společenský nebo hospodářský styk s Němci nebo Maďary v rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti; a konečně týrání, urážení nebo terorizování Čechů a Slováků páchané ve službách okupantů nebo ve snaze se jim zalíbit.⁸⁶ Tyto skutky byly lehce rozvedené ve vydaných příručkách, ale nejednalo se o žádnou velkou konkretizaci. Např. u bodu schvalování, podpory a obhajování projevů nacismu, fašismu i českých zrádců se uvádělo, že šlo i o činy

⁸² Tamtéž, s. 300.

⁸³ Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 159.

⁸⁴ Jindřich Stach, *Provinění proti národní cti...*, s. 7.

⁸⁵ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 262.

⁸⁶ Přesné znění všech provinění viz Směrnice ministra vnitra viz Příloha č. 3.

„směřující – třebaš zastřeně – proti českému národu“⁸⁷. V praxi se mohlo jednat i o politicky nepřijatelné výroky, mnohdy někým zaslechnuté před lety bez potřebného kontextu, i za to však mohl být někdo stíhán. Otázkou bylo i to, jak hodnotit „míru nutnosti“, která mohla být u každého velmi individuální. Stach v příručce uvádí: „Každý z nás jednal za okupace pod určitým nátlakem. Nátlak ten nabýval v různých dobách a u různých osob rozličné síly a záleželo též na osobních vlastnostech jednotlivce, jak dovedl nátlaku odolávat. (...) Naproti tomu nutno zdůrazniti, že v době zvýšeného ohrožení republiky se od každého občana vyžaduje určitý stupeň statečnosti a odhodlání k určitým obětem. Jak již bylo řečeno, mírou tu bude postoj průměrného občana a bude věcí okresního národního výboru, aby pečlivě zjistil v každém konkrétním případě, v němž se obviněný bude odvolávat na nátlak, nakolik se obviněný odchýlil od této míry.“⁸⁸ Problematickým faktorem v rámci malého dekretu byla také národní identita. Příslušnost k německému nebo českému národu byla v předválečných dobách velmi nejasná, zejména v pohraničí, kde se lidé pohybovali mezi obojím. Se začátkem války tato otázka dostala ideologický nádech a kdo zvolil „špatně“, měl po revoluci značné problémy. Někteří lidé si mohli zažádat o znovu udělení českého občanství, souzeni byli ale zejména ti Češi, kteří se k německé příslušnosti hlásili, občanství však oficiálně nezískali.⁸⁹ Tento bod ale přinášel zmatky i při posuzování styků s Němci. Frommer upozorňuje na to, že často byla souzena kolaborace „s konkrétními Němci jen proto, že jsou Němci, bez ohledu na jejich chování během války či jejich politické smýšlení“.⁹⁰ Nejvíce pozornosti TNK se v tomto ohledu dostávalo milostným stykům, označovaným jako „horizontální kolaborace“.⁹¹ Za ni byly nejčastěji postihovány ženy, na něž se za tyto poklesky hledělo s opovržením, u mužů se však takové chování spíše přehlíželo. Tento postoj lze zřejmě přičíst dobovému nastavení společnosti, tak i faktu, že v senátech seděli většinou samí muži. Zajímavé také bylo, že smíšená manželství se v tomto smyslu neposuzovala, jakmile šlo ovšem o partnerský, ale mimomanželský vztah, bylo na situaci nahlíženo odlišně.⁹²

Všechna tato provinění mohla být potrestána vězením do výše maximálně jednoho roku, peněžitou pokutou do výše 1 000 000 Kčs a veřejným pokáráním, nebo kombinací postihů. Trest odnětí svobody byl zpravidla vyměřen pouze tak, aby pokryl předešlou vazbu.⁹³ Za malá

⁸⁷ Jindřich Stach, *Provinění proti národní cti...*, s. 10.

⁸⁸ Tamtéž, s. 12.

⁸⁹ Podrobněji k této problematice viz Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 266-274.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž. Srov. Tony Judt, *Poválečná Evropa...*, s. 43.

⁹² Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 360-361. Srov. Benjamin Frommer, *Národní očista...*, 272-274.

⁹³ Osoby stíhané podle malého dekretu se vyšetřovaly na svobodě, ale velká řada z nich před tím prošla neoprávněnou vazbou následkem revolučního zatýkání. Tamtéž, s. 277.

provinění tak někdy padaly neúměrně velké tresty, naopak někdy TNK udělila trest kratší, než byla předešlá vazba, čímž se jen potvrdilo revoluční pochybení bezpečnostních orgánů. U vyměřování peněžitého trestu pak bylo mnohdy přihlíženo k majetkovým poměrům obviněných, kdy se ti lépe ekonomicky zabezpečení hodnotili přísněji.⁹⁴ Veřejné pokárání v některých případech doplňovalo předešlé tresty a bylo prováděno vyvěšením rozsudku v místě bydliště, popř. v místě spáchání činu. Daleko závažnějšími však byly dva nepřímé postihy, které ze situace vyplývaly. V prvním případě měli lidé s odsuzujícím rozsudkem velký problém obdržet osvědčení o národní spolehlivosti, jež vydávaly MNV. Tento doklad nebyl podložen žádným právním předpisem, vznikl spontánně a začal se běžně používat, aniž by bylo jasné, kde všude jej lze vyžadovat. Všeobecně ale platilo, že bez něj člověk jen těžko našel zaměstnání nebo se jinak společensky uplatnil.⁹⁵ Velmi diskutovaným důsledkem řízení podle malého dekretu je pak ztráta volebního práva. Je považováno za fakt, že každý, kdo byl jen obeslán pozváním na jednání k TNK, přišel o možnost hlasovat v květnových volbách roku 1946.⁹⁶ KSČ je podezřívána z toho, že si zajistila volební vítězství, když skrze svůj vliv na NV nechala obeslat své odpůrce. Bádání z poslední doby tomuto tvrzení ovšem odporují. Podle zákona o úpravě voličských seznamů, vydaného v únoru 1946, pozbýval volebního práva každý, kdo ve vazbě čekal na rozsudek MLS nebo byl odsouzen TNK. Pokud s ním bylo na základě malého dekretu řízení zatím pouze zahájeno, mohla být v takovém případě ve voličském seznamu uvedena poznámka o překážce k výkonu volebního práva, o ní ale musel rozhodnout ONV. Čísla ukazují, že tato překážka nebyla nakonec tolik využívána, alespoň ne natolik, aby mohla zásadně ovlivnit výsledky voleb. Mýtus o volebním podvodu je pravděpodobně podpořený masivní dobovou kampaní politických stran, ze které posléze vycházela novodobá historiografie. KSČ na jedné straně vyzývala k masovému udávání a využívala tak retribuční jako téma ve svém programu, ministerstvo spravedlnosti oproti tomu opomíjelo ztrátu volebního práva v návaznosti na velký dekret a nadhodnocovalo počty lidí, kteří nemohli hlasovat kvůli obeslání TNK. K využití tohoto prostředku určitě někdy docházelo, jeho reálný dopad ale nebyl tak fatální, jak se udává.⁹⁷

Ministerstvo vnitra nikdy nepublikovalo podrobné souhrnné výsledky malého retribučního dekretu, podle interních zpráv ale většina řízení skončila zproštěním viny. Celkem

⁹⁴ Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 458.

⁹⁵ Tamtéž, s. 175. Srov. Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 278-279.

⁹⁶ Tamtéž, s. 284.

⁹⁷ Podrobněji viz Jan Machala, *Retribuce a parlamentní volby 1946. Paměť a dějiny*, 2013, č. 2, s. 39-51. Dostupný na WWW: <<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1302/039-051.pdf>> [cit. 21. 7. 2021]. Srov. Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 129-130.

TNK projednaly skoro 180 000 případů, tři čtvrtiny ze všech započatých řízení se stihly uzavřít, z toho pouze jedna čtvrtina skončila odsuzujícím rozsudkem. Dá se tedy usuzovat, že nakonec členové TNK postupovali přes všechny okolnosti a nejasnosti střízlivě, odvolací soudy pak také ještě počet odsouzených snížily.⁹⁸ Poúnorová revize retribuice se týkala i případů posuzovaných TNK. Měly se přezkoumat především ty kauzy, kdy zastavení řízení nebo neúměrně nízký trest byly způsobeny „pravděpodobnou politickou intervencí“ nebo vyvolaly pobouření veřejnosti, což se ale dalo zpětně obtížně určit.⁹⁹ Stejně jako v případě velkého dekretu, i zde snahy o obnovu narazily na nezáměr NV a případů nebylo otevřeno mnoho. Komplikaci přinesla také vyhláška ministerstva vnitra z 19. června 1948 o amnestii ve správních věcech trestních, vydaná v rámci amnestie prezidenta republiky. Podle ní měly být prominuty všechny tresty pod úroveň 1 roku vězení a 100 000 Kčs pokuty, které ještě nebyly vykonány, nebo měly být teprve uděleny. Pod tuto hranici však spadaly skoro všechny případy malého dekretu a bylo tudíž zbytečné je obnovovat. Přestože jednotky případů se výjimečně táhly ještě do roku 1950, koncem roku 1948 je možné agendu malého retribučního dekretu považovat za ukončenou.¹⁰⁰

2.4 Shrnutí poválečné retribuice

Poválečná retribuice bývala ve své době a bývá i dnes vnímána velmi kontroverzně. Nástroj, který měl sloužit spravedlnosti, ale nakonec napáchal mnoho nespravedlnosti a utrpení. Je však potřeba retribuici vnímat v celém jejím složitém kontextu. Vypořádání se s válečnými zločinci a kolaboranty byl na výsost komplikovaný úkol, který probíhal v ještě komplikovanější době. Nebývala dynamickou proměnou procházela jak společnost, tak právní řád a v jeho rámci také samotná retribuice. Není divu, že problém orientovat se v jejím uspořádání a vývoji neměla jen veřejnost a média, ale také její samotní aktéři. Obě instance retribučního práva (velkého a malého dekretu) se ve veřejném diskurzu často zaměňovaly, zmatek způsoboval ale i chaos uvnitř celého aparátu a politická kampaň, která do celého tématu vnesla mnoho nepravd a zavádějících výkladů.

Z dobového hlediska se ovšem jednalo o nevyhnutelný proces, který byl přirozeně ovlivňován dobou, v níž vznikal. Jak popisuje Frommer, během prvních měsíců jednali soudci „pod vlivem bezprostředních vzpomínek na nacistické krutosti a německý útlak“.¹⁰¹ Postupně si

⁹⁸ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 289-294.

⁹⁹ Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 145.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 124-125.

¹⁰¹ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 186-187.

začali více uvědomovat dopady poválečného násilí a vnímat vlivy, které se snažily případy korigovat podle svých potřeb. Z vykonavatelů retribuční justice se tak stali částečnou bariérou proti zneužití a vyřizování osobních účtů. Ovšem s upadajícím zájmem společnosti v druhé půl třetí republiky dopadala únava i na soudce a trestní komise. Vynášeli shovívavější rozsudky a také zápasili s personálními kapacitami, zejména z řad soudců z lidu a členů TNK, kteří ztráceli ochotu a museli být k účasti motivováni vysokými pokutami.

Přestože je všeobecný trend ve vývoji rozhodování obou retribučních instancí podobný, je potřeba je od sebe zásadně rozlišovat. Velký retribuční dekret se zrodil po takřka třech letech příprav a byl v gesci ministerstva spravedlnosti vedeným národními socialisty. V jeho mimořádných lidových soudech zasedali profesionální soudci, kteří navzdory rychle se proměňující normotvorbě udrželi status quo předválečné legislativy. Z revolučních tribunálů se profesionalizovaly na soudy, které se snažily zajistit co největší míru spravedlnosti. Přesto však skrze neexistenci opravných prostředků docházelo zcela nepochybně k fatálním omylům a lidským tragédiím. Z povahy zločinů, které soudily, vynášely přísnější tresty a jejich rozsudky tak dopadaly na lidi daleko více než řízení podle dekretu malého. Ten byl oproti tomu zcela v rukou ministerstva vnitra, respektive KSČ. Strana si skrze NV, jež celou agendu malého dekretu prováděly, slibovala značný vliv na potrestání zrádců, na něž MLS nedosáhly. Činnost TNK byla mnohdy velmi netransparentní a díky nevzdělanosti svých členů a absenci právních odborníků také více podléhala vnějším vlivům. Docházelo zde k mnoha procesním lapsům a nespravedlivému zacházení. Možnost odvolání ovšem některé chyby napravila a vzhledem k výši trestů nedocházelo k tolika lidským neštěstím. Ostudu i překážky v budoucím zapojení se do společnosti, které s rozsudkem byly spojené, ovšem také nelze pominout jako marginální. Ministerstvo spravedlnosti tlačilo na retribuční zejména z časového hlediska, jelikož mělo za úkol odsoudit válečné kolaboranty co nejrychleji. KSČ zase napadala přílišnou mírnost soudů a retribuční chápala především jako šanci vypořádat se se svými odpůrci, zejména z řad předválečné buržoazie. Jak moc obě strany uplatnily svůj vliv se dnes můžeme jen dohadovat. Novinové titulky jsou častokrát dramatičtější než skutečnost. Několik jednotlivých případů, kdy se strany snažily intervenovat ve svůj prospěch je doloženo, k systémovému ovlivňování ale zřejmě nedocházelo. Závěrečné výsledky řízení podle obou dekretů ukazují, že se podařilo retribuční provést vcelku úspěšně, a i přes mnohá pochybení dospět k jakési spravedlnosti. Víceméně neúspěšná revize retribuční v roce 1948 iniciovaná KSČ už na tom mnoho nezměnila.

Asi nejvíce diskutovaným aspektem retribučních dekretů zůstává zpětná účinnost práva, která byla do té doby bezprecedentní. Historička Daniela Němečková si v této souvislosti kladla otázku, zda bylo vůbec nutné přijímat zvláštní předpisy a zda nestačilo použít dosavadní právní

normy. Došla ovšem k závěru, že bez nové úpravy by nebylo možné většinu provinění (jako např. odsouzení nacistické a fašistické ideologie, její podporu a účast v navázaných organizacích) vůbec soudit. I procesní řízení pod trestními soudy by bylo značně pomalejší. Možnost použití opravných prostředků by určitě narovнала spoustu omylů, ale většinu skutečných kolaborantů by standardní justice pravděpodobně neodsoudila. Kritika politických stran by tedy směřovala zase na jiné aspekty. A Československo by navíc bez retribučního opatření zůstalo v evropském kontextu osamocené.¹⁰² Retribuci tak lze shrnout jako velmi rozporuplný poválečný fenomén, nicméně naprosto nezbytný pro vyrovnání se s válečnými křivdami. Šlo o obrovský úřední úkol, morální i politickou otázku. Revoluční akt, který nakonec pomáhal zjitřenou atmosféru poválečné doby korigovat, i když k ní v počátku sám výraznou měrou přispěl.

¹⁰² Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 26-27.

3. OČISTA NA KULTURNÍM POLI

Zpovídat ze své činnosti za války se muselo velké množství lidí. Očistné procesy a retribuční řízení se týkaly občanů napříč společenskými vrstvami i různými obory. Jak ale rozlišit, kdo se řadil mezi „zrádce“ a kdo jen dělal svoji práci? Statisíce dělníků, úředníků nebo jiných pracovníků působilo v továrnách a podnicích, z nichž nyní prosperovala okupační moc. Těžko ale odsoudit celý národ. Historik Lukáš Kašpar poznamenává, že za kolaboranta byl často označován ten, kdo „*dělal víc, než musel*“.¹⁰³ Pojem kolaborace, značící spolupráci, nebyl v československém prostoru před druhou světovou válkou moc frekventovaný, používat se hojně začal až v zahraničním rozhlasu v období Protektorátu. Kolaborace byla chápána jako „*vinou zatížená spolupráce s okupační mocí*“ a nesla s sebou negativní konotace „*národní zrady*“.¹⁰⁴ Nelze ovšem automaticky předpokládat, že šlo ve všech případech o souhlasný projev s novými pořádky, součinnost s okupanty motivovaly i další důvody, zejména osobní nebo ekonomické zájmy. Kašpar rozlišuje mezi kolaborací ideologickou a kolaborací soukromou, kterou často poháněl strach nebo touha po materiálních výhodách. Jen minimum případů ovšem můžeme označovat za spolupráci čistě ideologickou, chování jednotlivců bylo plné nuancí a mísily se v něm různorodé motivace.¹⁰⁵

Posuzovat míru kolaborace je tedy velmi složité. Každý občan stál za války před spoustou rozhodnutí, existenciálních, ale i všednodenních. Zpětně je lehké odsuzovat a hodnotit, co bylo možné a co už ne. Zorientovat se v mimořádné situaci, kdy šlo mnohdy o život, bylo ale pro obyvatele Protektorátu nelehkým úkolem. Nikdo nevěděl, jak dlouho bude válka trvat, lidé měnili své chování a každý se potýkal s vlastními specifickými problémy. Míra strachu se proměňovala pod vlivem přicházejících událostí, jako byly např. represe v období heydrichiády. Vývoj země byl těžko předvídatelný, a ne každý zvládl být po celou dobu hrdinou. Nadneseně se můžeme ptát, zda kdyby se měl po válce retribuční aparát zabývat každým, kdo pochybil, zbyl by vůbec někdo, kdo mohl občany soudit? Po revoluci se tak zraky upřely především k prominentním skupinám obyvatel, jejichž provinění byla v očích spoluobčanů nevyvratitelná a smývala tak pachuč jakési kolektivní viny. Kromě představitelů protektorátní vlády to byli zejména umělci, lidé, kteří celou válku promlouvali k národu skrze tisk, rozhlas, divadlo nebo film. Přinášeli rozptýlení, zábavu i poučení v těžkých dobách, občané k nim vhlíželi, ale o to větší na ně, jako na určité vzory, měli nároky. O jejich činnosti

¹⁰³ Lukáš Kašpar, *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri 2007, s. 146.

¹⁰⁴ Volker Mohn, *Nacistická kulturní politika v Protektorátu. Koncepce, praxe a reakce české strany*. Praha: Prostor 2018, s. 47.

¹⁰⁵ Lukáš Kašpar, *Český hraný film...*, s. 146. Srov. Volker Mohn, *Nacistická kulturní politika...*, s. 48-49.

se vědělo a byli celou dobu veřejně sledováni. Tlak na kulturní pracovníky byl obrovský a nebylo lehké naplnit představy o „správném“ chování. Někteří umělci byli za svou činnost napadáni jak za války, tak ze zcela protichůdných důvodů i po ní.¹⁰⁶ Rozpor v tom, jak exponované osobnosti často nesly vinu za všechny své spoluobčany, oglosovala ve svých pamětech herečka Adina Mandlová citátem z filmu Otakara Vávry, *Cech panen kutnohorských*, v němž její postava Roziny promlouvá z pranýře k místním ženám: „*Vy mošny, vy jste horší než já, protože co já dělám veřejně, vy děláte tajně. A vy byste se sem všechny nevešly, proto jsem tu já.*“¹⁰⁷

Kultura ovšem nebyla pouze pod drobnohledem veřejnosti, těšila se také zvýšenému zájmu představitelů okupační moci. Byla potenciálním prostředkem propagandy, ale zároveň zůstala jedním z mála sektorů, kde bylo možné projevit odpor vůči nepříteli. Díla, která mezi řádky vyjadřovala národní tendence, byla publikem velmi vyhledávaná a oblíbená.¹⁰⁸ Mnoho tvůrců se pak po válce odvolávalo na to, že udržet národní sebevědomí a ochránit vlastní kulturu pro ně bylo hlavní motivací, proč pokračovat v kariéře i za Protektorátu. To mohla být částečně pravda, situace byla ale pro většinu kulturních pracovníků daleko složitější a jejich důvody komplikovanější. Bylo jistě těžké si zachovat morální integritu v situaci, kdy byli z práce vyloučeni židovští kolegové a bylo nutné se přizpůsobit požadavkům Němců. Nelze ovšem říct, že by setrváním v oboru všichni tyto zásahy nepřímou schvalovali. Projevovat otevřený odpor nebylo lehké ani bezpečné. Je také nutné si uvědomit, že i v případě umělců šlo o jejich živobytí, pro mnohé navíc o činnost, která vyjadřovala jejich podstatu a bez níž si neuměli představit svou existenci. I když se objevovali i tací, kteří situace využili ve svůj prospěch, většina se spíše snažila v nové situaci nějak obstát. Odkazovat se tedy na snahu udržet národní kulturu mohlo být pro některé vnitřně přijatelnější než si připustit čistě praktické motivace. Němci rychle pochopili propagandistickou sílu kultury, uvědomovali si však také, že pokud jí nechají určitou míru samostatnosti, mohou na ni snáze působit. Domácí tvorba daleko lépe udržela pozornost publika a skrze ohrožení kulturní autonomie bylo jednodušší držet tvůrce v šachu a posouvat jejich hranice. Můžeme tak mluvit o jakési falešné autonomii, jelikož bylo v rukou okupantů,

¹⁰⁶ Např. herečka Adina Mandlová nebo dirigent Václav Talich byli za války vystaveni četným útokům fašistických médií jako byly Vlajka a Arijský boj. Mandlovou označovaly jako „*bílou židovku*“, Talicha jako „*škůdce české opery*“ nebo „*ochránce Židů*“. Po válce se na ně ale valila obvinění ze zrady národa, Mandlová o sobě mohla číst jako o milence „*kata z Lidic*“ apod. Viz Vladimír Just, *Věc: Vlasta Burian. Rehabilitace Krále komiků*. Praha: Rozmluvy 1991, s. 24. Srov. Adina Mandlová, *Dneska už se tomu směju*. Praha: ČSFÚ 1977.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 142. Srov. *Cech panen kutnohorských* (Otakar Vávra; 1938).

¹⁰⁸ Více např. viz Ivan Klimeš, Národně obranné tendence v hraném filmu za protektorátu. *Illuminace* 1, 1989, č. 1, s. 53-75.

jak velkou samostatnost české kultury ponechají.¹⁰⁹ Němci se zaměřovali především na nejznámější umělecká jména, jejichž síly chtěli plně využít pro své účely, zároveň mohli tyto umělce snadno kompromitovat v očích veřejnosti. Nicméně v silách okupantů nebylo uhlídat veškerou činnost kulturních pracovníků. Ti si tedy našli cesty, jak dále podporovat soudržnou náladu obyvatel, využívat svého postavení k pomoci českým lidem i provozovat určitou odbojovou činnost. Českým pracovníkům Českomoravského filmového ústředí (dále ČMFÚ), zastřešeného německými úřady, se např. podařilo mezi oficiální dokumentací ukrývat plány na uspořádání kinematografie v budoucím osvobozeném státě.¹¹⁰ Kličkovat v takovém prostředí a udržet si čistý štít tedy jistě nebylo, zejména pro nejvíc exponované osobnosti, nic snadného. Lukáš Kašpar rozlišuje umělce ve smyslu jejich kolaborace na ty, „kteří se angažovali, aby udrželi víru v přežití a posilovali naději v českém národě, na ty, kteří se angažovali kvůli záchraně svých blízkých a na ty, kteří chtěli svým aktivismem docílit co nejlepších pozic či si dosažené pozice udržet.“¹¹¹ Jak je ale z dalšího výzkumu patrné, není možné jednotlivé motivace takto jednoduše oddělovat. Jednání mnohých aktérů bylo kombinací různých důvodů a subjektivních rozhodnutí, které vedly k často rozporuplným krokům, jež můžeme z dnešního hlediska jen těžko hodnotit.

Nelze samozřejmě říct, že všichni byli oběťmi neudržitelného nátlaku a byli bez viny. Není ani možné se divit tomu, že lidé perzekvovaní či jinak postižení nacistickým režimem požadovali přísné posouzení těchto pochybení. Podle historika Jiřího Křesťana v exilu ale panovala „romantická představa“ o tom, že všichni, kdo spolupracovali s okupanty jen naoko, „se obhájí, a dokonce si vydobudou uznání zásluh“.¹¹² Poválečná realita byla samozřejmě jiná. Do hry vstupovaly nové zájmy a představy o tom, kdo má mít nyní slovo ve veřejném prostoru a jak už bylo zmíněno v předchozích kapitolách, dlouho potlačovaný hněv společnosti nepomáhal objektivnímu hodnocení, zejména bezprostředně po revoluci. V Košickém vládním programu stálo, že „bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu“ a i „jiných kulturních ústavů (divadel, knihoven apod.)“¹¹³. Kulturní pracovníci byli stejně jako jiní zaměstnanci posuzováni závodními radami, popř. oborovými svazy. Jednu z nejpřísnějších očištných komisí měl Národní svaz novinářů (později pouze Svaz novinářů). Původním

¹⁰⁹ Volker Mohn, *Nacistická kulturní politika...*, s. 53-57.

¹¹⁰ Tereza Dvořáková, *Idea filmové komory. Českomoravské filmové ústředí a kontinuita centralizačních tendencí ve filmovém oboru 30. a 40. let*. Disertační práce, Katedra filmových studií, FF UK, 2011, s. 307-310.

¹¹¹ Lukáš Kašpar, *Český hraný film...*, s. 149.

¹¹² Jiří Křesťan: Srdce Václava Talicha se ztratilo. K problému válečné očisty (2. část). *Soudobé dějiny* 16, 2009, č. 2-3, s. 265. Dostupný na WWW: <<https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2009/02/01.pdf>> [cit. 5. 8. 2021].

¹¹³ Košický vládní program (5. 4. 1945). Dostupný na WWW: <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>> [cit. 5. 8. 2021].

záměrem skupiny žurnalistů z řad domácího odboje bylo okamžitě vyloučit několik zkompromitovaných kolegů z oboru a pár nejzávažnějších případů předat soudům. Nakonec ale převážil návrh exilových novinářů podpořený i ministrem informací, Václavem Kopeckým, který počítal s plošným prošetřením všech členů Svazu a jejich odevzdáním soudům. Komise byla složená ze členů „domácího odboje, zahraničního odboje, perzekvovaných novinářů a pozůstalých po popravených novinářích“.¹¹⁴ V její kompetenci bylo vyloučit novináře, u nichž byla prokázána vina a postoupit je MLS, skupina 21 nejvíce exponovaných novinářů stanula dokonce před Národním soudem. U dalších žurnalistů mohla být pozastavena činnost, popř. udělena pokuta, později ale i část z nich byla posunuta k šetření podle malého dekretu. Svaz nechtěl mít ve svých řadách nikoho, kdo se podílel na šíření tendenčních zpráv, nehledě na to, za jakých okolností a pod jakým tlakem tak konal. Vyhnout se procesu mohl pouze ten, kdo si znovu nepodal do Svazu přihlášku, tím se ale současně zřekl své profese, jelikož jen členové Svazu mohli vykonávat novinářskou činnost.¹¹⁵ Někteří novináři byli paralelně souzeni i komisí Syndikátu spisovatelů, v jejímž čele stál literární vědec, spisovatel a odbojář Václav Černý. Projít vyšetřováním této rady bylo o trochu příhodnější, jelikož věci řešila pouze interně a své členy nepředávala dalším institucím. Trestem bylo vyloučení, pozastavení činnosti, nebo udělení důtky.¹¹⁶ Podobné tresty udělovala i disciplinární komise odborové rady divadelníků¹¹⁷, kterou prošlo několik umělců hodnocených i disciplinární radou Svazu českých filmových pracovníků (dále SČFP), jíž se budeme podrobněji věnovat v další kapitole. Činnost hudebních osobností měl na starost Svaz českých výkonných hudebníků, před nímž stanul např. dirigent a šéf opery Národního divadla, Václav Talich.

Mnoho osobností kulturního světa tedy bylo k retribučním soudům a komisím postoupeno těmito odborovými svazy, na některé přišlo udání z jejich okolí, tak, jako tomu bylo i u případů lidí ze všech dalších společenských sfér. Podnětem k šetření podle velkého nebo malého dekretu ale mohla být i anonymní udání či upozornění v novinách, kde si lidé stěžovali, jak je možné, že ten který umělec byl viděn na svobodě, když všichni znají jeho kolaborantskou minulost. Na základě „známých skutečností“ byli někteří umělci dokonce i zatýkáni, a to bez jakéhokoliv udání. Popřípadě samy úřady zahájily řízení na podkladu novinových článků z dob okupace. Jak se zmiňuje Jiří Křest'an, existovaly i exilem vypracované seznamy lidí, jež by bylo vhodné po válce

¹¹⁴ Jan Cebe: Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů. Mediální studia 3, 2012, č. 1, s. 25. Dostupný na WWW: <https://medialnistudia.fsv.cuni.cz/front.file/download?file=2012_01_02_cebe.pdf> [cit. 5. 8. 2021].

¹¹⁵ Více k novinářské očistě viz Tamtéž, s. 17-44. Srov. Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu...*, s. 66-70.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Více k očistě v divadelním oboru např. viz Jindřich Černý, *Osudy českého divadla po druhé světové válce: Divadlo a společnost 1945-1955*. Praha: Academia 2007.

vyšetřit.¹¹⁸ Je tedy patrné, že pro exponované osobnosti bylo daleko obtížnější se šetření vyhnout a prokázat svou nevinu, hnány před soud byly mnohdy jen na základě svého postavení. I když pak mohli být očištěni, jejich další kariéra už ale nemusela pokračovat tak, jak by si představovali. Nejenže na nich v očích společnosti mohl zůstat stín podezření, ale také se během jejich vyšetřování, kdy jim byla zpravidla pozastavena činnost, změnily v jejich oborech poměry a pro ně už často nezůstalo místo, popř. se vraceli velmi složitě.

Osudy filmových pracovníků budou předmětem dalších kapitol, příkladem procesy postiženého umělce ale může být např. již zmiňovaný Václav Talich, jehož případu se věnovaly mnohé studie.¹¹⁹ Talich se často ocital v hledáčku Němců jakožto významná hudební osobnost s bohatou mezinárodní zkušeností a věhlasem. Jako dirigent České filharmonie a šéf opery Národního divadla se ovšem snažil celou válku zasazovat o zachování alespoň částečné autonomie na poli české hudby. Talich byl po válce obviňován ze členství v různých organizacích, kam byl jmenován bez svého vědomí¹²⁰, za styky s Emanuelem Moravcem a okupačními úřady, potahován byl i za účast na propagandistickém zájezdu umělců do Německa i za projev po atentátu na Heydricha. Podle svých slov se vždy snažil jakémukoliv angažovanému projevu vyhýbat, ale ne vše bylo pro člověka jeho postavení možné odmítnout. Křesťan uvádí dobovou citaci, jež velmi dobře vystihuje situaci, ve které se vysoce exponované osobnosti za války často ocitaly: „*Dirigent Talich si stěžoval, že Češi mu zazlívají spolupráci s Němci, a Němci zase, že s ním nejsou spokojeni.*“¹²¹ Po válce se nakonec Václav Talich dočkal zprošťujících rozsudků. Svaz českých výkonných hudebníků ukončil šetření bez odsuzujícího nálezu, MLS neshledal důvody pro zahájení řízení a konečně ho na jaře 1946 omilostnila i TNK podle malého retribučního dekretu. Ta mu sice jeho jednání za okupace vytkla, nicméně konstatovala, že svou činnost provozoval pod nátlakem a styky s německými úřady nepřesahovaly nezbytnou míru.¹²² Talichův případ byl značně ovlivněn i politickými zájmy. Na jeho straně stál například jeho přítel, komunista E. F. Burian¹²³, intervenovala za něj i rodina Jana Masaryka. Na straně druhé byl jeho oponent, poválečný ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý, který jej označoval za zrádce. Přestože žádný přímý vliv těchto ani jiných osob na Talichův proces nebyl potvrzen, hrály tyto vztahy velkou roli při jeho návratu k práci. Vzhledem k verdiktu soudů mu sice objektivně nic nebránilo pokračovat ve své profesi, prosadit se mu však ve stejné míře jako v době předrevoluční nepodařilo. Na krátký čas mohl opět

¹¹⁸ Jiří Křesťan: *Srdce Václava Talicha se ztratilo...*, s. 265.

¹¹⁹ Osobností Václava Talicha se zabýval např. muzikolog Milan Kuna nebo historik Jiří Křesťan. Viz Tamtéž.

¹²⁰ Např. jej prezident Emil Hácha jmenoval do Českého svazu pro spolupráci s Němci, aniž by o tom Talicha informoval. Viz Jiří Křesťan, *Srdce Václava Talicha se ztratilo. K problému válečné očisty (1. část)*. *Soudobé dějiny* 16, 2009, č. 1, s. 94. Dostupný na WWW: <<https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2009/01/03.pdf>> [cit. 5. 8. 2021].

¹²¹ Tamtéž., s. 99.

¹²² Tamtéž. Srov. Volker Mohn, *Nacistická kulturní politika...*, s. 358-369.

¹²³ E. F. Burian, který za války prošel několika koncentračními tábory, byl jinak velkým zastáncem přísné očisty. Např. viz E. F. Burian, *Proti kolaborantům, aktivistům i atentistům*. *Filmová práce* 1, 1945, č. 6 (30. 6.), s. 3.

působit v Národním divadle, po komunistickém převratu a návratu Zdeňka Nejedlého na ministerstvo o svůj post ale znovu přišel a jeho další činnost mu byla ztížena.¹²⁴ Přestože byl obvinění zbaven, jeho kariéra byla táhnoucím se vyšetřováním značně zasažena a dodnes se o něm mluví jako o jenom ze symbolů poválečné retribuce.

¹²⁴ Tamtéž. Srov. Jiří Křesťan, *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*. Praha – Litomyšl: Paseka 2012, s. 322-325.

4. POVÁLEČNÁ RETRIBUCE V ČESKÉ KINEMATOGRAFII

Kinematografie byla jedním z kulturních odvětví, do kterého Němci zasahovali nejvíce. Filmové médium poskytovalo značné možnosti, jak působit na veřejnost. Skrze jeho výrobu koncentrovanou v několika málo podnicích se také dalo kontrolovat daleko lépe než roztržitá divadelní nebo hudební scéna. Centralizační tendence se ve filmovém průmyslu objevovaly už před válkou a byly přirozeným důsledkem tehdejší situace, v níž se filmaři pohybovali. Ve 30. letech se kinematografie již považovala za vcelku etablovaný umělecký obor a působila v ní generace, jež si potenciál média uvědomovala. Jak popisuje historička Tereza Dvořáková, zásahy státu byly tehdejšími činovníky, samozřejmě nezatíženými pozdějšími událostmi, vnímány spíše pozitivně. Stabilní centrální výrobní středisko mohlo zajistit lepší vyjednávací pozici s úřady, lepší financování a tím i větší kvalitu vznikajících děl. Takové úvahy byly také reakcí na prodělanou hospodářskou krizi a inspirovány zahraničními vzory, například i německým modelem. Bezprostřední ohrožení republiky obor semklo dohromady ještě více, bez ohledu na stranickou příslušnost jednotlivých aktérů. Průmysl fungující za značné státní podpory byl vizí, která byla společná většině zástupců filmových podniků a organizací.¹²⁵

Za Protektorátu se pak skrze zásahy okupační moci centralizace celého odvětví urychlila. Veškeré řízení kinematografie včetně všech jejích zaměstnanců zastřešovalo Českomoravské filmové ústředí, filmová výroba i distribuce byly postupně koncentrovány do několika málo společností. Filmové ateliéry A-B byly ovládnuty okupanty a přeměněny na společnost Prag-Film zabývající se produkcí německých filmů. Česká tvorba měla být časem zcela vytlačena, zatím ale mohla vznikat, ovšem pouze pod hlavičkou Lucernafilmu a Nationalfilmu. Všechny půjčovny byly zahrnuty pod monopol společnosti Kosmosfilm.¹²⁶ Přípravy znárodnění kinematografie probíhaly v několika fázích, od teoretických úvah až po reálné plánování poválečného uspořádání, které vycházelo i z podoby protektorátního ČMFÚ.¹²⁷ Po válce tak bylo možné stanovené plány okamžitě realizovat, pracovníci již byli řádně připraveni.¹²⁸ Znárodnění začal živelně organizovat Národní výbor filmových pracovníků jmenovaný ihned v prvních revolučních dnech Českou národní radou. Film spadl

¹²⁵ Tereza Dvořáková, *Idea filmové komory...*, s. 26-32.

¹²⁶ Lukáš Kašpar, *Český hraný film...*, s. 85.; Důkladně popsany postupný vývoj centralizace české kinematografie viz Tereza Dvořáková, *Idea filmové komory...*

¹²⁷ Jak již bylo zmíněno, tyto návrhy tvořili čeští zaměstnanci Ústředí a podařilo se jim je bez povšimnutí ukrývat mezi další dokumentací ČMFÚ až do konce války. Viz Tamtéž.

¹²⁸ Známým dokladem této skutečnosti je činnost Elmara Klose, který ještě v revolučních dnech, bez jakýchkoliv přímých pokynů z pražského centra, začal samovolně znárodnovat moravská kina. Viz Jak byl znárodněn československý film. Svědectví a dokumenty (I). [Rozhovor s Františkem Pilátem a Elmarem Klosem]. *Film a doba* 11, 1965, č. 2, s. 70–79.

pod nově zřízené ministerstvo informací, jehož vedoucí, Václav Kopecký, ke konci května 1945 jmenoval devět zplnomocněnců pro jednotlivé oblasti kinematografie.¹²⁹ Představy o konkrétním poválečném řízení průmyslu se ale mezi různými názorovými skupinami lišily. Se svou variantou přišel např. filmový podnikatel Miloš Havel, podle jehož plánu měla vzniknout akciová společnost s 51 % podílem státu, zbytek by byl rozdělen mezi soukromé subjekty. Nakonec však zvítězil nejradikálnější návrh na vznik státního monopolu. Znárodnění kinematografie bylo stvrzeno 11. srpna 1945 přijetím dekretu č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu. V prvních poválečných letech průmysl fungoval pod hlavičkou Československé filmové společnosti, která se na jaře 1948 proměnila v Československý státní film a prošla další radikální transformací.¹³⁰

Stejně jako další sféry veřejného života, byla i kinematografie dějištěm mnoha dynamických změn. Především bylo potřeba dát filmu novou tvář, nejen pomocí nového řídicího aparátu, ale také podobou samotných děl. Po válce vznikaly pokusy o ideové programy, vyhlášovaly se soutěže o filmové náměty, které by odpovídaly požadavkům doby. Nová generace filmařů se mohla vzdělávat na Akademii musických umění v Praze, založené v roce 1946. K významným událostem patřila výstava k 50letému výročí kinematografie, pořádání filmových festivalů a návštěvy zahraničních filmových delegací, zejména těch sovětských, s nimiž čeští filmaři ve shodě s Košickým programem úzce spolupracovali.¹³¹

Zásadní součástí obnovy kinematografie a její diferenciaci od předválečné, potažmo protektorátní éry, bylo také vypořádání se s kolaboranty z jejích řad. Filmová očista bývá v rámci retribučních řízení připomínána asi nejčastěji. Snad každá odborná publikace zabývající se retribučními obsahuje kapitolu, nebo alespoň zmínku o procesech s herci Vlastou Burianem, Adinou Mandlovou nebo Lídou Baarovou.¹³² Kromě toho se procesům se známými osobnostmi věnuje mnoho monografií, jak těch založených na archivních pramenech, jež často podrobně rozebírají konkrétní případy,¹³³ tak i senzacechtivých publikací obsahujících zavádějící interpretace.¹³⁴ Ne zcela spolehlivé osobní vzpomínky se také dají nalézt

¹²⁹ Tereza Dvořáková, *Idea filmové komory...*, s. 312.

¹³⁰ Tamtéž.; Více k procesu znárodnění českého filmového průmyslu viz Ivan David, *Zrození předpisu ducha doby: Dlouhá legislativní cesta k vládnímu nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“*. Bakalářská práce, Katedra filmových studií, FF UK, 2013.

¹³¹ Tamtéž, s. 38-40.

¹³² Vedle zmínek o soudech s představiteli protektorátní vlády se jako známé případy retribuční nejčastěji uvádějí známé filmové osobnosti. Viz např. Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 294-298.; Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu...*, s. 35-37.; Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 80-90.

¹³³ Např. Vladimír Just, *Věc: Vlasta Burian. Rehabilitace Krále komiků*. Praha: Rozmluvy 1991.; nebo Jaromír Farník – Radek Žitný, *Čeněk Šlégl. Dvě tváře herce, režiséra a scenáristy*. Čechovice: BVD 2009.

¹³⁴ Např. Václav Míko, *České milenky nacistů*. Praha: Petrklíč 2015.

v memoárech některých hvězd.¹³⁵ Odborné publikace samozřejmě pracují se správnými údaji, spousta další literatury ale mezi jednotlivými instancemi retribuční nerozlišuje nebo obsahuje nepřesné informace. Nejde ovšem jen o neznalost autorů, mýty a různá zkreslení provázejí retribuční už od jejího vzniku, jak bylo naznačeno v minulých kapitolách. Retribuční dekrety působily v jednu chvíli paralelně s činností některých dobíhajících očistných komisí a právní předpisy se neustále měnily. Problém rychle se ve změnách zorientovat neměli jen členové soudů, ale i někteří politici. Mečislav Borák uvádí konkrétní příklad: „...oba dekrety spletl i tehdejší ministr Zdeněk Nejedlý na mimořádné schůzi vlády 6. srpna 1946, kdy podle zápisu poukázal na případ herce Vlady Buriana, který nyní po „očišťení“ jezdí po republice a dělá si blázny ze soudů. Ministr Ripka musel Nejedlému vysvětlit, že v tomto případě nešlo o soud, nýbrž o komisi podle tzv. malého retribučního dekretu.“¹³⁶ Některá média navíc mnohdy mátna veřejnost dezinformacemi v rámci štvavých kampaní. Jakub Šlouf v publikaci o MLS Praha zmiňuje případ, kdy byla jedna žena zbavena obvinění z udavačství, jelikož se neprokázalo, že jí nebylo při výslechu na gestapu vyhrožováno. Týdeník *Tvorba* ale soudce osočil z nadřívání národně nespolehlivým osobám a k osvobozujícímu rozsudku MLS stavěl do kontrastu činnost TNK ÚNV, jež vůči obviněné zahájila trestní řízení. „Pisatel vůbec nebral na zřetel, že trestní nalézací komise případ vyšetřovala právě na podnět soudu. Ten totiž rozhodl o tom, že kauzu by bylo možné posuzovat podle takzvaného malého retribučního dekretu.“¹³⁷

Vyrovnaní se s kolaboranty z řad filmových pracovníků proběhlo na základě stejného modelu jako všude jinde. I zde proběhla nejprve oborová očista, po níž někteří filmaři prošli šetřením před mimořádným lidovým soudem, nebo častěji řízením vedeným některou trestní nalézací komisí. Každý z těchto retribučních stupňů měl ale vlastní agendu a sledoval různé cíle. Záměrem následujících řádků tak bude zpřehlednit poválečnou retribuční ve filmovém oboru a rozlišit postupy v rozhodování jednotlivých instancí.

4.1 Disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků

Tzv. divoká retribuční, probíhala v rámci kinematografie pod hlavičkou Svazu českých filmových pracovníků. Disciplinární radě této organizace byl věnován již samostatný podrobný

¹³⁵ Adina Mandlová, *Dneska už se tomu směju...*; Josef Škvorecký – Baarová, Lída, *Útěky*. Praha: Československý spisovatel 2009.

¹³⁶ Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu...*, s. 35.

¹³⁷ Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 99.

výzkum¹³⁸, pro požadovanou diferenciaci a její specifický význam pro organizaci poválečného filmu je potřeba jí alespoň krátce věnovat pozornost i zde.

Správou filmového oboru byl ihned po revoluci ČNR a ÚRO pověřen Národní výbor filmových pracovníků, později přejmenován na Svaz filmových pracovníků, resp. Svaz českých filmových pracovníků.¹³⁹ Zaměstnanecký aparát byl ve velké míře převzatý z bývalého ČMFÚ, Svaz dokonce sídlil ve stejné budově v Klimentské ulici. Předsedou byl zvolen JUDr. František Papoušek a tajemníkem Jindřich Elbl. Další pozice zastávali např. skladatel JUDr. Julius Kalaš (budoucí předseda SČFP), odborář Jaroslav Lubina, scenárista Karel Steklý nebo herec Theodor Pištěk. Celou dobu svého působení existoval SČFP bez jakéhokoliv právního rámce, pouze v kompetenci V. odboru ministerstva informací (MI), v jehož čele stál básník Vítězslav Nezval, a ÚRO. Ambicí Svazu bylo stát se do budoucna právoplatnou zastřešující organizací kinematografie. Vzhledem k tomu, že však zastával i funkci odborovou, byl v tomto směru trnem v oku ÚRO, která chtěla být jediným odborovým hnutím v republice. Filmoví pracovníci se snažili udržet svou pozici a usilovali o přijetí směrnic ministerstvem informací, ke zlegalizování SČFP ale nakonec nedošlo – ÚRO si prosadila svou a odborovou složku filmu přesunula pod sebe. Mezitím byla založena Československá filmová společnost, stát tak neměl zájem podporovat další paralelní organizaci a SČFP na podzim roku 1946 zanikl.¹⁴⁰

Přestože Svaz svého vytyčeného cíle nedosáhl, na budoucí podobě kinematografie zanechal výraznou stopu. Ihned po svém vzniku zdůraznil potřebu vést obor v rámci lidové demokracie, s čímž souviselo i odstranění bývalých elit: „*Aby se film stal soběstačným, musí býti nejen odňat vlivu soukromých podnikatelů, t. j. výrobců, majitelů ateliérů, půjčoven a biografů, ale i z vlivu lidí, kterým soukromopodnikatelské názory a manýry přešly do krve a rukou dychtících po zisku.*“¹⁴¹ SČFP sice úzce spolupracoval s komunisty vedeným MI, většina jeho představitelů ale nebyla členy strany, tato rétorika spíše odpovídala dobovému naladění a odkazovala na snahy o znárodnění. SČFP své proklamace plnil nejen zabíráním podniků a techniky, ale zejména právě zřízením disciplinární komise, která měla zbavit filmové struktury všech osob, jež se provinily proti národní cti filmových pracovníků.

¹³⁸ Viz Zuzana Černá, *Poválečná „očista“ v české kinematografii...*

¹³⁹ Slovenský film zastřešoval Svaz slovenských filmových pracovníků, jež měl po českém vzoru také vlastní očištnou komisi. Více ke slovenským procesům s filmaři viz Petra Hanáková, *Povoynové previerky filmárov. Kino-Ikon* 21, 2017, č. 2, s. 5-43.

¹⁴⁰ Jiří Pokorný, *Odbory a znárodněný film*. In: Klimeš, Ivan (ed.), *Filmový sborník historický 3*. Praha: Český filmový ústav 1992, s. 175-215.

¹⁴¹ Ustavení svazu českých filmových pracovníků. *Filmová práce* 1, 1945, č. 5 (23. 6.), s. 1-2.

Disciplinární rada (DR) se jako mnohé jiné denacifikační komise řídila pokyny pro očistu ve veřejných podnicích vydaných ÚRO dne 24. května 1945.¹⁴² Podle těchto směrnic měli být souzeni lidé, kteří se přihlásili k německé národnosti nebo někoho udali německým úřadům, ti, kdo politicky propagovali nebo podporovali nacismus a fašismus (např. členstvím v takto zaměřených organizacích) a ti, kdo okupanty podporovali hospodářsky, např. i svým horlivým služebním výkonem. Postihovány byly také styky s Němci. Komise si však přidala i další provinění specifická pro prostředí filmu. Zaměřit se měla především na režiséry a scenáristy propagující nacistickou ideologii ve svých dílech, na zaměstnance týdeníku *Aktualita* spolupracující na propagandistických šotech, a na pracovníky, jež převzali v roce 1942 státní cenu nebo se účastnili zájezdů do Říše. Mimo to se měli prošetřit i vedoucí pracovníci, kteří svým asociálním chováním škodili dělníkům.¹⁴³ Je tedy zřejmé, že komise měla zvláštní zájem na odhalování kolaborantů právě mezi exponovanými pracovníky.

Všechny ZR měly povinnost shromáždit informace o podezřelých zaměstnancích, na jejichž základě tajemník DR provedl přípravné vyšetřování¹⁴⁴ a připravil případ k potenciálnímu řízení, o jehož zahájení rozhodl předseda SČFP. Senáty zasedaly v počtu šesti přísedících zastupujících jednotlivé složky kinematografie¹⁴⁵, a jednoho předsedy, který ovšem do rozhodování zasáhl pouze v případě rovnosti hlasů. Jednání se účastnil pokaždé tajemník znalý práva, ne všichni tajemníci ale nakonec tuto podmínku splňovali. Všechna řízení byla neveřejná, obžalovaný si nesměl přivést právního zástupce, pouze dva důvěrníky, a pokud se z jednání neomluvil, mohlo proběhnout i za jeho nepřítomnosti.¹⁴⁶ Proti rozhodnutí komise nebylo možné odvolání, obnova řízení se uskutečnila pouze v případě, kdy se objevily nové zásadní skutečnosti. V mnohém tedy DR procesně připomínala pozdější řízení před trestními nalézacími komisemi, což jen potvrzuje předpoklad, že malý dekret měl zpětně legitimizovat jednání denacifikačních řízení probíhajících v rámci divoké retribuice. I zde byla podoba řízení DR SČFP zdánlivě podrobně definovaná, nicméně výklad směrnic záležel především na přítomných členech senátu a jejich interpretaci.

¹⁴² Jak provádět očistu ve veřejných úřadech a podnicích. *Právo lidu* 48, 1945, č. 11 (24. 5.), s. 1.

¹⁴³ Směrnice pro řízení před disciplinární radou. *Filmová práce* 1, 1945, č. 2 (4. 6.), s. 2.

¹⁴⁴ Další možností DR bylo zahájit řízení i z vlastní iniciativy, pokud šlo např. o známý případ kolaborace nebo pokud o někom získala informace při některém z výslechů.

¹⁴⁵ Jednalo se o zástupce filmové výroby, průmyslu, distribuce, tvůrčích pracovníků, ZR SČFP a zástupce ÚRO. V některých výjimečných případech zasedala komise pouze se třemi přísedícími – tehdy byl přítomný předseda, člen ÚRO a zástupce dané sekce, pod níž obviněný spadal. Viz Směrnice pro řízení před disciplinární radou..., s. 2.

¹⁴⁶ Pokud byla DR přesvědčena o vině daného pracovníka, mohla dokonce vynést rozsudek bez jakéhokoliv předchozího vyšetřování. Tento prostředek nebyl oficiálně mnohokrát použit, přesto některá řádná řízení podléhala podobnému charakteru. Tamtéž.

Většina příslušníků nalézacích senátů, ale i administrativního aparátu DR, pocházela z bývalého ČMFÚ. Šlo především o zapisovatele a zapisovatelky, členy ZR ŠČFP a tajemníky komise, kteří si udrželi své úřednické pozice z dob Protektorátu i po skončení okupace. Zásadními osobnostmi byl například předseda DR, JUDr. František Klíma, bývalý tajemník odborové skupiny pro kinematografy ČMFÚ, nebo tajemníci rady JUDr. Rudolf Bláha, blízký spolupracovník Klímy, a Ph. Mr. Jaroslav Menčík, bývalý referent kondičního oddělení ČMFÚ a zaměstnanec družstva Stafi zastřešujícího filmové komparsisty. Dalšími přisedícími byli podnikoví odboráři a členové ZR, rekrutovaní zejména z dělnických profesí. Zajímavá byla skupina zastupující tvůrčí pracovníky, do níž patřil již zmiňovaný Theodor Pištěk, ale i další herci jako např. Jaroslav Průcha nebo Ladislav Herbert Struna. Většinou šlo tedy o angažované filmové pracovníky, z nichž někteří se podíleli i na samotných přípravách procesu znárodnění (např. předsedové DR Jindřich Elbl a Elmar Klos).¹⁴⁷ Z podstaty věci docházelo k tomu, že filmoví pracovníci sami soudili své kolegy, což logicky vedlo ke vzniku řady kontroverzních situací. Směrnice DR sice určovaly, že pokud budou souzeni bývalí zaměstnanci ČMFÚ, mají být senáty obsazeny pracovníky, kteří ve strukturách Ústředí nepůsobili, mnohdy se tak ovšem nedělo. I v jiných případech si obžalovaní stěžovali na podjatost, někdy se dokonce stávalo, že člen senátu byl původcem oznámení a svědkem zároveň, nebo byl jinak v případě zainteresován.¹⁴⁸ Otázkou vyvolávala také minulost některých členů DR, kteří se z podstaty věci sami podíleli na chodu protektorátní kinematografie, jejich činnost však předmětem vyšetřování nebyla.

Disciplinární rada se zabývala celkem 269 případy, 178 z nich postoupilo k nalézacím senátům a z toho 66 odešlo s odsuzujícím rozsudkem. DR pracovníky buď uznala nevinnými a omilostnila, nebo je vyloučila z filmového oboru. Komisi prošli filmoví pracovníci všech profesí. Mezi posuzovanými filmaři se objevují dělníci z ateliérů, zaměstnanci kin, úředníci, ale i vedoucí filmových společností a tvůrčí pracovníci. Přístup DR k jednotlivým skupinám se ovšem radikálně lišil. Příčinu lze opět hledat v dobové atmosféře uvnitř oboru (která ovšem ve svém důsledku kopírovala obecné rozpoložení společnosti). Nebylo v zájmu nového vedení kinematografie soudit plošně všechny pracovníky filmových ateliérů, kteří pro okupanty pracovali automaticky. Tito také často zastávali pozice v ZR, které udání pro DR připravovaly. Případy dělníků, které se tedy před komisí nakonec dostaly, se spíše týkaly osobních sporů a byly proto většinou zastaveny. Častěji byli napadáni techničtí vedoucí, ovšem většinou šlo opět

¹⁴⁷ Zuzana Černá, *Poválečná „očista“ v české kinematografii...*, s. 29-38.

¹⁴⁸ Jako problematické je bráno především to, že obsazení senátu nebylo obžalovaným dopředu známé a po rozsudku už nebylo možné se odvolat a na postup komise si tak stěžovat. Tamtéž.

o spory na pracovišti, takže případy byly posuzovány vcelku objektivně, popř. odevzdávány sociální komisi. Udávání (nejen svých nadřízených) očištná komise přímo podporovala. „*Provádění očištné akce musí být účastni všichni, kdož vlastní podstatný materiál. Tento materiál budiž neanonymně zaslán Disciplinární radě Svazu českých filmových pracovníků do 30. VI. t. z. Buďme v této akci důslední, odložme prvky osobní revnivosti, ale také falešné city pomyslných přátelských vztahů. Nepodléhejme myšlence, že vyloučením některých jedinců vznikne mezera v naší práci. Je lépe tvořit s lidmi prodchnutými novým duchem, třeba v práci ještě nezkušenými, než se zkušenými techniky, ale lidmi mravně narušenými.*“¹⁴⁹ Vlna udávání postihla i další četnou skupinu obžalovaných pocházející z prostředí kin. Přestože i zde si byla DR vědoma, že se jedná spíše o osobní dohady zaměstnanců¹⁵⁰, ne vždy rozhodovala jednoznačně. Lze se domnívat, že v těchto případech převážil zájem nově zestátněné kinematografie, pro níž byla kina zásadním zdrojem příjmů a odstranění některých bývalých majitelů kin tak bylo žádoucí.¹⁵¹ Jasná tendence je ale zřejmá především v případech známých tvůrčích pracovníků. Např. mnozí herci a herečky jako Vlasta Burian, Adina Mandlová, Lída Baarová nebo Pavel Ludikar byli vyloučeni DR z oboru ihned v prvních dnech jejího fungování. V tak krátké době nebyl čas provést reálné vyšetřování, většina z nich byla v době řízení ve vazbě a neměla tak možnost své chování nijak vysvětlit. K výsledkům došlo až týdny po jejich odsouzení, nicméně ty se většinou týkaly informací k případům jejich kolegů. Skrze rychlé odsudky se ovšem stali jakýmsi exemplárními případy, na něž se pak odvolávali další filmaři, kteří zlehčovali své prohřešky v porovnání s chováním těchto „jasných kolaborantů“. Zvláštním případem bylo i řízení s podnikatelem Milošem Havlem, na jehož odstranění měli představitelé poválečné kinematografie enormní zájem. Havel byl ze své pozice v častém styku se špičkami okupační moci, všichni, kdo pracovali ve filmu ale věděli, že také pomohl spouště lidem a svými intervencemi stále udržoval český film naživu. Toto jeho konání nešlo popřít, DR jej tedy interpretovala tak, že vše dobré činil pouze proto, aby měl po válce alibi, čímž smetla ze stolu jeho veškerou obhajobu. Komise se svými motivacemi nijak netajila. Jak později před MLS doznal Karel Schmiedberger ze zemského oddělení bezpečnosti, který Havla krátce po válce vyslyšal a později posuzoval případy DR v revizním řízení: „*Vyloučení se stalo hlavně proto, že ostatní filmoví zaměstnanci, resp. většina, nechtěla nadále s M. Havlem spolupracovati.*“¹⁵² Vhodným komentářem se tak může zdát výrok Antonína Zápotockého,

¹⁴⁹ Ustavení svazu českých filmových pracovníků..., s. 2.

¹⁵⁰ Někdy se dokonce stávalo, že se lidé udávali navzájem a jedna kauza se tak před DR objevila vícekrát.

¹⁵¹ Udání v těchto případech mnohdy chodila od nově dosazených vedoucích kin, kteří často manipulovali k udání i další zaměstnance. Viz Zuzana Černá, *Poválečná „očista“ v české kinematografii...*, s. 38-53.

¹⁵² Krystyna Wanatowiczová, *Miloš Havel*. Praha: Knihovna Václava Havla, o.p.s. 2013, s. 349.

tehdy předsedy ÚRO, který SČFP uveřejnil ve svém týdeníku *Filmová práce*: „*Když se les kácí, lítají třísky*.“¹⁵³ Ne všechny „třísky“ ale odletěly. Někteří význační pracovníci, zejména režiséri, vyloučení unikli, přestože ve službách okupantů prokazatelně pracovali. Vzhledem k nedostatku zkušených řemeslníků si DR zřejmě vzala k srdci Zápotockého radu: „*Tam, kde nejde o neodpuštělné zločiny, neuzavírejte nikdy těm, proti kterým bylo potřebí okamžitě vystoupit, cestu k nápravě. (...) To jest zvláště důležité tam, kde se jedná o zdatné, po stránce odborné školené a osvědčené pracovníky*.“¹⁵⁴ Důležité to bylo také v případech pracovníků, kteří se ihned zapojili do budování nové znárodněné kinematografie.

DR byla ustavena 26. května 1945 a svou činnost ukončila v říjnu téhož roku, oficiálně pak byla zrušena v prosinci. Dne 9. listopadu ale SČFP oznamuje vznik revisní komise (RK), která měla rozhodovat o obnově řízení a znovu posoudit případy skončené vyloučením, v takovém případě pak určit, zda je daný pracovník vyloučen jen na určitou dobu nebo doživotně. RK byla jmenována MI a zahrnovala zástupce zemského odboru bezpečnosti, ředitelství Národní bezpečnosti, ministerstva informací, ÚRO a referenta DR SČFP. Činnost této komise je pro nás zajímavá především z toho hlediska, že zde docházelo k úzké spolupráci DR s orgány, jež prováděly přípravná šetření pro retribuční řízení. Zemský odbor bezpečnosti (ZOB)¹⁵⁵ a ředitelství Národní bezpečnosti (ŘNB) měly na starosti zajišťování osob, získávání informací a přípravu případů pro MLS a později i pro TNK. Lze tak pozorovat jednoznačné napojení revolučního orgánu na oficiální retribuční instance. DR nejenže pro RK, v níž měla sama svého člena, připravovala podklady pro konkrétní případy, ale také předkládala svoje stanovisko s návrhem rozsudku. Oficiálním záměrem revize bylo konečně odstupňovat vynesené tresty, jelikož až s odstupem času lze spravedlivě porovnat prohřešky, které byly v prvních porevolučních dnech pravděpodobně posuzovány přísněji. Jak se ovšem ukázalo, ony rané případy se týkaly právě „nepohodlných“ osob, DR tak svá stanoviska nijak výrazně nezmírnila a RK se zpravidla od požadavků DR neodchylovala. V únoru roku 1946 si ZOB vyžádala dokumentaci od všech kulturních očištných komisí k posouzení podle retribučních dekretů, k nimž posléze některé pracovníky opravdu postoupila. I když MLS i TNK rozhodovaly nezávisle na DR, je zřejmé, že alespoň v rámci přípravného vyšetřování byly

¹⁵³ Boj za očistu. *Filmová práce* 1, 1945, č. 9 (21. 7.), s. 1.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ ZOB byl řídicím orgánem všech složek Národní bezpečnosti. Jeho druhé oddělení (ZOB II) bylo zcela novou zpravodajskou službou, které mělo podobnou agendu, jako pozdější StB, zatím ale nemělo výkonnou pravomoc a předávalo své informace dál Národní bezpečnosti. Zmiňovaný Karel Schmiedberger byl udáván v protokolech RK někdy jen pod ZOB, někdy ale i pod ZOB II, podle protokolů ale vyšetřování pro retribuční řízení prováděl ZOB II. Viz Jaroslav Pekárek, *Vývoj správy policie v období let 1918–1989*. Bakalářská práce, Katedra dějin státu a práva, PF MUNI, 2012, s. 34-37.; Složka Oldřicha Papeže. NFA, fond SČFP, sign. R4/BII/1P/6K.

bezpečnostní orgány s konkrétními případy již obeznámeny a věděly, jaký k nim filmová obec zaujímá postoj. Teoreticky tak mohlo docházet k ovlivnění názorů alespoň těchto vyšetřovacích orgánů, vezmeme-li v úvahu, že jejich zástupci v RK většinou hlasovali ve shodě s návrhy DR. Pokud ovšem retribuční soudy či komise došly nakonec k jinému rozsudku a daného pracovníka osvobodily, DR se proti těmto výsledkům vehementně bránila. Za podpory ministra informací Kopeckého deklarovala, že ve svém názoru neustoupí a kompromitovaní umělci mají v českém filmu dveře zavřené.¹⁵⁶

4.2 Filmoví pracovníci před mimořádným lidovým soudem

V dubnu roku 1946 se čtenáři *Filmové práce* mohli dočíst, že „*rozhodnutím zemské úřadovny státní bezpečnosti v Čechách byla definitivně skončena očista filmových pracovníků.*“¹⁵⁷ Článek jmenoval deset pracovníků, jež se provinili natolik, že budou postoupeni mimořádnému lidovému soudu¹⁵⁸ a jednoho, který bude postaven před Národní soud.¹⁵⁹ V rámci rešerše v archivních fondech i v literatuře bylo ale nakonec objeveno celkem 24 případů filmových pracovníků, kteří se dostali před MLS. Ti tedy byli soudu doporučeni k projednání buď přímo DR, nebo po jejím skončení zemskou úřadovnou, zbytek byl udán ZR podniků nebo jinými osobami. Prošetřování byli i němečtí příslušníci, kteří oficiálně před DR souzení být nemohli, neboť ta posuzovala pouze české pracovníky. Před MLS se tak dostala

¹⁵⁶ Václav Kopecký, Znárodněný československý film před dalšími úkoly. *Filmová práce* 2, 1946, č. 33 (17. 8.), s. 1.

¹⁵⁷ Očistná akce ve filmu skončena. Provinilci budou potrestáni. *Filmová práce* 2, 1946, č. 15 (13. 4.), s. 2.

¹⁵⁸ Šlo o herečku Lídu Baarovou, herce Čenka Schlögela a Karla Postráneckého, operního pěvce a herce Pavla Ludíkara, majitelé kin Miloslava Hurta a Janu Lejnarovou, kostyméra Josefa Průšu a úředníky Vladimíra Šimanovského a Rudolfa Schilmanna. *Filmová práce* uvádí jako desátého i dramaturga Jaroslava Nováka, jeho účast před MLS se ale nepodařilo v archivech zatím nikde dohledat a ověřit, v celkovém přehledu MLS jej tedy neuvádíme. Viz Tamtéž.; Celkový seznam dohledaných filmových pracovníků před MLS viz Příloha č. 4.

¹⁵⁹ Jednalo se o Josefa Burdu, majitele filmové půjčovny Lepka-film. Burda žil před válkou dlouhou dobu v Berlíně, kde obchodoval v různých odvětvích a působil i jako manažer v boxu. Po přesídlení do Prahy se stal spolumajitelem sázkové kanceláře a v roce 1938 koupil firmu Lepka-film, která za okupace spadla pod monopol Kosmosfilmu. Burda byl ale souzen za svou činnost v nacionalistickém politickém hnutí Vlajka, kam vstoupil téhož roku. Působil jako hospodářský vedoucí hnutí a ředitel vydavatelství antisemitského časopisu Vlajky. Postupně se stal úzkým spolupracovníkem hlavního představitele Vlajky, Jana Ryse-Rozsévače, a jakousi „šedou eminencí“ hnutí. Národní soud vedl řízení proti celé skupině vlajkařů, Burda s Rozsévačem byli na základě rozsudku popraveni 27. června 1946. Jelikož jde o zcela separátní případ, v němž nešlo o filmovou činnost, ale o specifický kontext politického uskupení Vlajka (a navíc nemáme k dispozici žádné obsáhlejší dokumenty ohledně Burdovy kauzy), rozhodli jsme se nezahrnovat do této práce speciální kapitolu o Národním soudu. Burdův případ ale pro úplnost zmiňujeme. Více k hnutí Vlajka viz Milan Nekonečný, *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: Chvojko nakladatelství 2001.; K firmě Lepka-film viz Lucie Doležalová: Inventář Fr. Lepka, maj. Josef Burda, obchod a půjčovna filmů (1935-1956). Hradištko pod Medníkem: NFA 2008. Dostupný na WWW: <<https://nfa.cz/wp-content/uploads/2014/12/Fr.-Lepka-maj.-Josef-Burda-obchod-a-p%0c5%af%0c4%8dovna-film%0c5%af.pdf>> [cit. 12. 8. 2021].

herečka Zdeňka Kavková-Innemannová nebo vedoucí spojovacího úřadu mezi Úřadem říšského protektora a ČMFÚ, Wilhelm Söhnel.

Právě způsob, jakým se případy dostávaly před jednotlivé instance, dodnes vytváří velké zmatky a ztěžuje orientaci v tom, kdy a kde všude byl daný jednotlivec posuzován. Pokud se zabýváme dějinami retribuice, můžeme se dočíst, že nejdříve vznikly MLS a v momentě, kdy se ukázaly jako nedostatečné pro hodnocení menší, běžnější kolaborace, ustavily se na základě malého dekretu trestní nalézací komise. Mohlo by se tedy zdát, že kauzy, které byly MLS zastaveny jako nerelevantní, přešly kontinuálně pod komise národních výborů a všechny nové, které přišly k projednání po vzniku malého dekretu, již byly vyšetřovacími komisemi roztríděné a přidělené příslušnému retribučnímu stupni. Jak jsme ale zmiňovali v předchozím textu, chaotická poválečná doba, rychle se měnící právní předpisy i neprofesionálnost NV nepřispívaly ke srozumitelnosti celého systému. Ten byl dle všeho nepřehledný především pro tehdejší aktéry. Velký retribuční dekret sice vešel v platnost jako první, dekret o provinění proti národní cti byl ale schválen jen krátce poté, co se MLS naplno rozběhly. Některé spisy, jež se do té doby stihly projednat, byly opravdu v návaznosti na rozhodnutí soudů předány TNK, většina případů se ale posuzovala v době, kdy obě instance fungovaly paralelně. Často tedy docházelo k tomu, že byl národním výborům udán někdo, jehož případ už běžel pod hlavičkou MLS. Pokud o tom NV věděly nebo o tom byly zpraveny během šetření, předaly své výsledky soudům s požadavkem, aby jim byl později zaslán soudní rozsudek. V případě zastavení stíhání nebo omilostnění pak samy zahájily trestní řízení podle malého dekretu. Ne vždy však taková ideální komunikace fungovala.

Jakub Šlouf popisuje spory mezi bezpečnostními orgány a soudními aparáty, které mimo jiné eskalovaly až ke vzniku původně nezamýšlené funkce vyšetřujícího soudce. Agenda tak byla mnohdy oddělena, vyšetřování probíhalo současně nebo opětovně různými institucemi a informace se předávaly se zpožděním nebo vůbec.¹⁶⁰ V důsledku se tak mohlo stát, že jeden člověk byl odsouzen na základě obou dekretů, což právně nebylo možné. To se stalo např. u režiséra Václava Binovce, jehož ihned v květnu 1945 zatkli příslušníci sovětského vojska. Binovec byl poté převezen do Prahy a ve vazbě prošetřován národní bezpečností. Součástí spisu se stalo i rozhodnutí DR, která jej jako jasného kolaboranta kontumačně odsoudila. Binovec byl podezřelý zejména z udání Karla Hašlera, spolupráce s Němci při pokusu o zabránění Barrandova a ze členství v Národní obci fašistické. Vyšetřovatelé nenašli žádné věrohodné důkazy a případ se jim zdál rozporuplný, pro jistotu jej ale postoupili MLS. Veřejný žalobce

¹⁶⁰ Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 106-112.

však také neshledal žádné důvody pro soudní stíhání a Binovec byl v listopadu 1945 propuštěn na svobodu. Později se jeho jméno našlo na seznamu konfidentů gestapa a v rámci obnoveného řízení jej v září roku 1948 MLS odsoudil na 3 roky vězení. V roce 1946 byl ale Binovec zároveň udán ÚNV za členství ve fašistické obci, případ se táhl a TNK ho pak uznala vinným jen měsíc po rozsudku MLS. Režisér se okamžitě odvolal, že nemůže být odsouzen za stejnou věc dvakrát a odvolací komise tak rozhodnutí TNK zrušila jako nezákonné, i z důvodu, že v tomto případě vůbec nebyl vyslechnut. K obnově řízení podle malého dekretu došlo nestandardně až v roce 1950, kdy komise případ zastavila, jelikož byl obžalovaný již jednou odsouzen MLS.¹⁶¹ Zmatečný byl také případ bývalého úředníka ČMFÚ Oskara Tonnera-Aksamita. Dotyčný byl od listopadu 1945 ve vyšetřovací vazbě MLS za svou aktivní činnost ve Vlajce. Jelikož se jeho případ protahoval, na opakovanou žádost byl v březnu 1947 propuštěn k vyšetřování na svobodě, kdy se musel pravidelně hlásit úřadům. Jelikož ale nařízení ignoroval, byl ihned v dubnu do vazby umístěn znovu a za pár dní MLS odsouzen. Paralelně jej však prošetřovala TNK, která ovšem přesně v březnu 1947 řízení pozastavila, protože se jí nepodařilo zjistit bydliště obviněného a předvolat ho tak k výslechu. Zřejmě shodou náhod po něm pátrala zrovna v době, kdy byl jeho pobyt úřadům neznámý. Nicméně o rok později chtěla komise na šetření navázat a vyšetřovatel si poznamenal: „*Jest ovšem uvážiti, zda nejde o velikost (konfident) podle velikého retribuč. dekretu.*“¹⁶² Další z bývalých úředníků ČMFÚ, Miroslav Mudra, byl ihned po revoluci předveden na služebnu svým bratrancem a obviněn z udavačství. MLS si nechal vypracovat odborné zdravotní posudky a došel k tomu, že Mudra trpí vážnou duševní chorobou a za své činy nenese zodpovědnost, řízení tedy zastavil. ÚNV ale jeho případ řešil od března 1946 právě na základě postoupených dokumentů DR SČFP, která Mudru dříve kontumačně vyloučila. Rodina obviněného tak musela několikrát vyšetřovatele prosit, aby Mudra nemusel podstupovat další výslechy, neboť je psychicky nevládá. Až po několika měsících ověřování národní výbor šetření zastavil na základě stejného důvodu, jako MLS.¹⁶³ Situace se procesně komplikovala i tehdy, pokud byl jeden člověk udán na několika místech v republice. Případ tak

¹⁶¹ Složka Václava Binovce. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-26523.; Složka Václava Binovce. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 859/45.; Podrobněji k celému případu tohoto režiséra viz Otomar Krejča ml., Případ Binovec. *Illuminace* 8, 1996, č. 4, s. 107-138.

¹⁶² Složka Oskara Tonnera-Aksamita. AHMP, fond Malý dekret, sign. 33777.; Složka Oskara Tonnera-Aksamita. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 233/46.

¹⁶³ Složka Miroslava Mudry. AHMP, fond Malý dekret, sign. 12777.; Složka Miroslava Mudry. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 4946/46.

mohl být projednáván hned několikrát a než si jednotlivé místní výbory vyměnily informace, neúměrně se protahoval.¹⁶⁴

Mimořádné lidové soudy prováděly zpravidla daleko podrobnější a důkladnější šetření, než DR. Tento kontrast byl viditelný zejména u exponovaných filmových pracovníků, které SČFP odsoudil bez jejich přítomnosti a často i bez pořádných důkazů. Soudci však postupovali podle právních zvyklostí a pro odsouzení potřebovali dostatečné důvody. A jak už bylo několikrát zmíněno, bezpečnost a národní výbory, které měly důkazy shromažďovat, neodváděly svou práci důsledně. Opětovné vyšetřování soudu tak celý proces prodlužovalo. Důvodem k průtahům byla také nedostatečná kapacita soudů, jež byly zavaleny obrovským množstvím případů. Např. řízení již jmenovaného Oskara Tonnera, ale i herce Čenka Schlögela, byly na čas přerušeny, jelikož referent, který je měl na starosti, dostal přidělenou kauzu 16 poslanců SdP. Tyto spisy obsahovaly důležité informace k případu K. H. Franka a měly tak pro soud větší důležitost a urgenci.¹⁶⁵

Takové průtahy měly ale na obviněné zásadní dopady. Vyšetřování bylo až na výjimky vedeno ve vazbě, což ovšem, zejména v porevoluční době, nebylo nic příjemného. Z předešlých kapitol víme, že mnozí domnělí kolaboranti byli po válce zajištěni bez udání důvodu, věznice byly přeplněné a lidé v nich pobývali nezákonně. Vláda sice tuto křivdu „narovnal“ její zpětnou legalizací, traumata a nespravedlnosti, které situaci doprovázely, už ale napravit nemohla. Obvinění si často stěžovali, že jsou bezdůvodně drženi ve vězení, aniž by proti nim bylo zahájeno řízení a prosili o urychlení jednání, popř. o propuštění a vyšetřování na svobodu.¹⁶⁶ Nejčastěji se zadržení odvolávali na svůj zdravotní stav nebo rodinné poměry. Např. herec Vladimír Pospíšil, později odsouzen MLS za to, že byl členem Národní obce fašistické a nechal si vyplatit odměnu za intervenci u gestapa, strávil ve vazbě 14 měsíců. Ve své žádosti o propuštění argumentoval tím, že byl zatčen dva dny po návratu z koncentračního tábora: „*Můj zdravotní stav do dnešního dne pochopitelně se nezlepšil. Další setrvání ve vazbě opravdu ohrožuje můj život, poněvadž poměrně stáří a otřesené zdraví – důsledky to věznění gestapem – činí mě neodolným*“.¹⁶⁷ Architekt a kreslič titulků, Adolf Lorenc, obviněný ze členství ve Vlajce a udávání, trpěl na plicní nemoci a po dvou měsících ve vazbě dostal zápal

¹⁶⁴ To se stalo například sekretářce olomouckého kina Central, Nataše Čechové, kterou jeden člověk udal jak olomouckému NV, tak SČFP v Praze – ten pak případ postoupil dál pražské národní bezpečnosti. Viz Složka Nataši Čechové. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 1431/47.

¹⁶⁵ Složka Oskara Tonnera-Aksamita. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 233/46.; Složka Čenka Schlögla. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2515/46.

¹⁶⁶ Na urychlení řízení naléhal např. Václav Binovec, jenž byl ve vazbě držen 6 měsíců. Viz Složka Václava Binovce. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 859/45.

¹⁶⁷ Složka Vladimíra Pospíšila. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 1208/46.

plic, v důsledku čehož se u něj rozvinula akutní tuberkulóza. Rodina žádala o jeho urychlené propuštění, aby mohl být adekvátně léčen a uváděla, že jeho zatčením přišla o příjem a jeho manželka zůstala bez prostředků sama se čtyřmi dětmi. Lékař Lorence prohlédl a potvrdil vážnou diagnózu, soudu ale trvalo ještě další dva měsíce návrh prostudovat. Měsíc po propuštění obviněný zemřel, jeho řízení tak bylo zastaveno.¹⁶⁸ Oskar Tonner strávil ve vazbě skoro rok a půl a snažil se dostat na svobodu s odvoláním, že ho mezitím opustila manželka a jejich malou dceru nechala u cizích lidí a on neví, co se s ní děje.¹⁶⁹ V období, kdy mnozí zoufale čekali na prošetření za zdi věznice, se ovšem život v nové republice nezastavil. Pěvci Pavlu Ludikarovi, proti kterému nakonec MLS řízení ani nezahájil, byl během jeho vyšetřování ve vazbě národním výborem zabaven byt se všemi věcmi. Po propuštění žádal o návrat alespoň některého nábytku, zbytek vybavení byl dle svých slov ochoten přenechat současnému uživateli bytu.¹⁷⁰ Ze spisu herečky Adiny Mandlové, jež byla sice šetřena na základě malého retribučního dekretu, ale vazbou si na několik měsíců také prošla, vyplývá, že i její byt byl v nepřítomnosti přidělen někomu jinému. A to v době, kdy proti ní zatím neběželo žádné vyšetřování, do vazby byla přijata bez konkrétního udání a úřady teprve zjišťovaly, zda se vůbec něčím provinila. Když se obvinění neprokázalo, psali vyšetřovatelé národnímu výboru, aby urychleně zrušil dekret na její byt, který byl pár dní před tím udělen jistému Martinu Královi z Prahy.¹⁷¹

Obvinění si ale jistě ze svého zajištění nesli i újmu psychickou. Na mnoha místech se můžeme dočíst o nevybíravém přístupu vyšetřovatelů i dozorců k zadrženým. Adina Mandlová ve svých pamětech barvitě popisuje nelidské podmínky přelidněné pankrácké věznice, bití i urážky dozorců.¹⁷² Lída Baarová kromě zážitků z vazby popsala i výslechy, při nichž jí několikrát drželi pistoli u zad. Jednou si jako svědkyni zavolali na policii její matku, která křik vyšetřovatelů nevydržela, na místě zkolabovala a za pár hodin zemřela na infarkt.¹⁷³ Brutální zacházení s údajnými kolaboranty se netýkalo jen exponovaných osob. Kostyméra Josefa Průšu obvinila rodina jeho souseda z udavačství. Na služebnu jej dovedl sousedův syn, který ho ale nejdříve s kamarády surově do krve zbil a donutil k přiznání. Vinu pak Průša popíral, události

¹⁶⁸ Složka Adolfa Lorence. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2264/46.

¹⁶⁹ Případ Tonnera je velmi komplikovaný, sám pocházel z velmi neutěšených poměrů a část dospívání strávil ve výchovném ústavu. Při řízení DR jeho manželka udala, že ji zanechal samotnou s dítětem a zmizel neznámo kam. Zda byl tedy jeho důvod k opuštění věznice pravdivý nelze určit, nicméně i z dalších spisů je patrné, že takto dlouhé pobyty ve vazbě ohrozily mnoho rodin finančně i po stránce osobních vztahů. Viz Složka Oskara Tonnera-Aksamita. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 233/46.

¹⁷⁰ Složka Pavla Ludikara. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 1021/45.

¹⁷¹ Složka Adiny Mandlové. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-591/2.

¹⁷² Adina Mandlová, *Dneska už se tomu směju...*, s. 141-146.

¹⁷³ Josef Škvorecký – Baarová, Lída, *Útěky*. Praha: Československý spisovatel 2009, s. 225-227.

jeho zadržení ale soud nijak nezohledňoval, naopak vnímal jeho udavače jako spolehlivé svědky.¹⁷⁴

Filmoví pracovníci, kteří stanuli před MLS, si vyslechli veskrze stejná obvinění, která jim kladla za vinu i DR. A to i v případě, že spis nepředal soudu přímo SČFP. Oznámení pocházela většinou od stejných osob nebo se týkala specifického chování obviněného, které bylo v okolí známé a udání se tak týkala podobných prohřešků. Rozdíl mezi oběma instancemi byl ale v tom, jakým argumentům přikládaly důležitost. MLS díky svému důkladnějšímu vyšetřování vyslychaly daleko větší množství svědků z okolí obviněných, a tak dostávali hlas i lidé, kteří nepocházeli z filmového prostředí. Případ dostal širší kontext a daleko méně se zdůrazňovaly oborové animozity a specifika. V rámci disciplinárního řízení SČFP byl vrcholně podezřelý každý, kdo se octl ve Film-Klubu nebo se účastnil sešlosti ve vile Miloše Havla. Soudci MLS se ale přirozeně neorientovali v osobních vazbách filmařů a víc je tak zajímaly reálné důkazy závadného chování než pouhé předsudky. Je zřejmé, že pro filmový průmysl jako takový byly mnohdy daleko důležitější osobní vztahy než naplnění skutkové podstaty. Herečka Lída Baarová, známá svým ještě předválečným mileneckým poměrem s říšským ministrem propagandy Josephem Goebbelsem, čelila obviněním za styky s Němci a spolupráci s gestapem. Její kolegové vypovídali, že ji měli za „hloupou“, „naivní“, a že byla často vznětlivá, když se věci neděly podle jejích představ. Její kontakty s okupanty byly známé, spolupráci s Baarovou se proto filmaři raději vyhýbali, i když někteří měli o relevanci těchto podezření pochybnosti. Režisér Ladislav Brom vypovídal takto: „Často jsem usiloval o to, abych vyzvěděl, zda-li ona je v nějakém politickém nebo špionážním zapojení s Říší. Přišel jsem k tomu názoru, že tomu tak patrně nikdy nebylo, že na to byla příliš primitivní.“¹⁷⁵ Baarové nakonec nic dokázáno nebylo. Divadelní podnikatel Bohumil Perlík, který jí kladl za vinu, že ho udala gestapu, později uvedl, že k takovému obvinění nemá žádné důkazy. Soud tak řízení i přes nevěli veřejnosti zastavil.¹⁷⁶ Jelikož se ničeho oficiálně nedopustila, její vyloučení z oboru

¹⁷⁴ Složka Josefa Průši. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2027/46.; Další případy nestandardních metod bezpečnostních složek uvádí ve své knize o MLS Praha Jakub Šlouf. Viz Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 112-124.

¹⁷⁵ Složka Ludmily Babkové (Baarové). ABS, sbírka Taktické svazky, sign. T-1856-MV.

¹⁷⁶ Případ Baarové se uzavřel teprve v lednu 1948, jejího omilostnění tak po převratu okamžitě využil komunistický tisk. *Zemědělské noviny* např. psaly: „Lída Bárová, jejíž styky s Goebbelsem jsou obecně známy, a jejíž vystoupení na scéně Národního divadla za okupace bylo pohanou české kultury, je tedy podle opatření Drtinova ministerstva spravedlnosti bez viny (...). Je zapotřebí, aby se na tento neuvěřitelný případ úřady podívaly pod zorným úhlem spravedlnosti lidu. Je samozřejmé, že dnešní orgány lidového soudnictví dají opravdové spravedlnosti průchod.“ Složka Ludmily Babkové (Baarové). ABS, fond SÚMV, sign. 305-112-2.; Komunisté ji opravdu uznali vinnou v rámci druhé vlny řízení, nicméně ne podle velkého, ale podle malého dekretu, kdy ji odsoudili k vysokému trestu 6 měsíců vězení a pokutě 750 000 Kčs. Rozsudek ovšem nikdy nenabyl účinnosti, neboť Baarová už v té době žila v emigraci v Rakousku. Viz složka Ludmily Babkové (Baarové). AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-582/5.

bylo nespravedlivé, lze si ale jen těžko představit, že by s Baarovou, těšící se takové nedůvěře a negativní pověsti mezi kolegy, chtěl někdo ve filmu spolupracovat. Důkladné šetření MLS tak alespoň pomohlo objasnit objektivní skutečnosti, které se v rámci divoké retribuce opomíjely. Příkladem je případ herce a režiséra Čenka Schlögl, jenž za okupace spolupráci s Němci předstíral ve snaze ochránit svou dceru a jejího židovského manžela. Schlögel tuto skutečnost skrýval i před svým pracovním okolím a DR byl tak okamžitě vyloučen, aniž by měl možnost se pořádně hájit. MLS ho sice také odsoudil, k jeho pohnutkám však přihlédl a uložil mu na své poměry velmi nízký trest.¹⁷⁷ Je samozřejmě otázkou, nakolik bylo v pořádku naprosto znemožnit výkon zaměstnání pracovníkům omilostněným MLS. Rozdílné motivace, s nimiž očištná komise a lidové soudy rozhodovaly, jsou však z porovnání jednotlivých případů zjevné.

To, že MLS postupovaly důkladně ovšem neznámá, že jejich rozhodování bylo mírné. Některé prohřešky byly posuzovány velmi přísně, bez ohledu na důvody, s nimiž je obžalovaní páchali či na počet lidí, kterým na druhé straně pomohli. Zvláště razantně soud přistupoval k udavačství¹⁷⁸, členství v některých nacistických a fašistických organizacích a u exponovaných osob i ke spolupráci s Němci. Pokud se budeme držet dle kterých filmaře řadila SČFP, nejvíce obžalovaných (a posléze i odsouzených) pocházelo z řad tvůrčích pracovníků a zaměstnanců filmového průmyslu. U těchto osob, zvláště u těch výše postavených, se nejčastěji udávaly jako důvody ke stíhání zločiny proti státu jako členství v organizacích a propagace a podpora fašistického a nacistického hnutí (zejména tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem), popř. zmíněné udavačství. Za podobné přečiny byli souzeni i zástupci filmové výroby, těch bylo ale podstatně méně, jelikož i DR těmto pracovníkům nevěnovala takovou pozornost a jejich případy se tak ve větší míře dál nedostaly. Zvláštní skupinu pak stejně jako v rámci DR tvořili zaměstnanci filmové distribuce, respektive kin, kteří byli často souzeni za zločiny proti majetku a hospodářskou spolupráci s Němci. Ze čtyř obviněných z této oblasti byla odsouzená jen jedna žena, a to opět hlavně za udavačství.¹⁷⁹

Jak se přistupovalo ke známým osobnostem, které měly jít společnosti obzvláště vzorem, lze dobře vidět na posuzování účinkování v rozhlasových propagandistických skečích.

¹⁷⁷ Schlögel (vystupující pod uměleckým jménem Šlégl) byl odsouzen k 6 měsícům vězení, což bylo opravdu málo, vzhledem k tomu, že oficiálně bylo nejnižší sazbou 5 let. Jeho osud je podrobně rozebrán v knize Radka Žitného a Jaromíra Farníka, kteří tak herce v očích veřejnosti po dlouhých letech částečně rehabilitovali. Viz Složka Čenka Schlögl, SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2515/46. Srov. Jaromír Farník – Radek Žitný, *Čeněk Šlégl. Dvě tváře herce, režiséra a scenáristy*. Čechovice: BVD 2009.

¹⁷⁸ Jak již bylo zmíněno v první části práce věnované MLS, udavačství si pro důležitost, která mu byla tehdejší vládou přisuzována, v rámci velkého dekretu zasloužilo vlastní paragraf. Viz Daniela Němečková a kol., *Lidová spravedlnost...*, s. 66.

¹⁷⁹ Zbylé případy byly zastaveny, protože šlo většinou o osobní spory.

Krátké rozhlasové scénky z pera novináře Josefa Opluštila se vyznačovaly velkou tendenčností, laciným humorem a spoustou antisemitských narážek. Zesměšňovaly exilovou vládu, zejména si často braly na mušku prezidenta Edvarda Beneše a ministra zahraničí Jana Masaryka. Soud byl většinou nesmířlivý k účasti v těchto skečích „v nichž hnusným a lživým způsobem byly zkreslovány kladné hodnoty našeho národního a demokratického života z dob před okupací, zesměšňována činnost našeho zahraničního odboje a našich prominentních osob, a současně byly v nejlepším světle líčeny metody nacismu tak, aby co nejrafinovaněji bylo působeno na širokou veřejnost a tak získávání další příznivci nacismu“.¹⁸⁰ Vyšetřovatelé si nechali rozhlasem zaslat všechny scénáře k těmto programům a dlouze z nich citovali v rozsudcích. Postoj soudců je viditelný zejména v případech herců Schlögl a Postráneckého. Přestože oba byli posuzováni i za členství ve Vlajce (v případě Postráneckého i v dalších organizacích), u obou se nakonec prokázalo, že ve skutečnosti smýšleli protinacisticky a podporovali mnoho českých lidí. Trest jim tak byl z těchto důvodů udělen výrazně nízký¹⁸¹ a hlavní důvod, proč byli vůbec odsouzeni, tkvěl právě v jejich angažmá v rozhlasových skečích. Postránecký se bránil tím, že se k této práci dostal nevinně. Potřeboval peníze a poprosil tak Schlögla, aby mu pomohl sehnat práci v rozhlase. Že jde o politické skeče se dozvěděl až na místě, byl pak na Schlögla rozzloben, ale odmítnout se bál. Poukazoval na to, že ve skečích účinkoval sice ze strachu a s odporem, nicméně ho ani ve snu nenapadlo, že by taková činnost mohla být někdy trestná, v jeho očích šlo pouze o nepříjemný pracovní úkol. Takovou obhajobu soud naprosto neuznal, konstatoval, že ve skečích účinkoval opakovaně a šlo tak o jasnou podporu nepřátelské vlády, což si herec jako „absolvent střední školy, absolvent medicíny a záložní důstojník“ plně musel uvědomovat.¹⁸² Schlögl, jak už bylo zmíněno, s okupanty na oko spolupracoval kvůli své rodinné situaci a plně doznal, že jelikož se se svými důvody nechtěl nikomu svěřit, může být v očích veřejnosti vnímán jako kolaborant. MLS mu uvěřil, ovšem účast na skečích mu neodpustil. Argumentace soudců byla v jeho případě velmi příkrá, až zarážející: „Obžalovaný snížil se k zesměšňování předního člena zahrani. odboje rozhlasem, tedy prostředkem, který se dostává ke slechu ohromného množství posluchačstva ve všech možných místech českých zemí, jimž mohli býti posluchači národně méně spolehliví býti zvykláni v důvěře představitele našeho odboje a to v roce 1942, kdy Němci měli ještě značné válečné úspěchy (...) a v době kdy řada

¹⁸⁰ Složka Karla Postráneckého. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 4560/46.

¹⁸¹ U Postráneckého šlo o 3 měsíce vězení, propadnutí poloviny majetku státu a odebrání občanské cti na dobu výkonu trestu, u Schlögla, jak už byl zmíněno, byl vyměřen trest 6 měsíců vězení, odebrání občanské cti na celou dobu trestu a propadnutí čtvrtiny majetku státu. Viz Tamtéž.; Složka Čenka Schlögla. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2515/46.

¹⁸² Složka Karla Postráneckého. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 4560/46.

členů našeho národa nasazovala své životy a svobodu jen proto, že mu bylo SD pohroženo, že bude s dcerou a zetěm dán do koncentračního tábora nebude-li loyálně spolupracovat...“ Herec ovšem popisoval, že sám nechtěl nabídku přijmout, po dlouhé debatě se svou dcerou, která se o rodinu bála a naléhala na něj, ale povolil. To ovšem tribunál zhodnotil slovy, že se tedy rozhodl „účinkovat ve sketschích po zralém uvážení věci, že tak učinil v zájmu okupantů (...) a projevil vůli, tedy úmysl hanobiti představitele londýnské vlády Jana Masaryka a tím obhajovati nepřátelskou vládu na území Republiky“. Schlögl ovšem vykonáváním tohoto úkolu trpěl, a v zoufalství se rozhodl k riskantnímu kroku, kdy předstíral zlomeninu nohy. Složitě se vyhnul všem pokusům o zdravotní prohlídku, po níž by mu jistě při odhalení podvodu hrozil vysoký trest za sabotáž. I to ale soudci využili v jeho neprospěch s tím, že očividně tedy nešlo o „neodolatelné vynucení“, když se z činnosti nakonec vykroutil, což tedy mohl udělat rovnou a ve skečích se vůbec nemusel objevit.¹⁸³ Z dnešního hlediska je ovšem neznámějším hercem rozhlasových skečů Vlasta Burian, který byl stíhán za svou úlohu ve skeči *Hvězdy nad Baltimore*. V jeho případě však vyšetřující soudce došel k závěru, že Burian hrál v rozhlase pouze jednou, „role mu byla přikázána rozkazem Němců“ a „roli sehrál tak, že jeho výkon byl všeobecně označován za sabotážní.“ Řízení před MLS tak ani nebylo zahájeno, zřejmě na zásah jeho přítele Jana Masaryka, jehož samotného Burian ve skeči karikoval.¹⁸⁴

Systemové ovlivňování soudů ze stran politických nebo jiných uskupení nebylo v žádné větší míře v rámci velkého retribučního dekretu dokázáno, ovšem u některých jednotlivých kauz lze jisté zásahy zvenčí zaznamenat. Mimo Burianův případ se jedná o JUDr. Viktora Martina, právníka, který se před válkou specializoval na filmové otázky a v prvních letech okupace se stal pověřencem ministerstva obchodu pro záležitosti kinematografie. V rámci této funkce byl Martin přítomen i jednáním o prodeji barrandovských ateliérů s Milošem Havlem. Martin se dobrovolně podrobil vyšetřování DR, i když se jej nemusel účastnit, protože už ve filmovém oboru nepůsobil a nebyl tak členem SČFP. Filmoví pracovníci uznali, že Martin ve své funkci vždy jednal v zájmu českého lidu a ani s ním nezavedli řízení.¹⁸⁵ Na začátku roku 1946 však došlo na MLS udání od ŘNB, jehož pracovníci našli právníka mezi konfidenty gestapa. Martin byl ihned umístěn do vazby, do měsíce byl ale propuštěn na přímluvu manželky a lékařů kvůli špatnému zdravotnímu stavu a šetření probíhalo na svobodě. Proti Martinovi stála především zásadní výpověď bývalého pracovníka Ericha Pfitsche, události v ní popisované se

¹⁸³ Složka Čeňka Schlögla. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2515/46.

¹⁸⁴ Burian byl ovšem později za tuto činnost odsouzen ve sledovaném procesu podle malého retribučního dekretu. Viz Vladimír Just, *Věc: Vlasta Burian...*, s. 75-79, 117-119.

¹⁸⁵ Očistné řízení s ním vedla i Advokátní komora, výsledek ale není z dokumentů jasný. Viz Složka Judr. Viktora Martina. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 1387/46.

však Martinovi podařilo vyvrátit a sám Pfitsch nebyl ve svých tvrzeních konzistentní. Na obhajobu Martinovy činnosti za války vystupovaly desítky lidí, kteří jej popisovali jako vzorného Čecha, z filmového prostředí je např. doloženo, že v roce 1939 pomohl židovskému podnikateli Ludvíku Kantůrkovi vyvézt negativ filmu *Bílá nemoc* do zahraničí, pomohl také herci Hugo Haasovi k útěku ze země. Ve své písemné výpovědi Martin udává: „*Jest patrno, že pan veřejný žalobce v tomto případě nezanedbal absolutně ničeho, co mohlo by stížiti důkladné vysvětlení a posouzení činů, jichž domněle měl jsem se dopustiti v době zvýšeného ohrožení republiky.*“¹⁸⁶ Jak se ale dočteme v příspěvku Jakuba Šloufa, JUDr. Martin patřil mezi případy, v jejichž prospěch intervenoval vyšetřující soudce Hugo Zeman na popud veřejného žalobce Jaroslava Drábka, blízkého spolupracovníka ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny. Šlouf se zmiňuje o tom, že komunisté se snažili shromažďovat výpovědi bývalých členů nacistických bezpečnostních složek proti významným funkcionářům národně socialistické strany a justice, které získávali např. za příslib lepšího zacházení v cele. Národně socialistická strana oproti tomu rychle zaktivizovala své zástupce v řadách MLS a snažila se vyvracet podezření proti určitým osobám. To byl zřejmě případ i Viktora Martina, jelikož výslechy, zejména ty s Pfitschem, vedl právě Zeman, který ale oficiálně vyšetřujícím soudcem případu nebyl. Pfitsch si pak stěžoval pracovníkům ZOB, že byl na něj ze strany Zemana, ale i samotného Martina vyvíjen nátlak, byl vyslýchán beze svědků, a dokonce mu pokládal otázky sám obviněný. Němec také uvedl, že mu byl k podpisu předložen zápis v češtině, kterému ale nerozuměl. V dokumentech Martina případu lze opravdu nalézt český zápis Pfitschova slyšení vedeného Zemanem, po němž následovala jeho konfrontace s Martinem, ten je ale podepsán i několika svědky. Jeho případ byl tak nakonec zastaven, z jakých důvodů a na čí popud ovšem nelze z dané dokumentace zjistit.¹⁸⁷ Diskutovaný je i případ již zmíněného Wilhelma Söhnela, Němce pocházejícího ze Sudet, který působil ve vrcholných funkcích ČMFÚ. Söhnel byl zatčen v revolučních dnech a do vazby MLS byl umístěn na základě majtkové stížnosti firmy Ludvíka Kantůrka, Moldaviafilm, do níž byl po okupaci dosazen jako německý správce. Případ byl na podzim roku 1946 zastaven s odůvodněním, že je ve větším veřejném zájmu Söhnela jako Němce odsunout. Nakonec ale dostal osvědčení o československém státním občanství a dál působil ve filmovém průmyslu, až do roku 1948, kdy ilegálně opustil republiku.¹⁸⁸ Söhnel byl ve filmovém prostředí velmi známý, stýkal se se všemi významnými osobnostmi, udržoval

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž. Srov. Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 124-131.

¹⁸⁸ Složka Wilhelma Söhnela SOA. Srov. Petr Bednařík, *Arizace české kinematografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum 2003, s. 86-88.

vztahy s několika herečkami a po válce mu bylo mnoha lidmi dosvědčeno, že jednal v zájmu českého filmu. V protokolu ministerstva vnitra z pozdější doby je uvedeno, že řízení před MLS unikl díky zásahům svých přátel.¹⁸⁹ Zda tomu tak doopravdy bylo je nejasné, nicméně v rámci retribuční komise českých filmových pracovníků je Söhnel významný spíše tím, že ve vazbě podával svědectví o chování mnoha svých kolegů, jako byl např. Miloš Havel, Adina Mandlová nebo právě i JUDr. Viktor Martin.

Zásahy z druhé strany politického spektra se ale daly v rámci MLS vysledovat u soudce JUDr. Otakara Heráfa, agilního komunisty, který ze soudu vynášel cenné informace pro ÚV KSČ.¹⁹⁰ Heráf v rámci MLS soudil dva filmové pracovníky, bývalého ředitele Aktuality, Karla Pečeného a již vzpomínaného kostyméra Josefa Průšu. Oba případy byly vedeny poněkud zvláště v porovnání se zbytkem prostudovaných kauz dalších filmařů. Karlu Pečenému se budeme věnovat ještě podrobněji, ale i řízení Josefa Průši je dosti rozporuplné. Jak již bylo uvedeno, Průša byl ihned po revoluci surově zbit a odveden na policii svými sousedy za to, že je udal gestapu za poslouchání zahraničního rozhlasu, za což byli posláni do vězení. Obviněný vinu popíral, přiznával soukromé spory, které s touto rodinou měl a poukazoval na to, že i on sám byl za poslouchání zahraničí udán. Heráfem byl nakonec odsouzen k vysokému trestu doživotí, z čehož 20 let si měl odpykat v pracovních táborech, k doživotní ztrátě občanské cti a propadnutí celého majetku státu. Skrze svého obhájce se ale po obnově retribuční komise odvolal a poukazoval na to, že kromě rodiny jeho sousedů, která podávala naprosto nekonzistentní svědectví, nebyl nikdo jiný vyslechnut. Navrhuje další svědky a tvrdí, že jde o falešné udání. Žádost o obnovu řízení ale byla zamítnuta, stejně tak jeho četné žádosti o milost, jíž se snažil později dosáhnout s tím, že trpí TBC. V protokolech s odmítavým stanoviskem soudů je uvedeno, že jej nelze propustit, jelikož „svým jednáním zradil dělnickou třídu a národ“, nebo že ve vězení „nemá zájem o pokrokové filmy, ako aj o čítanie socialistickej literatury“. Propuštění na svobodu se Průša dočkal na základě milosti až v roce 1956.¹⁹¹

Z prostudovaných spisů MLS je zřejmé, že oproti DR se soud snažil o daleko důkladnější posouzení jednotlivých obvinění, i když ne všechny případy se dočkaly naprosto objektivního prošetření bez vnějších intervencí. Ze strany soudů a vyšetřovacích orgánů docházelo k mnoha pochybením a průtahům, na druhé straně se ale snažily napravit nedůslednost nebo zaujetí bezpečnostních složek, jež jim případy připravovaly. Zvláště

¹⁸⁹ Složka Wilhelma Söhnela. ABS, sbírka Vyšetřování svazků STB, sign. V-320-MV.

¹⁹⁰ Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud...*, s. 104-105.

¹⁹¹ Složka Josefa Průši. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2027/46.

viditelný je tento kontrast na případech dvou exponovaných osob, Pavla Ludikara a Karla Pečeného, v jejichž kauzách MLS postupoval naprosto rozdílně.

4.2.1 Pavel Ludikar

Student konzervatoře, práv a filozofie, jehož matka byla operní zpěvačkou a otec kapelníkem, se nakonec rozhodl následovat hudební tradici své rodiny a stal se klavíristou, později operním pěvcem. Od raného mládí působil v zahraničí, několik let strávil studiem a vystupováním především ve Vídni, Drážďanech, ale i v Americe. Byl zvyklý se pohybovat v mezinárodním prostředí a čile v něm propagoval československou kulturu. Mezi filmové pracovníky se řadí svou účastí ve dvou melodramatických snímcích, v nichž působil ve zpívajících rolích.¹⁹² Pavlu Ludikarovi bylo na konci války už více jak 60 let a patřil mezi špičkové, zasloužilé umělce.

V revolučních dnech roku 1945 pobýval u svých příbuzných ve Vamberku, kde byl na základě velmi vágního udání zatčen a umístěn do vazby. V oznámení pouze stálo, že Ludikar je členem Organizace pro spolupráci s Němci a Ligy proti bolševismu, jako důkaz byl uveden „žurnál biografu roku asi 42“.¹⁹³ Během následujících dní přišlo na NV ve Vamberku několik dopisů, v nichž pohoršení známí Ludikara reagují na zprávu o jeho zajištění, popisují jeho dobrou pověst v uměleckých kruzích, nezpochybnitelné české chování a případy, kdy pomohl několika lidem ve vážných situacích. Vzhledem k těmto zprávám a faktu, že se nepodařilo prokázat jeho členství v žádné nacistické nebo fašistické organizaci, byl Ludikar propuštěn a vyšetřován na svobodě. Za dva měsíce, v červenci, píše okresní vyšetřující komisi v Rychnově nad Kněžnou s prosbou, aby byl co nejrychleji prošetřen jeho případ, jelikož nic nemluví v jeho neprospěch a sám se chce velmi brzy zapojit opět do umělecké práce. K tomu ale potřeboval osvědčení o národní spolehlivosti a také uvolnit svůj byt, který mu byl během jeho krátké vazby i se všemi věcmi zkonfiskován. Komise na jeho dotaz šetření uzavřela s tím, že žádná vina nebyla prokázána a výsledky postoupila NV Prahy XII., v níž měl umělec trvalé bydliště, aby mu vystavila osvědčení o národní spolehlivosti.

Zdánlivě jednoduchý případ se ovšem v tomto bodě začíná značně komplikovat. NV Prahy XII. totiž pohoršen rozhodnutím rychnovských kolegů žádost o osvědčení poslal do

¹⁹² Jednalo se o *Tatranskou romanci* (Josef Rovenský; 1934), v níž hrál, byl autorem námětu i scénáře, napsal i text k písním. Druhým filmem byla *Píseň lásky* (Václav Binovec; 1940). Viz Pavel Ludikar. Dostupný na WWW: <<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/128528/pavel-ludikar>> [cit. 15. 8. 2021].

¹⁹³ Složka Pavla Ludikara. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 1021/45.

několika periodik. Zprávy se okamžitě chopila *Mladá fronta*, která otiskla celé znění rychnovské žádosti a pochválila NV Prahy XII., že ji „*energicky odmítl*“: „*Doufejme, že i ostatní Národní výbory projeví stejnou obezřetnost a prozíravost. Avšak máme plné právo žádat vysvětlení, jak je možné, aby okresní vyšetřovací komise v Rychnově nad Kněžnou postupovala takovým, řekněme, blahovolným způsobem, v tak jasné případě, jako je právě případ Pavla Ludikara.*“¹⁹⁴ Překvapený pěvec okamžitě žádal o vysvětlení jak redakce, které o jeho případu informovaly, tak i samotný národní výbor. Vyšetřovací komise z Rychnova i Vamberku se také ozvaly se svou stížností, jelikož prý už během svého řízení kontaktovaly NV v Praze dotazovaly se, zda má nějaké informace o protičeském chování Pavla Ludikara. Nikdo jim ale neodpověděl. Mezitím už se strhla lavina a o případu začala velmi rozhořčeně psát i další média, která měla pěvce za jasného kolaboranta. *Hlas osvobozených*, týdeník Svazu osvobozených politických vězňů, otiskl v září, dva měsíce po Ludikarově propuštění na svobodu, článek s názvem „*Voláme Pavla Ludikara před národní soud!*“. Pěvce označují za člověka, který „*celým svým srdcem i intelektem patřil k nacistům*“ a zdůrazňují, že někdo jeho významu nemůže být posuzován jako „*obyčejný smrtelník*“. Noviny spojují jeho předválečné angažmá v Americe s propagací nacismu a upozorňují na jeho články o hudbě z dob Protektorátu: „*Není třeba dalších důkazů o jeho nepřátelském postoji vůči vlastnímu národu, není třeba vyhledávat svědky, aby byl usvědčen: svědkem je celý národ!*“¹⁹⁵ V podobném duchu pokračuje celý článek i další jemu podobné, plné zavádějících informací a rychlých soudů.

Na základě této kampaně požádalo ministerstvo vnitra v říjnu 1945 ZOB o vyšetření celého případu. Úřady tedy nechaly Ludikara zadržet a umístit do vyšetřovací vazby MLS, vyšetřování se ujalo ŘNB. Mezi usvědčující důkazy bezpečnost zařadila především rozhodnutí DR, která Ludikara kontumačně vyloučila z filmového oboru hned 13. června 1945, na svém druhém zasedání, aniž by měla jakékoliv podklady. Jediným argumentem bylo, že podporoval německou kulturu, byl profesorem zpěvu v Salzburku a byl „*oblíbencem hitlerovských funkcionářů*“.¹⁹⁶ Dalším svědectvím, jemuž byla věnována významná pozornost, byla výpověď kriminálního inspektora Arnošta Mazánka. Ten udal, že v roce 1938 byl na dovolené v Doksech, kde viděl Ludikara oblečeného provokativně v bílých punčochách, které nosili Henleinovci, a chodit v doprovodu německé ženy – „*brunhildy*“ – se kterou mluvil německy a tímto svým chováním urážel přítomné Čechy. Ludikarovi byl dále vyčítán jeho projev na Žofíně k německému spolku o cestě umělců do Německa, dále překlady českých oper do němčiny a

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Složka Pavla Ludikara. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-590/1.

další publikační činnost. Pěvec si ovšem většinu obvinění byl schopen obhájit. Zmíněná žena, s níž měl být viděn v Doksech, byla jeho dlouholetá známá, pražská Němka, Alžběta Rynešová, jež byla prokazatelně protinacistického smýšlení a po okupaci dokonce dostala československé občanství. S tou po léta pracoval na překladech libret a také ho seznámila s Dr. Riebrem, sekčním šéfem ministerstva práce, s jehož pomocí byl Ludikar schopen intervenovat v desítkách případů českých lidí. Riebr nebyl nacist a po válce mu bylo za jeho zásluhy umožněno odjet do Německa bez jakéhokoliv stíhání. Ludikar se účastnil propagandistického zájezdu umělců do Říše, stejně jako např. Václav Talich, požadovaný projev na Žofíně se bál odmítnout, podle svých slov mluvil nakonec pouze o kultuře. Stejně tak jeho překladatelská a publicistická činnost byla apolitická a vyjadřovala se o hudbě pouze z odborného hlediska. Pěvec také udával, že na něj byly vyvíjeny tlaky Emanuelem Moravcem, aby se chopil určitých čestných funkcí, a tak raději přijal místo profesora zpěvu v rakouském Salzburku, kde se mu podařilo ukrýt mnoho českých studentů, kteří se tak vyhnuli totálnímu nasazení. O jeho kladné činnosti za doby okupace, kdy využíval svého postavení a přimlouval se za spousty lidí ohrožených nacistickou perzekucí, vypovídají značné počty zaslaných svědectví. Stál za ním např. slovenský svaz protifašistických politických vězňů, který mu, na rozdíl od toho českého, děkoval za pomoc při propuštění 16 politických vězňů z transportu do Osvětimi. Veřejný žalobce Kotýnek¹⁹⁷ vzal v úvahu veškerý shromážděný materiál a v důkladné závěrečné zprávě konstatoval, že Ludikar mohl vyvolat veřejné pohoršení svým působením na německých scénách i svými styky s Němci, kteří ale, jak bylo prokázáno, byli spíše českého smýšlení a pomáhali při záchraně mnoha československých občanů. Ve svých přednáškách a člancích sice vyzdvihoval uspořádání německé kultury, nikdy ale nechválil německou politiku a je tedy otázkou, zda je možné takové chování označit za propagaci nacismu. Nakonec v listopadu 1945 Ludikara neshledává vinným podle velkého retribučního dekretu a případ zastavuje, aniž by ho předal další instanci.¹⁹⁸

MLS tedy dokázal vzdorovat tlaku veřejnosti i některých orgánů veřejné správy a po zvážení všech kladných i negativních důkazů se rozhodl umělce jako bezúhonného propustit na svobodu. V tomto světle je pak velmi zajímavý další pěvcův osud v rámci poválečné retribuice. Roku 1946 se z nezjištěných důvodů začala Ludikarovým případem zabývat TNK č. 50, do jejíž gesce spadala velká část českých umělců. Referent Ryšavý, taktéž přítomný mnohým z těchto kauz, uzavírá vyšetřování v březnu 1947 sepsáním skutkové podstaty obvinění Pavla

¹⁹⁷ Doktor Kotýnek se často objevuje u případů filmových pracovníků, jako veřejného žalobce jej udává např. Vladimír Just ve své knize o případu Vlasty Buriana. Viz Vladimír Just, *Věc: Vlasta Burian...*

¹⁹⁸ Složka Pavla Ludikara. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 1021/45.

Ludikara. Ve velmi podrobné zprávě rozepisuje veškerá podezření, která proti pěvci byla vznesena, a ke každému z nich shrnuje dostupné důkazy i výsledky vlastního šetření. Ryšavý byl zřejmě do případu ponořen do hloubky a podle tónu, kterým je text psán, Ludikarovi vesměs věřil. O jeho člancích, které podle mnohých propagovaly německou kulturu, píše: „*Při pročtení těchto článků jsem získal dojem, že jsou umělecky neutrální, a naopak je z nich často vidět radost nad propagací české hudby...*“¹⁹⁹ Je velmi překvapivé, že senát TNK v čele s nekompromisním Dr. Houskou pronáší za dva měsíce, v květnu 1947, rozsudek založený na naprosto opačných argumentech. Houska Ludikara odsuzuje k pokutě 100 000 Kčs, veřejnému pokárání umístěnému po dobu jednoho měsíce v jeho trvalém bydlišti, popř. k náhradnímu trestu 2 měsíců vězení. Jako hlavní důvody si vybírá obvinění a pochybná udání, která byla Ryšavým jasně vyvrácena nebo uznána za irelevantní. Podle rozsudku Ludikar vzbudil veřejné pohoršení např. tím, že provokativně nosil bílé punčochy nebo byl profesorem v Salzburku a články v tisku podporoval nacismus. Z Ludikarova odvolání je patrné, že při nahlížení jeho advokáta do spisu musela být Ryšavého zpráva vyřazena, neboť umělcův právní zástupce se ohrazuje, že k případu nebyla vypracována ani nutná skutková podstata. Odvolání je zamítnuto z nejasných důvodů až zřejmě v roce 1949 s následujícím odůvodněním: „*Vzhledem k Vaší popularitě a nepopíratelnému významu uměleckému nelze přiznati skutečností mluvícím ve Váš prospěch povahu skutečností exkulpujících po rozumu odst. 12 Směrnic ministerstva vnitra ze dne 26. 11. 1945, neboť morální škoda, kterou jste svým zavržitelným jednáním právě jako význačný český umělec způsobil, daleko převažuje prospěch získaný Vaším na všech případech prokázaným záslužným jednáním. Veřejné pohoršení bylo vzbuzeno Vaším inkriminovaným jednáním samým a není potřeba je zvlášť zjišťovati.*“²⁰⁰ Trest už však nebyl vykonán jednak kvůli vyhlášené amnestii, ale také proto, že Ludikar už tou dobou pokračoval v hudební kariéře v emigraci.

4.2.2 Karel Pečený

Případ bývalého ředitele filmového týdeníku Aktualita se vyvíjel naprosto opačně a odůvodnění soudu, vedené komunistou JUDr. Otakarem Heráfem, svou dikcí spíše připomíná argumenty TNK v Ludikarově rozsudku než jiná rozhodnutí MLS. Spis Karla Pečeného je oproti ostatním neobyčejně rozsáhlý, obsahuje bezmála 700 stran. Při jeho pročítání je obzvlášť zřetelné, jakému čelíme zkreslení, když můžeme informace čerpat pouze ze zachovalé

¹⁹⁹ Složka Pavla Ludikara. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-590/1.

²⁰⁰ Tamtéž.

dokumentace. Badatel samozřejmě nikdy nemůže z archivních dokumentů vyčíst celý kontext – jak probíhaly výslechy, co se dělo v soudní síni, kdo do rozhodování mluvil a jaké reálné pohnutky za kroky jednotlivých aktérů stály. Vypadnutí některého z dokumentů ze spisu nebo vynechání některé informace v dobovém zápisu může mnohdy zcela změnit interpretaci celého případu a je tak potřeba s materiálem zacházet po této stránce velmi kriticky. A právě spis Karla Pečeného je toho ideálním příkladem.

Tento filmový nadšenec založil roku 1925 první filmový týdeník v Československu zvaný Elekta-Journal. Pečený vytvářel týdeníky z vlastních záběrů, které kombinoval s převzatými příspěvky zahraničních žurnálů. Postupem času vybudoval rozsáhlý filmový archiv, ale nedařilo se mu finančně, zejména po období hospodářské krize. Aby mohl český týdeník pokračovat, spojil se Pečený v roce 1937 se společností Melantrich, vydavatelstvím Československé strany národně socialistické, nakladatelstvím Orbis a také s filmovým podnikatelem Milošem Havlem a dohromady založili novou společnost Aktualita. Pečený zůstal jejím ředitelem a držel v ní 15 % podíl, který získal vložением cenného archivu. S příchodem okupace se ovšem podnik ocitl v ohrožení, jelikož o něj Němci jevíli značný zájem. Filmový týdeník byl ideálním prostředkem k šíření propagandy, Němci navíc postupně ovládli celý filmový průmysl. Pečený se ale odmítal svého podniku vzdát, vytrvale jezdil na jednání do Berlína, a nakonec se rozhodl k radikálnímu kroku, díky němuž pro sebe podnik zachránil. Domluvil se se zástupci Melantrichu a Orbisu, že od nich odkoupí jejich podíly, aby získal ve firmě většinu a mohl tak za Aktualitu snáze jednat. Společníky vyplatil díky půjčce, kterou si vymohl od české vlády. Havlova část přešla spolu se společností AB pod vlastnictví Němců, kteří tak mohli žurnály částečně ovládat skrze dosazeného důvěrníka. Pečenému se nicméně podařilo udržet týdeník v českých rukách. Němci nakonec upustili od plánu násilného převzetí Aktuality. Svou roli hrály osobní spory některých německých aktérů, ale zejména převážila myšlenka, že propaganda vyráběná Čechy pod německým dohledem bude přijímána obecenstvem prozatím daleko lépe. Jak se později ukázalo, i tak Němci počítali s tím, že po čase týdeník přeci jen převezmou pod sebe.²⁰¹

²⁰¹ Podrobně se Aktualitou a okolnostmi jejího fungování za dob Protektorátu zabývá historik Karel Margry. Viz Karel Margry, *Filmové týdeníky v okupovaném Československu. Karel Pečený a jeho společnost Aktualita. Illuminate 21*, 2009, č. 2, s. 83-134.; Podrobné informace se nachází i v Pečeného rozsáhlé obhajobě „*Moje činnost za okupace 1939-1945*“, kterou sepsal během retribučního řízení, a ze které vycházel i Margry. Viz Složka Karla Pečeného. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2173/46.; O tom, jak vypadala tvorba týdeníku píše v časopisu *Illuminate* také Pavel Zeman. Viz Pavel Zeman, *Týdeník Aktualita. České filmové zpravodajství na začátku druhé světové války. Illuminate 9*, 1997, č. 4, s. 67-90.

Dne 5. června 1945 sepsala ZR bývalé Aktuality, nyní Filmové kroniky, pod vedením předsedy Čenka Zahradníčka udání na svého šéfa za to, že zdravil německým pozdravem, byl členem Ligy proti bolševismu, propagoval nacismus tendenčními komentáři, které sám pro týdeník připravoval, vyhrožoval svým spolupracovníkům, k zaměstnancům se choval hrubě, nutil je k horlivé práci a platil jim nízké platy, stýkal se s Němci, kteří k němu měli důvěru, a proto mu uložili natočení propagandistického snímku o terezínském ghettu. Toto oznámení poslali jak DR SČFP, která jej při nejbližším jednání bez dalšího vyšetřování kontumačně vyloučila, ale také bezpečnostním orgánům. Pečený byl ihned zajištěn, po pár týdnech byl ale na zásah ministerstva vnitra z nejasných důvodů propuštěn a vyšetřován na svobodě. Šetření národní bezpečností se ihned rozběhlo. Pečenému se kromě věcí zmíněných v udání kladlo za vinu, že spolupracoval na filmech slovenského týdeníku *Nástup* a natočil propagandistický film o slovenském povstání, dále že před zaměstnanci pronesl velmi agilní projev odsuzující atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, v jehož rámci vyslovil větu, že pokud do Prahy přijdou bolševici, raději emigruje do Berlína. Všichni zaměstnanci vypovídali v daleko mírnějším tónu, než jaký byl užit ve vyjádření ZR. Kameramani Čeněk Zahradníček, Ivan Frič, redaktor kulturního týdeníku *Jindřich Elbl* a další uváděli, že si uvědomovali nutnost spolupracovat s Němci, z jejich pohledu však Pečený dělal možná o trochu více, než musel. Nikdo z nich ho ale přímo neosočil z podpory nacismu, uznávali, že podnik udržel v českých rukách, i když jeho motivace nechtěli soudit. Zmiňovali se o jeho českém chování nebo alespoň potvrzovali, že i když se před ním nikdo nestyděl mluvit proti okupantům, nikdy je neudal. Výtky většinou směřovali pouze na jeho necitlivé chování k podřízeným. Vcelku neutrální zprávy o něm podávali i jeho další kolegové z oboru, včetně Wilhelma Söhnela. Ten pochyboval, že by si Pečený mohl psát komentáře k filmům sám, jelikož tuto agendu měl na starost Erich Lampl, německý důvěrník Aktuality. Vyvracel také Pečeného styky s německým vedením kinematografie. V rámci vyšetřování nebylo potvrzeno členství v žádné fašistické či nacistické organizaci.

Zásadním dokumentem je ale psaná obhajoba, kterou Pečený dodal úřadům v 70stránkovém dokumentu nazvaném „*Moje činnost za okupace 1939-1945*“.²⁰² V něm dopodrobna rozebírá různá témata vztahující se na jeho působení v *Aktualitě*. Věnuje se např. založení podniku, snahám Němců o jeho převzetí, popisuje výrobu filmů, vyzdvihuje důležitost filmového archivu a zmiňuje svůj poměr k zaměstnancům. Díkce celého textu je velmi naléhavá, Pečený se snaží vysvětlit své motivace a na mnoha místech dokola opakuje své

²⁰² Složka Karla Pečeného. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2173/46.

zásluhy. Podle svých slov si hned na začátku okupace vymyslel tajný plán, jak uchránit podnik před Němci a jak sabotovat všechny jejich záměry. Aby byl v daném úkolu úspěšný, nesměl se o svých úmyslech nikomu zmínit a chápe tedy, že někteří lidé toto neprohlédli: „*Promyšlenost, důslednost a správnost celého postupu musela jít tak daleko, aby oklamala nejen úřední a jiná místa, která za okupace rozhodovala o existenci lidí a podniků, ale i všechny ty, kdož se domnívali, že do vedení a práce v Aktualitě „vidí“.*“ V rámci svého plánu tak protahoval výrobu některých snímků (např. film o Terezíně, který mu byl podle jeho slov zadán nikoli kvůli důvěře, ale protože nikdo jiný neměl potřebnou techniku – jeho odevzdáním v dubnu 1945 oproti požadovanému podzimu předchozího roku tak zničil jeho propagandistický potenciál) a přemístil archiv mimo Prahu, čímž ho zachránil před likvidací. Některé další argumenty obhajoby ale zní poněkud podivně. Např. uvádí, že výrobou propagandistických snímků, které měly ukazovat klidný a spokojený život obyvatel Protektorátu, ve skutečnosti Němce mátl. Podle něj Češi vždy pochopili, že se jedná podvrtné filmy, které nevykreslují realitu, Němci se ale nechali idylickými záběry ukolíbat a byli pak překvapeni, když v roce 1945 přišla revoluce. Několikrát také zdůrazňuje, že vše dělal jen proto, aby zachránil veškerý materiál z předválečné doby a také aby zachoval materiál z okupace jako svědectví pro budoucí republiku. Plně souhlasí se znárodněním kinematografie, o jehož potřebě byl dávno přesvědčen a chce se na něm podílet důkladným uspořádáním cenného archivu, ve kterém se vyzná jen on sám. Jeho elaborát tak na jednu stranu obsáhle vypovídá o poměrech protektorátní kinematografie, na stranu druhou ale v některých pasážích působí až nevěrohodně, nebo přinejmenším přehnaně.

Vyšetřovatelé ve své závěrečné zprávě vcelku věcně uvedli všechny argumenty svědčící ve prospěch, ale i proti obviněnému a konstatovali, že je na veřejném žalobci, aby posoudil, zda chování Pečeného bylo proněmecké, nebylo bylo pouhou „*maskou jeho skutečného smýšlení*“.²⁰³ Soudní líčení proběhlo ve dvou dnech, 28. února a 5. března 1947, pod předsednictvím Dr. Heráfa, který se ve shodě s dalšími soudci přiklonil k první variantě a Pečeného odsoudil k vězení na dobu 5 let, k odebrání občanské cti na dobu 10 let a k propadnutí celého majetku státu. Pečenému na jeho obhajobu odpověděl několikastránkovým nekompromisním rozsudkem, v němž shazuje jeho argumenty s tím, že tvrzení, „*že „musel“ je již otřepanou obligátní obhajobou u lidových soudů.*“ Zejména se věnuje převodu společnosti do jeho vlastnictví. Pečený se ve své obhajobě bránil proti osočením, že využil tlaku Němců k ovládnutí celé společnosti pro své obohacení. Podle něj šlo o dohodu se zástupci Meandru a

²⁰³ Tamtéž.

Orbisu, podle níž se prodej uskutečnil jen na oko a bylo domluveno, že po válce jim podíly vyplatí zpět. K tomu bohužel nedošlo, jelikož firma byla znárodněna. Soudce ale transakci označil za podvod: „*obžalovaný se snažil vnést co nejvíce spleti do procesu, aby jeho zločinná činnost nejen zůstala skryta, ale aby dokonce on sám vyšel jako ten, kdo jednal ilegálně*“. Za prokázané naopak vzal německé smýšlení i vyhrožování zaměstnancům. Největší provinění ale viděl v jeho filmové činnosti: „*Zůstane provždy hanbou obžalovaného, že Čech to byl, který natočil film Terezín*.“ Trest byl pak Pečenému snížen vzhledem k tomu, že podporoval Jindřicha Elbla v době jeho věznění, přitěžujícími okolnosti ale byla morální škoda již napáchaná i jeho ziskuchtivost.

Mohlo by se zdát, že obžaloba prostě neuvěřila Pečeného obhajobě, která místy působila rozporuplně a nedůvěryhodně a aplikovala na něj vzhledem k jeho postavení a dosahu, který za války Aktualita měla, přísnější měřítko, jako jsme to mohli vidět např. u posuzování rozhlasových skečů. Další součástí spisu, jež obsahuje Pečeného odvolání vůči rozsudku a jeho posouzení krajským trestním soudem, který kauzu převzal po ukončení činnosti MLS, ovšem vrhá na jeho osobnost naprosto nové světlo. Pečený se v dalších měsících snažil dovolat obnovení řízení, popř. prominutí zbytku trestu. Upozorňoval na to, že soudci brali na zřetel jen negativní svědectví a odmítli přijmout dokument přinesený od notáře, který dokazuje dohodu s Melantrichem. Odmítavé stanovisko po atentátu na Heydricha muselo zaznít v každém podniku, to Pečeného byl ale obzvláště horlivé. Pečený se bránil celou dobu tím, že mu byl důrazný projev doporučen v návaznosti na jakési udání proti němu, což bylo soudem považováno za konspirační tvrzení. Po jeho odsouzení se ale objevily nové skutečnosti v případě režiséra Binovce. Pečený byl na jejich základě pozván k výslechu a dozvěděl se, že Binovec v době okolo atentátu napsal udání Emanuelu Moravcovi s informacemi, že Pečený zaměstnává Elbla podílejícího se na odbojové činnosti a Jindřicha Brichtu, jehož manželka je Židovka. Při opětovném vyšetřování, které krajský soud provedl, byly potvrzeny i další Pečeného výroky. Bylo dokázáno, že Pečený pracoval pod dohledem německého důvěrníka Lampla, jemuž se musel podřizovat. Byl to Lampl, kdo sdělil zaměstnancům, že na příkaz vyšších míst musí jet točit terezínský film i záběry z Lidic a pohrozil jim vylikvidováním rodin, pokud by protestovali. Zároveň se ukázalo, že ale i za pomoci Lampla byl Pečený schopen uchránit mnoho svých zaměstnanců před totálním nasazením.²⁰⁴ Několik svědectví také

²⁰⁴ Historička Tereza Dvořáková uvádí, že Lampl, sudetský Němec, jehož úkolem bylo dohlížet na Aktualitu, byl ve skutečnosti i přímým zaměstnancem ČMFÚ a byl tak v kontaktu s nejvyššími místy kinematografie. Zároveň si však vzal Aktualitu za svou a často bránil její agendu před některými tlaky Němců. Viz Tereza Dvořáková, *Idea filmové komory...*, s. 197-198.

souhlasilo s jeho výrokem, že se celou válku mimo služební povinnosti pohyboval pouze mezi Čechy. Jeho manželkou byla operní pěvkyně Ota Horáková a oba byli zváni mezi exkluzivní společnost, ničeho se však neúčastnili a s žádnými Němci se tak společensky nestýkali. Jak už je v tomto případě zvykem, krajský soudce Karel Vlk vypracoval na začátku února roku 1948 velmi obsáhlou zprávu. V ní zmínil všechny argumenty MLS, shrnul podaná svědectví a zvážil veškeré nové skutečnosti. Vlk uvěřil obhajobě Pečeného a označil ji za sice složitou, ale věcnou a podloženou, naopak MLS vytkl pochybení a uznal, že existují vážné pochybnosti o tom, jak MLS rozhodoval. Zejména zkritizoval to, že soud vůbec nezahrnul svědectví Čenka Zahradníčka, který vypověděl, že zaměstnanci neudali Pečeného z vlastní vůle, ale až na základě tlaků z různých stran. Kdo se je snažil ovlivnit není jasné, v této souvislosti je ale zajímavý dopis tajemníka DR, Jaroslava Menčíka, adresovaný Československé filmové společnosti v červnu 1946. V něm se Menčík ohrazuje proti snahám vrátit Pečeného zpět k filmové práci, neboť DR rozhodla o jeho vyloučení a žádný rozsudek soudu či TNK nemůže tento výsledek zvrátit. Hrozí, že se budou návratu „*tohoto kolaboranta*“ bránit a případně budou o celém případě informovat veřejnost.²⁰⁵ Je tedy možné, že s odstupem času, po usazení nového vedení kinematografie, se zaměstnanci bývalé Aktuality nebáli promluvit, soudem ale bylo jejich svědectví zahlazeno, možná i na nátlak DR. Tomu nasvědčuje i článek v *Právu lidu*, který vyšel v březnu 1947 mezi slyšeními MLS, a který napadal Zahradníčka za to, že sám v Lidicích a Terezíně natáčel a nyní svědčí v případě Pečeného: „*Filmař, který točil [film v Terezíně, pozn. aut.], je dnes předsedou závodní rady. Něco zde neklape.*“²⁰⁶ Krajský soudce tedy rozsudek MLS zrušil a povolil obnovu řízení, což pro Pečeného znamenalo prozatímní návrat na svobodu.

Při pročitání těchto dokumentů lze narazit na několik ručně psaných, značně zaujatých komentářů. Zpráva soudce Vlka je na mnoha místech podtrhaná a u kritiky rozsudku MLS se často vyskytují otazníky s poznámkami jako „*Jak na to přišli?!*“. Ve smlouvě s Melantrichem, která byla v rámci nového vyšetřování připuštěna, se opravdu nacházela formulace: „*Umožním napříště Melantrichu, aby sám, nebo svými exponenty a zástupci, jež požívají jeho důvěry, kdykoliv si to přát bude, bral opětně kapitálovou účast ve společnosti.*“ Stejný pisatel k tomu ovšem zanechal poznámku: „*tedy ne samozřejmě po odchodu okupantů*“.²⁰⁷ Stejně ironicky komentoval i tvrzení o tom, že Pečený za pomoci jednoho z Němců intervenoval za oddálení

²⁰⁵ Složka Karla Pečeného. SOA, fond MLS Praha, sign. Ls 2173/46.;

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž.; Lze se ovšem domnívat, že by bylo velmi nepravděpodobné, aby se Pečený v roce 1942, kdy byla tato tajná smlouva uzavřena, zavazoval k nějaké činnosti explicitně po odchodu okupantů, když nikdo nemohl vědět, jak válka dopadne.

uzavření podniku své známé. V jiných případech bral MLS za polehčující okolnost, pokud exponovaná osoba využila svých styků s Němci k pomoci Čechům, zde se ovšem stejná skutečnost okomentovala slovy: „*tak vida, jak s ním byl za dobře*“.²⁰⁸ Není jasné, kdo poznámky do spisu vpisoval, nicméně nově ustavený senát, který v případě Pečeného znovu rozhodoval v červnu 1948, nevzal poznámky soudce Vlka v potaz a znovu rozhodl o vině. Svědectví Zahradníčka, ale i např. Jindřicha Elbla, byla zřejmě znovu opomenuta, v rozsudku je uvedeno, že tito svědci byli již akčním výborem ČEFIS propuštěni. Bylo sice upuštěno od jeho obvinění z vyhrožování zaměstnancům, ale znovu byl odsouzen za propagaci nacismu a fašismu skrze své působení v *Aktualitě*, projev po atentátu a natáčení filmu *Terezín*. Trest byl tentokrát vyměřen na 18 měsíců žaláře, 2 roky zbavení občanské cti a propadnutí majetku. Pečený okamžitě požádal o odpuštění trestu s tím, že si již dvě třetiny trestu odpykal a chce se zapojit do budování republiky i s ohledem na to, že musí žít svou nemocnou sestru a její dvě nemocné děti. V dubnu 1949 se pak rozhodnutím prezidenta republiky dočkal kýžené milosti.²⁰⁹

Historik Karel Margry Karla Pečeného charakterizuje jako člověka, který se „*kombinací oportunistu, ctižádosti a ideologické identifikace propadl hluboko do politické kolaborace*“, upřednostňoval obchodní zájmy a svou spolehlivou prací pro Němce si vysloužil jejich důvěru k provádění tajných filmových projektů.²¹⁰ Z prostudovaného spisu, jehož shrnutí je uvedeno v předešlém textu, ale spíše vystupuje portrét odhodlaného muže, který se za každou cenu snažil ubránit podnik, který celý život vcelku tvrdě budoval. Zda přitom opravdu tak silně myslel na zájmy budoucího státu, jak tvrdil, je otázkou, nikde ovšem nebylo dokázáno, že by se jakkoliv identifikoval s nacistickou ideologií. V rámci podniku postupoval pravděpodobně hlavně prakticky a podle výpovědí svědků zřejmě nebyl k zaměstnancům nejempatičtější, nicméně nikdy žádného z nich neudal, naopak jim pomáhal před totálním nasazením a podporoval je v nouzi. Z jakého důvodu byl jeho případ ovlivňován není jasné. Lze se ale domnívat, že nové vedení kinematografie, pro něž byl filmový týdeník velmi důležitým prostředkem, nemělo zájem na tom, aby v jeho čele stál někdo, kdo si jeho vlastnictví ubránil i před nacistickou okupační mocí.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Karel Margry, *Filmové týdeníky v okupovaném Československu...*, s. 133.

4.3 Trestní nalézací komise a filmařská obec

Jak už bylo několikrát zmíněno, po skončení DR nepřešly její dokumenty pouze pod MLS, ale také „bylo postoupeno 65 případů příslušným okresním národním výborům“.²¹¹ Po našem pátrání, při němž jsme vycházeli právě ze seznamu osob posuzovaných DR, jsme dohledali celkem 84 filmových pracovníků²¹², kteří prošli řízením podle malého retribučního dekretu. Toto číslo ovšem zcela jistě není konečné. Ve *Filmové práci* stojí, že většinu z nich SČFP odevzdal „převážně ústřednímu národnímu výboru v Praze.“²¹³ Nejvíce těchto dokumentů tak lze dnes dohledat v Archivu hlavního města Prahy ve fondu Malý dekret.²¹⁴ Vzhledem k tomu, že jde o nezpracovaný fond, který obsahuje zhruba 55 000 spisů,²¹⁵ není zatím možné nahlédnout do celé kartotéky a vytipovat si všechny filmové pracovníky.²¹⁶ I tak se ale podařilo nalézt velký počet případů, dokonce i včetně jmen, která si oborovou očistou vůbec neprošla.²¹⁷ Některé dokumenty se nalézaly i v dalších archivech, nebo ve spisech těchto osob z jiných instancí retribuce. I tak ale zřejmě chybí část filmových pracovníků z jiných měst, na něž jsme zatím mohli narazit jen výjimečně, pokud byli postoupeni do Prahy.²¹⁸

Klíčem, podle kterého byl obviněný zařazen pod určitou trestní nalézací komisi bylo především místo trvalého bydliště, jelikož malý retribuční dekret měly na starosti místní národní výbory. Popřípadě se rozhodovalo i podle místa, kde k prohřešku proti národní cti došlo. V rámci bádání se ale podařilo zjistit, že v Praze zřejmě fungovala speciální trestní komise, která se cíleně zaměřovala na pracovníky z oblasti kinematografie, popř. i jiných

²¹¹ Očistná akce ve filmu skončena. Provinilci budou potrestáni. *Filmová práce* 2, 1946, č. 15 (13. 4.), s. 2.

²¹² Kompletní seznam všech filmových pracovníků před TNK viz Příloha č. 5.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Úplný název tohoto fondu zní *Trestní komise vyšetřovací a nalézací Ústředního národního výboru hl. města Prahy (tzv. „Malý dekret“) 1945–1948*. Viz Městská správa po roce 1945. Dostupný na WWW: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=20&wstyle=0&page=page/docs/prehled-fondu_magistrat2.html> [cit. 15. 8. 2021].

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ I kdyby archivní pomůcka existovala, jako je tomu například ve Státním oblastním archivu a seznamu lidí souzených MLS Praha (kde, jak jsme se mohli přesvědčit, také některé případy ovšem chybí), vyžadovalo by takové bádání obrovsky rozsáhlou rešerši, v níž bychom museli porovnat seznamy zaměstnanců jednotlivých filmových podniků se všemi jmény tohoto fondu. V tomto případě se tak jako nejlepší postup jevila lustrace jmen, které jsme zatím objevili v seznamech DR.

²¹⁷ Za tyto objevy (jde např. o herce Járu Kohouta, Ference Futuristu, Svatopluka Beneše nebo Andulu Sedláčkovou) patří dík především správci tohoto fondu, Radku Slunečkovi, díky jehož ochotě bylo možné tyto pracovníky objevit a vůbec do fondu detailně nahlédnout.

²¹⁸ Tak se dělo např. pokud místo spáchání trestného činu proběhlo v Praze, i když měl daný pracovník bydliště jinde. Např. vedoucí kina Sněžník v Podmoklech, Josef Werner, byl nejdříve stíhán v Děčíně–Podmoklech, než byl předán TNK do Prahy, jelikož se udání týkalo jeho předešlé činnosti v pražském kině Koruna. Viz Složka Josefa Wenera. AHMP, fond Malý dekret, sign. 13777.; Lze předpokládat, že případy z regionů by zahrnovaly především majitele kin, vedle toho ale také zatím nevíme nic o poválečných osudech např. zlínských filmových pracovníků.

uměleckých odvětví.²¹⁹ TNK Ústředního národního výboru hlavního města Prahy č. 50 vedla celkem 52 vyšetřování a líčení ze všech 84 dohledaných případů. Ve spisech, které jsou často uspořádány velmi chaoticky a očividně v nich mnohdy i spousta dokumentů chybí, se lze těžko orientovat v tom, jakým způsobem se oznámení k této komisi dostávala. Některé případy prošly vícero TNK, než se všechna svědectví sešla a řešila pod TNK č. 50. Narazili jsme i na případ Karla Blažka, vedoucího závodní kuchyně ateliérů Barrandov, který byl omilostněn TNK Praha venkov – jih, kam podle svých slov spadal jak podle bydliště, tak i podle místa, kde byl čin spáchán. TNK 50 jej ale odsoudila a podle pozdější odpovědi na Blažkovo odvolání bralo ministerstvo vnitra za relevantní právě její rozhodnutí.²²⁰

Jak velkou roli a jaké přesné zadání tato komise měla lze zatím jen těžko ověřit. ŘNB jí zřejmě automaticky posunovalo všechny případy, které doporučila DR. Nevycházelo se pouze z jednorázového „balíčku“ odevzdaného po skončení její činnosti, DR podle všeho s bezpečnostními orgány komunikovala napřímo i dál a zasílala oznámení na další pracovníky, jejichž závadné chování jí dříve uniklo.²²¹ Tato TNK měla k dispozici také „*Seznam provinilých zaměstnanců filmových továren na Barrandově*“ sestavený ZR vedenou Vojtěchem Traplem, jednou z výrazných postav pounorové kinematografie. „*Povšechný seznam*“, jak jej nazval tajemník komise, obsahoval jména filmařů bez udání jejich provinění. TNK tak postupně prověřovala jejich činnost a někdy došla i k závěru, že nemají dotyčného za co soudit.²²² Dalším zdrojem případů k prošetření byly nalezené výstřižky z protektorátních výtisků *Filmového kurýra*. Ministerstvo vnitra je v dubnu roku 1946 poslalo k vyšetření ZOB: „*Tyto články představují usvědčující materiál proti celé řadě osob, z nichž mnohé ještě dnes pracují v čs. filmu. Ministerstvo vnitra žádá, aby byl tento materiál náležitým způsobem použit proti jednotlivým osobám, uvedených v člancích, které se provinily proti národní cti. O výsledku trestních řízení budiž ministerstvo vnitra vyrozuměno.*“²²³ Složka obsahovala 33 výstřižků s pečlivě podtrhanými jmény filmových pracovníků, mezi nimiž ale byli i lidé, kteří nakonec nikde svou činnost prokazovat nemuseli a sami naopak na očištném procesu participovali.²²⁴ Některá jména se ale mezi obviněnými objevila, většinou už ale před doručením těchto výstřižků národní bezpečnosti.

²¹⁹ Stejnou komisí byl např. souzen i dirigent Václav Talich. Viz Jiří Křest'an, *Srdce Václava Talicha se ztratilo. K problému válečné očisty (1. část)*..., s. 108.; V současné době je ovšem nemožné v rámci fondu v AHMP dohledat celou agendu jedné konkrétní komise, takže nelze ověřit, jaké všechny případy pod ni spadaly.

²²⁰ Složka Karla Blažka. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-699/1.

²²¹ Např. viz Složka Josefa Lachmana. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-368/1.

²²² Např. viz Složka MUDr. Jaroslava Mrkvičky. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-378/4.

²²³ ABS, fond SÚMV, sign. 2M-13405.

²²⁴ Šlo např. o Theodora Pištěka, JUDr. Rudolfa Bláhu nebo Emila Sirotku.

TNK č. 50 měla ale jistě specifické postavení, ostatně v mnoha dokumentech je označována jako „*zvláštní trestní nalézací komise*“. Její jednání probíhala, jak je známo alespoň z některých spisů, v malém sále Městské knihovny v Praze. Řízení národních výborů probíhala podle směrnic zpravidla neveřejně. Zajímavým faktem je, že hlavní líčení s Vlastou Burianem ovšem probíhalo za hojně účasti veřejnosti.²²⁵ Vzhledem k mediálně vysoce sledovanému případu tohoto herce, jenž byl předtím omilostněn jak MLS, tak dokonce už i touto TNK, nařídilo ministerstvo vnitra urychlenou obnovu řízení, jelikož se schylovalo ke 4. květnu 1947, kdy měla být retribuce oficiálně ukončena. Řízení bylo schváleno 3. května a veřejné slyšení proběhlo 7. května 1947.²²⁶ Účelem zřejmě bylo ukázat, jak nekompromisně se NV, vedené ministerstvem vnitra, umí se známými kolaboranty vypořádat. Jiný veřejný proces TNK zatím není známý. O speciální pozici 50. trestní nalézací komise svědčí i fakt, že většina jejích členů měla právní vzdělání, což u tribunálů malého dekretu bylo naprosto neobvyklé. Předsednictví nejčastěji zastával již zmíněný JUDr. Miroslav Houska nebo jeho kolega JUDr. Kučera. Mezi přisedícími se střídali nejvíce JUDr. Královec, JUDr. Leopold Heyrovský, JUDr. Čapek, JUDr. Švejda, JUDr. Bučil. Zajímavostí je, že se mezi přisedícími objevoval i český malíř Pravoslav Kotík. Referenty, kteří připravovali podklady pro komisi a někdy vedli i samotné vyšetřování, byli nejčastěji Jaroslav Ryšavý a Josef Bělohrad. Na rozdíl od členů komise DR, kteří pocházeli z filmového prostředí a je tak možné o nich dohledat některé údaje v literatuře i archivních fondech Národního filmového archivu, zde se žádné další informace o těchto mužích dohledat nepodařilo.²²⁷ Jde tedy těžké usuzovat, z jakých pozic filmové pracovníky posuzovali, a to i z toho důvodu, že nemáme porovnání s dalšími případy mimo filmový obor a ani nevíme, kolik takových řízení tato komise vedla.

Z dříve popsaného případu pěvce Pavla Ludikara vyplývá, že i přes mnohdy pečlivou a důkladnou práci referenta Ryšavého komise ne vždy rozhodovala podle doporučení vzešlých z přípravného řízení, popř. podléhala vnějším tlakům, jak lze odtušit i z výsledku řízení s Vlastou Burianem. Nelze ovšem říct, že by ve všech případech jednala takto nestandardně, zvláště přihlédneme-li k tomu, že v jejích řadách bylo nadprůměrné množství právníků. I na postupu dalších TNK lze pozorovat, že celkové rozhodování bylo mírné, což odpovídá i

²²⁵ Z této události se dochovala i známá fotografie, uvedená např. ve fotografické příloze knihy Volker Mohna. Viz Volker Mohn, *Nacistická kulturní politika...* Srov. Vladimír Just, *Věc: Vlasta Burian...*

²²⁶ Složka Vlasty Buriana. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-918/1.

²²⁷ Na protokolech často chybí i křestní jména členů komise. U Leopolda Heyrovského se dá, vzhledem k jeho neobvyklému jménu, předpokládat, že šlo o syna slavného stejnojmenného právníka, a tudíž také o bratra Jaroslava Heyrovského, prvního českého držitele Nobelovy ceny. Sám Leopold Heyrovský ml. byl mimo právníka také slavným entomologem. Viz Leopold Heyrovský. Dostupný na WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Leopold_Heyrovsk%C3%BD> [cit. 15. 8. 2021].

závěrům dosavadního bádání v této oblasti. Jak uvádí historik Benjamin Frommer: „*I přes politický nátlak nakonec dvě třetiny všech případů, které komise posuzovaly, nekončily odsuzujícím rozhodnutím, přičemž odvolací komise počet osvobození ještě dále zvyšovaly.*“²²⁸ Toto tvrzení skoro přesně odpovídá našemu výzkumu – z 84 posuzovaných filmových pracovníků jich bylo TNK potrestáno pouze 26.²²⁹ Oproti tomu téměř dvojnásobný počet těchto lidí (48) byl vyloučen DR SČFP. Je tedy zřejmé, že národní výbory věnovaly většině kauz větší pozornost nebo volily objektivnější pohled. Mnozí svědci i obvinění měli nyní, s větším časovým odstupem a také před nezainteresovanými osobami daleko větší možnost, ale také odvahu se bránit a uvést věci na pravou míru. Vhodnou ukázkou je případ filmové technika z radlických ateliérů, Bedřicha Kotvy, jehož DR odsoudila za protičeské chování na základě prohlášení tamní ZR. Při šetření TNK se ale ukázalo, že někteří z těch, co udání podepsali, nebyli za války ještě zaměstnanci ateliérů a Kotvovo chování za okupace tak nemohli znát. Ryšavý si k případu poznamenal: „*Všichni vyslýchaní svědkové naznačovali, že celá záležitost není tak horká. Někteří z nich vysvětlují jednání p. Kotvy jako tvrdohlavou klukovinu mít vždy jiný názor než ostatní. Někteří by dnes rádi své podpisy odvolali, ale bojí se tak učinit z ohledu na to, co by tomu řekli ostatní dělníci a závodní rada.*“²³⁰ Kotvovo řízení pak bylo zastaveno. Detaily z jednání DR odhalila v řízení před TNK i kostýmní poradkyně Věra Hankovcová, vyloučená očištnou komisí za údajný milostný poměr s Wilhelmem Söhnelem. Ten od počátku popírala a vysvětlovala, že za války byla snoubenkou herce Svatopluka Beneše, s nímž jako jeho doprovod navštěvovala večírky ve vile Miloše Havla, kde se ovšem bavila s českou společností. Zároveň byla blízkou přítelkyní herečky Nataši Gollové, jež se Söhnelem měla doopravdy vztah a při této příležitosti se tak s ním poznala i ona. Intimní styky s ním nenávázala, nicméně jeho známosti využila, když měla být totálně nasazena, s čímž jí intervencí na vyšších místech pomohl. Jak ale popsala, řízení před DR probíhalo velmi neobvykle, původně jí ani nebylo řečeno, proč je předvolána a nedostala prostor na vysvětlení: „*Aniž by mi bylo možno vyličit objektivně jak se udály věci, byl se mnou sepsán protokol, který jsem musela podepsat a kde značně zkresleně byly uvedeny jednotlivé vytržené úryvky z mé obhajoby, přiznávám se poněkud zmatené, ježto jsem byla naprosto nečekaně vyslýchána způsobem, který nechci blíže popisovat a který způsobil, že jsem se po něm nervově zhroutila.*“²³¹ Vyšetřující komise tentokrát vyslechla příslušné svědky včetně Söhnela, Beneše, Gollové i rodiny obviněné

²²⁸ Benjamin Frommer, *Národní očista...*, s. 300.

²²⁹ Některé případy byly zastaveny i z důvodu úmrtí nebo kvůli postoupení MLS, není jich ale mnoho. Viz Příloha č. 5.

²³⁰ Složka Bedřicha Kotvy. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-309/5.

²³¹ Složka Věry Hankovcové. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-533.

a případ zastavila. Odlišné rozsudky ale neunikly pozornosti DR, která se vůči některým rozhodnutím ohrazovala. Např. u Oldřicha Papeže, vedoucího produkce Lucernafilmu a blízkého spolupracovníka Miloše Havla, odpověděl tajemník DR, Jaroslav Menčík, na dotaz šéfovi osobního oddělení ústředního ředitelství kinematografie, že zprošťující rozsudek v Papežově případě a ani jiných, nemůže mít vliv na rozhodnutí SČFP. Podle něj je pro národní výbory „rozhodujícím výlučně hledisko státně bezpečnostní, z čehož se podává, že opatření v oboru stavovském nejsou tím nijak dotčena“.²³² Nutno ovšem podotknout, že v jiných případech mohlo rozhodnutí DR sloužit i jako pádný argument pro odsouzení, aniž by TNK ověřovaly, za jakých okolností k výsledku DR dospěla.

Aby byla naplněna skutková podstata provinění proti národní cti, muselo jeho spácháním dojít k veřejnému pohoršení. Tento vágní pojem nebyl nijak specifikován a TNK s ním zacházely různě. Na základě této podmínky, nehledě na její reálné použití²³³, byla zřejmě zvýšená pozornost ministerstva vnitra upřena i na filmovou obec. Z celkových 84 souzených filmařů jich 45 patří mezi exponované tvůrčí pracovníky. Z 26 potrestaných jich 18 náleží právě do této kategorie, z čehož bylo 13 herců nebo hereček. Je logické, že činnost osobností vystupujících před zraky celého národa může snáze vyvolat veřejné pohoršení, než jednání řadového dělníka nebo úředníka. Intenzitu společenského rozčarování zvyšovaly také štvavé mediální kampaně, jako např. v případech herců Pavla Ludikara, Vlasty Buriana nebo Lídy Baarové. Především herci, jež byli veřejnosti asi nejviditelnější, se často museli bránit udáním podaným pravděpodobně spíše z osobní zášti. Svatopluk Beneš byl například usvědčen dělnicemi z firmy Cravat club z výroku, jež údajně zaslechly, když se s ním náhodou dostaly do krytu při náletu: „Pan Beneš se vyjádřil jaké zvěrstvo ten Stalin vyvádí, že by ho hned odstřelil, že by tím žádný hřích neměl. Ten druhý pán mu odpověděl, že to by bylo všechno málo, že on by ho dal na židli a trhal Stalinovi jeden zub za druhým, aby se z toho úplně zbláznil. Tím zhanili našeho Stalina v kterého my dělnice doufaly, že jednou k nám přijde. Od těch dob jsme herce Beneše nenáviděly a prosíme, aby byli oba herci zneškodněni a bude-li ještě Beneš hrát tak ho stejně vypískáme!“²³⁴ Beneš opravdu musel dokazovat, že nic takového neřekl, nicméně samotné udavačky nakonec před komisí uvedly, že šlo spíše o interpretaci nejasně zaslechnuté věty, o níž si nejsou jisté, kdo ji pronesl. V některých případech bylo tedy jednoduché zjevně

²³² Složka Oldřicha Papeže. NFA, fond SČFP, sign. R4/BII/1P/6K.; Více k případu Oldřicha Papeže viz Zuzana Černá, Disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků a případ Oldřicha Papeže. *Illumace* 28, 2016, č. 1, s. 149-165.

²³³ Např. herec Vladimír Majer, odsouzený za účinkování v německém filmu, ve svém odvolání poukazoval na to, že hrál pouze epizodní roli a snímek ani nebyl na českém území nikdy uveden, nemohl se tak tedy dotknout národního citění svých spoluobčanů. Viz Složka Vladimíra Majera. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-591/1.

²³⁴ Složka Svatopluka Beneše. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-7224.

falešné oznámení vyvrátit, někteří ovšem neměli takové štěstí a možná čelili i zaujetí samotných členů komise. S tím se setkal např. herec Raoul Schráníl, který byl odsouzen k trestu pokuty 30 000 Kčs a veřejnému pokárání TNK v Mladé Boleslavi. Byl tam udán jakousi ženou a její přítelkyní, že jí odmítl pomoci při intervenci za jejího manžela, přestože měl kontakty na gestapu. Schráníl, který ženu vůbec neznal, jezdil do Mladé Boleslavi jen za matkou a v době, v níž se měl incident odehrát, ve městě vůbec nebyl. Jeho výpověď byla potvrzena svědky, zároveň se prokázalo, že kontakty na gestapu nikdy neměl, naopak byl zapojen do odbojové činnosti. Přesto TNK uvěřila svědectví dvou žen, a to proto, že při konfrontaci Schráníla poznaly. Předseda komise navíc uvedl, že jelikož rozmluva mezi ženami a hercem proběhla v soukromí, není třeba shánět další důkazy. Schráníl byl tedy odsouzen na základě směšného argumentu, že byl jako jeden z nejslavnějších českých herců ženami rozpoznán, pokuta mu byla udělena s přihlédnutím k jeho sociálním poměrům.²³⁵

Vůbec nejčastějším obviněním, za něž byli filmoví pracovníci podle malého dekretu souzeni, byla spolupráce a styky s Němci. Jak už bylo zmíněno, exponované osobnosti, obzvláště ve filmovém prostředí, se pozornosti Němců nevyhnuli. Velkou otázkou, která ovšem vyvstává při pročítání spisů trestních nalézacích komisí, je to, jak vůbec tribunály posuzovaly, kdo byl onen „Němec“ ze styků s nímž se mnozí museli zpovídat. V přechozím kapitolách jsme popisovali, jak obtížné bylo často určit relevanci národní příslušnosti. Herečka a tanečnice Elena Atanaskovičková se vůči této kategorii ve své obhajobě vcelku odvážně ohradila: „*Nemám pocit žádného provinění už proto, že neznám dobře význam národní příslušnosti a smysl nějaké národní příslušnosti je mně v podstatě cizí. Můj otec byl Srb, matka Rakušanka, její matka byla Francouzka původem z Francie, její otec Rakušan. U nás v rodině se mluvilo výhradně francouzsky a takto jsem byla vychována. Matka mého otce byla Češka, jeho otec Srb.*“²³⁶ Atanaskovičková byla potahována za styk s Němcem, kterého ovšem znala už z doby před válkou. Trefně poukázala na multikulturní prostředí, které nebylo v předválečném Československu ničím zvláštním, obzvláště v kulturním odvětví. Historik Volker Mohn popisuje integraci německých umělců, kteří do Prahy utekli ve 30. letech právě před nacistickým režimem. Spolupráce emigrantů a českých umělců probíhala např. prostřednictvím Klubu českých a německých divadelních pracovníků, jejichž snahou bylo „*hájit umělecké svobody proti zásahům státu*“.²³⁷ Činnosti tohoto spolku se účastnili mimo jiné Nataša Gollová,

²³⁵ Schráníl se snažil odvolat, obnovy řízení se ale dočkal až v roce 1950, kdy bylo nakonec řízení zastaveno. Viz Složka Raoula Schráníla. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-610/1.

²³⁶ Složka Eleny Atanaskovičkové (Tanasco). AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-7311.

²³⁷ Volker Mohn, *Nacistická kulturní politika...*, s. 62-63.

Jiří Voskovec a Jan Werich či umělci z divadla E. F. Buriana. Čeští umělci většinou uměli jazyky a pohybovat se v mezinárodní společnosti pro ně nebylo nic výjimečného, mnozí z nich pravidelně účinkovali v zahraničí a měli tak přirozeně spoustu přátel mezi cizinci. Po válce se ovšem tento pohled, částečně i z pochopitelných důvodů, značně zúžil. Záleželo na konkrétní komisi, jak se rozhodla v této otázce postupovat. Pavel Kmoch situaci shrnuje následovně: „Zároveň se stát stal tím, kdo s definitivní platností určil národnost každého člověka, tedy zda se jednalo o „Žida“, „Čecha“, nebo „Němce“, nehledě na skutečnost, za co se považoval on sám, nebo za co být považován chtěl.“²³⁸

V případě režiséra J. A. Holmana, obviněného mimo jiné ze styků s Němci, bylo od stíhání upuštěno, neboť bylo „věrohodně zjištěno, že německý scenárista spisovatel Kurt Heuser, se kterým se obžalovaný stýkal, byl přesvědčeným antinacistou, který se nepropůjčil pro služby okupantů ve filmovém oboru. Stejně tak dramaturg Hugo Zehder, se kterým se obžalovaný stýkal, byl nepřitelem třetí říše“.²³⁹ Podobné argumenty ale nestačily v případě herečky Nataši Gollové, souzené za intimní styky s Wilhelmem Söhnelem a hercem O. W. Fischerem. Bylo potvrzeno i svědectvím Oldřicha Nového, že rakouský herec Fischer byl protinacistického smýšlení a často se stýkal bez problémů s ním i s Nového židovskou manželkou. Sudetský Němec Söhnel, jak již bylo několikrát zmíněno, byl českými úřady osvobozen a na jeho výpovědi o lidech z filmového prostředí se často všichni soudci odkazovali, byl tak do určité míry považován za důvěryhodnou osobu. Gollová sice nakonec odsouzena nebyla, zejména díky své činnosti v Terezíně, kam jela pomáhat v revolučních dnech, styky s těmito dvěma „Němci“ jí ale byly přesto vytýkány a odpuštěny jí nebyly.²⁴⁰ Odporu vůči německým obyvatelům ale často někteří obvinění využívali i pro svou obhajobu, kdy sami zdůrazňovali někdy až extrémní nechuť ke všemu německému. Kameraman Jaroslav Hejna-Kostelecký musel vysvětlovat svou činnost za války, kdy pracoval pro UFU a podle svědectví zdravil německým pozdravem a choval se protičesky. Hejna obvinění rázně odmítl, dokládal, že se snažil dosáhnout svého propuštění z podniku i tím, že „nedopatřením“ propálil jednomu Němci uniformu. Také se odvolával na své neshody s bývalou manželkou, která se přihlásila k německé národnosti. Jeden z výroků z jeho obhajoby, na jejímž základě navrhl zpravodaj případu, JUDr. Heyrovský, řízení proti Hejnovi zastavit zní takto: „Ve spisech je přiložen rozsudek německého zemského soudu v Brně, ze dne 2. dubna 1943, podle něhož bylo manželství Hejnovo s chotí Josefínou rozloučeno z jeho viny, ježto prý ji chtěl počestit a tělesně

²³⁸ Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 362-363.

²³⁹ Složka J. A. Holmana. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-563/6.

²⁴⁰ Složka Nataši Hodáčové-Gollové. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-7284.

*ji několikrát ztýral pro její německé přesvědčení. Tím bylo tedy jasně prokázáno jeho skutečné vlastenecké myšlení.*²⁴¹

Zvláštní kategorií v této problematice je již vzpomínaná tzv. „horizontální kolaborace“, tedy styk s Němci, který zahrnoval sexuální podtext. Za něj byly všeobecně častěji odsuzovány ženy, nejinak tomu bylo i v případě českých hereček, jejichž činnost byla v tomto smyslu navíc sledována veřejně a o to přísněji byla posuzována.²⁴² Přesto, že často se obvinění zakládala na reálných vztazích těchto žen s muži německé příslušnosti, šlo o velmi intimní záležitost, kterou muselo být naprosto traumatizující probírat a obhajovat před soudem, často ještě pod nepřiměřeným nátlakem. Opět zatvřelá Elena Atanaskovičová odmítala sdělit, s kým měla milostný poměr, jelikož do toho podle jejích slov nikomu nic nebylo. Exponovanější herečky ale měly s vysvětlováním větší problém. Gollová se hájila tím, že jak u Fischera, tak u Söhnela šlo o vztahy citové. Navíc, jak potvrdilo mnoho svědků, se s oběma scházela pouze soukromě, o jejím vztahu se Söhnelem se vědělo jen v úzkém okruhu přátel a její činnost tak nemohla vzbudit veřejné pohoršení. Její známí se jí zastávali a snažili se zmírnit „vinu“ tím, že byla extrémně citově založená a pokud šlo o milostné záležitosti, vrhala se do nich někdy i bez rozmyslu. Komise i přesto trvala na tom, že svým chování veřejnost pobouřila. U Gollové ovšem v očích soudců převážila její snaha situaci napravit, jiné herečky byly souzeny přísněji. Ve spisu Otomara Korbeláře referent Ryšavý poznamenal, že herec sice tvrdí, že jeho účast v německém filmu byla vynucena a jinak byl činný v odboji, u jiných osob, kde byla řádně ilegální činnost i nedobrovolná účast na filmování také doložena, se postupovalo daleko přísněji.²⁴³ Řízení s Korbelářem bylo zastaveno, jak ale uváděl Ryšavý, např. herečka Adina Mandlová takového výsledku i přes prokázané skutečnosti nedosáhla, zejména i kvůli svým stykům s Němci.

TNK jsou na základě dosavadního bádání považovány za náchylnější k podléhání tlaku politickému, veřejnému i mediálnímu. Mohou za to především jejich členové, z nichž jen někteří, pokud vůbec, měli právní vzdělání. Neblahé pověsti malého dekretu nahrává i vágnost činů, za něž měli být lidé stíháni a jejich volný výklad jednotlivými komisemi. Tento předpoklad jsme u případů filmových pracovníků mohli pozorovat jen částečně, zejména v kauzách, jež měly na starosti regionální nalézací komise. Vzhledem k tomu, že většina filmařů z našeho vzorku podléhala TNK č. 50 plně právně vzdělaných senátorů, nebyly tyto

²⁴¹ Složka Josefa Hejny-Kosteckého. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-494/2.

²⁴² Obhajovat svoje partnerské vztahy, pravdivé i pouze domnělé, musely např. Elena Atanaskovičová, Lída Baarová, Adina Mandlová, Nataša Gollová, Květa Nechvátalová, kostymérka Věra Hankovcová nebo Jiřina Hladíková. U mužů se toto obvinění takřka vůbec nevyskytovalo.

²⁴³ Složka Otomara Korbeláře. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-339/2.

excesy tak časté. Nicméně u některých případů, které se týkají velmi exponovaných osob, je možné zaznamenat daleko přísnější posuzování a překrucování skutečností, určené pravděpodobně tlaky, jejichž zdroj můžeme jen odhadovat. Příkladem takového přístupu je řízení s Adinou Mandlovou, na něž se sice odkazuje několik publikací²⁴⁴ zabývajících se retribucí, v kontextu předešlého textu je ale vhodné jej krátce zmínit i zde.

4.3.1 Adina Mandlová

Adina, vlastním jménem Jarmila Tůmová-Mandlová, se v očích trestní nalézací komise stala jedním z nejdůležitějších případů v rámci souzení provinění proti národní cti, který bedlivě sledovala i veřejnost. V závěrečné zprávě ŘNB se píše: „*Jak patrně, veřejnost sama kvalifikuje činnost jedné z našich předních hereček. Jest samozřejmé, že obviněná, jako filmová umělkyně, t.j. osoba, která tedy v určitém smyslu stála v popředí, měla tím spíše representovat národní cítění.*“²⁴⁵

Mandlová byla nedlouho po okupaci za „*značného vzrušení obyvatelstva*“²⁴⁶ zatčena v Berouně, když byla na cestě ke svým přátelům. Bez udání důvodu byla skoro tři měsíce držena ve vazbě v pankrácké věznici, vzpomínky na toto neutěšené období plné výhrůžek, ústrků i strachu rozsáhle komentuje ve svých známých pamětech.²⁴⁷ Během jejího pobytu ve vězení jí byl málem zkonfiskován byt, nakonec však dosáhla propuštění těsně před jeho předáním, a tak o něj nepřišla. Mezitím byla kontumačně vyloučena z veškeré další filmové činnosti DR SČFP, která ji považovala za nezpochybnitelnou kolaborantku. Mimořádnému lidovému soudu unikla, nicméně záhy byla vyšetřována podle malého dekretu za to, že účinkovala v německém filmu a nadměrně se stýkala s Němci. Posuzování TNK č. 50, k níž jako filmová herečka spadala, bylo v porovnání s dalšími případy filmových pracovníků neúměrně přísné, veškerá svědectví na její obranu byla překrucována nebo ignorována, svědci byli vyšetřující komisí ovlivňováni a veškerá její kladná činnost byla označena jako nerelevantní s tím, že stejně vše činila jen ve svůj prospěch. Tímto průběhem tak její kauza připomíná spíše řízení DR než oficiálního retribučního orgánu. Očistná komise SČFP tehdy také zamítla jakékoliv validní argumenty Miloše Havla dokládající jeho záslužnou práci pro český film a české lidi z toho důvodu, že se tím jen připravoval na svou poválečnou obhajobu.

²⁴⁴ Např. viz Pavel Kmoch, *Provinění proti národní cti...*, s. 180-190.; Radek Žitný, *Obžalovaná Adina Mandlová*. Praha: Petrklíč 2013.

²⁴⁵ Složka Jarmily Tůmové-Mandlové. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-591/2.

²⁴⁶ Jiří Křesťan, *Srdce Václava Talicha se ztratilo. K problému válečné očisty (1. část)...*, s. 85.

²⁴⁷ Adina Mandlová, *Dneska už se tomu směju...*

Komise vězení Pankrác obhájila její, pro veřejnost zarážející, propuštění na svobodu následujícím argumentem: „*Po provedeném šetření z hlediska všeobecně trestného, vyvstává – kromě všeobecného společenského styku s Němci, u filmové herečky těžko odmyslitelného – její intimní a nesporně citový poměr k Němci Glösgenovi a Dr. Söhnelovi v roce 1939-1941. Jde tedy o to, zda toto počínání lze podřadit pod skutkovou podstatu § 3 dekretu o lidových soudech. – Podle zdejšího názoru tomu tak není nejen z hlediska ryze právního, nýbrž ani z hlediska vhodnosti, neboť posléze zmíněné hledisko by vedlo k nutnému zajištění značné většiny hereček divadelních a filmových, nehledě k jistě četným jiným případům veřejně nediskutovaným.*“²⁴⁸ Mohlo by se zdát, že v očích těchto vyšetřovatelů se Mandlová nedopustila ničeho, co by její chování činilo něčím naprosto neobvyklým. ŘNB ale mělo jiný názor a v rámci malého dekretu ji soudilo podle principu, že „*šlo o nejznámější a nejpobláznivější českou filmovou herečku, jejíž špatný příklad byl s to působiti nepříznivě na mravní a národní uvědomění české veřejnosti*“.²⁴⁹ Hned při prvním výsledku Mandlová postupně vyjmenovala všechny své intimní partnery z řad německých příslušníků a u každého udává dobu, po kterou se s nimi stýkala. Zda takto vypovídala dobrovolně a za jakých okolností, se můžeme jen dohadovat.²⁵⁰ Nejdříve se měla krátce vídat s filmovým referentem úřadu říšského protektora, Hermannem Glessgenem, který ji pomohl zastavit příliv antisemitských článků, jež o ní vydávala Vlajka, a které jí působily psychické potíže. Další vztah, teď už citového charakteru, měla s Wilhelmem Söhnelem, s nímž dokonce otěhotněla, dítě si ale nechala vzít. Posledním Němcem měl být vládní rada Fritz Oehmke, který jí za to, že ho pro jeho potěšení zbláznila, pomohl k otevření Vinohradského divadla. Mandlová byla dříve také osočována z poměru s K. H. Frankem, ten už byl ale v době šetření dávno vyvrácen. Z tohoto výčtu je vidět, jak citlivé informace, které samozřejmě byly využity proti ní a označeny za „*zvrhlé*“, o sobě musela vyšetřovatelům vypovídat.

Velkým tématem v případě Mandlové je právě ono veřejné pohoršení. Vyšetřovatelé si vybírali pouze důkazy, které se jim hodily. Desítky kladných hodnocení jejího chování shrnuli v závěrečné zprávě slovy: „*Ostatní důkazy nepřinesly nic závažného pro posouzení věci. Ani obvyklá písemná prohlášení, obviněnou předložená, v nichž pisatelé projevují své dojmy či přesvědčení o národní spolehlivosti obviněné (...) nebyla ovšem s to změnit nic na zjištěném*

²⁴⁸ Složka Jarmily Tůmové-Mandlové. AHMP, fond Malý dekret, sign. 36-591/2.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Nutno dodat, že ve svých pamětech se o těchto stycích nijak netajila a také je podrobně rozebírala. Její kniha je pověstná svou otevřeností, můžeme se ale ptát, zda by o nich takto podrobně informovala i v případě, že by se o nich tolik nevědělo právě z poválečných dob. Přesto, že Mandlová podle svých pamětí (a i podle fotografie, kde žertovně pózuje novinářům na dvoře věznice) vystupovala v řízení nebojácně, je jistě zcela rozdílné vypovídat o svých vztazích před revoluční komisí, než je sama pod vlastní kontrolou rozvádět v memoáru.

stavu věci.“²⁵¹ Přestože Mandlová poslední měsíce války pomáhala a následně ukrývala svého partnera, komunistu Vladimíra Šmerala, byla tato činnost označena jako důsledek citového vztahu a tím zbavena relevance. Její zarputilý obránce, filmový kritik a zároveň soused, Bedřich Rádl, byl nakonec, alespoň dle zápisu, zmanipulován proti ní: „*Charakteristické jest, že svědek Dr. Rádl ve své pozdější protokolární výpovědi, když mu bylo předestřeno, s kolika Němci, a to i se ženatými a starými udržovala obviň. styky /kladl totiž důraz na to, že se jednalo vždy o citové vztahy/, udal, že se neztotožňuje již se svým přesvědčením, které o obviněné měl za doby okupace. Pod tímto zorným úhlem jest ohodnocovat věrohodnost dřívějších Rádrových výpovědí.*“²⁵² Komise naopak přihlédla k výpovědi Lídy Baarové, jež byla plná nepodložených domněnek a také k prohlášení Wilhelma Söhnela, který byl přitom sám hlavním předmětem toho, proč byla Mandlová souzena. Söhnel tvrdil, že dítě, které potratila jistě neměla s ním, ale že otěhotněla během natáčení v Berlíně. Jak je ale patrné z dokumentů, které jsou součástí spisu, potrat proběhl ještě před jejím odjezdem do Německa, tedy v době jejich vztahu. TNK tedy neuznala nic, co by Mandlové mohlo pomoci, a naopak ji osočila z toho, že vzbuzovala veřejné pohoršení snad každou svou činností. Když různými dokumenty a svědectvími přesvědčovala komisi, že její účast v německém filmu byla vynucená, komise odpověděla, že Mandlová neučinila dost, aby se tlaku na své účinkování vyhnula. Když herečka argumentovala tím, že využívala svých kontaktů, aby pomáhala českým lidem, a že neustále odrážela návrhy gestapa, aby se stala konfidentkou, namítli vyšetřovatelé, že kdyby nebudila veřejné pohoršení, nikdy by ji gestapo neverbovalo. To, že její styky s K. H. Frankem byly pouhými klepy nebylo důležité, jelikož i tak veřejné pohoršení vzbudily. Komise nakonec konstatovala, že pokud by její osoba nepobuřovala, nikdy by v první řadě nedošlo k jejímu zatčení. Mandlová tak byla zcela zbavena jakékoliv kontroly nad tím, zda mohla nebo nemohla vyvolat veřejné pohoršení. Stačilo jen to, že byla slavnou herečkou, aby útočila na národní cítění obyvatel. Je tak otázkou, zda mohla Mandlová udělat vůbec něco, aby svému odsouzení předešla.

Rozhodnutím TNK byla Mandlová odsouzena k 2 měsícům vězení, 100 000 Kčs pokuty a veřejnému pokárání. Herečka se ihned odvolala a ve své žádosti napadala procesní pochybení tribunálu, který měl např. více členů, než bylo povoleno, nepřipustil některá svědectví a jednal manipulativně. Také se ohrazovala proti tomu, že ve vazbě, kterou měl být trest vězení nyní pokryt, strávila reálně o měsíc déle a neměla by jí tak být měřena vysoká pokuta. Až v květnu 1950 se dočkala odmítavé odpovědi, která stále nepřipouštěla její nevinu, ale uznala námitku ohledně trestu a pokutu zrušila. V době, kdy by stejně nemohla být kvůli amnestii vymáhána.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž.

Mandlová už tou dobou, stejně jako někteří další kolegové, byla v emigraci. V Československu ale zůstala oficiálně kolaborantkou.

ZÁVĚR

Vyrovnaní s těmi, kdo za druhé světové války spolupracovali s okupační mocí patří zajisté mezi rozporuplná témata nejen české historie. Potřebný proces, který měl pomoci překlenout zjitřenou revoluční dobu a vyrovnat se s hrůzami válečného období svou podobou nová traumata často sám vytvářel. Retribuce byla sledována politiky, médii i širokou veřejností. Všichni aktéři prosazovali určité cíle a na vykonavatele poválečné spravedlnosti byl vyvíjen veliký tlak. I přes všechny nespravedlnosti a pochybení se časem podařilo retribučním soudům poodstoupit od horlivosti prvních revolučních dní a zachovat si určitý objektivní přístup.

Z dnešního pohledu se jako zásadní téma retribučních řízení jeví otázka, kdo byl vůbec oním „typickým“ kolaborantem, podle jakého vzoru se soudci vztahovali k prohřeškům obviněných. Poválečná legislativa se proměňovala, formulace retribučních dekretů byla vcelku vágní a požadavky na novou podobu společnosti, vedenou v rámci lidové demokracie, byly převažující perspektivou. Skoro každý občan stál během okupace před složitými volbami, a ne všichni se dokázali vždy zachovat hrdinsky. I když s touto premisou lidové soudy i trestní komise národních výborů počítaly, na některé obyvatele se uplatňovala přísnější měřítko a jejich případy se tak staly vzory nekompromisní poválečné spravedlnosti. Pozornost se mimo jiné ve velké míře upírala právě na exponované filmové pracovníky, kteří měli podle soudů za okupace jít obzvláště příkladem utlačovanému národu.

Současná historiografie se věnuje retribuci čím dál více, většinou jde o pohled na její celkovou podobu z hlediska právního nebo společenského. Mnohé práce se zaměřují na rozhodování a výsledky konkrétních lidových soudů nebo trestních nalézacích komisí a jejich přínos pro pochopení praktického fungování a dopadů retribuční je významný. Komplexní hodnocení poválečné očisty napříč jedním oborem je zatím unikátní a také komplikovanější. Jednotlivé případy procházely mnoha institucemi a jejich cesta je často nejasná. Různé kauzy posuzovaly rozdílné komise, někdy i v jiných městech a lze tak těžko uceleně porovnat a odhadnout hodnotící kritéria, která si soudci MLS a členové TNK v případě jednoho specifického povolání určily, pokud vůbec taková existují. Podle našeho výzkumu je zřejmé, že retribuce filmových pracovníků probíhala veskrze podobně, jako u jiných skupin obyvatelstva. Lze odhadovat, že soudci věnovaly podobnou pozornost filmovému technikovi nebo majiteli biografu jako dělníkovi z továrny či běžnému úředníkovi. Zvláštní zacházení se ale dostalo známým filmovým osobnostem, zejména hercům a herečkám, jejichž případy mnohdy nebyly posuzovány standardně a objektivně a staly se i proto jedním ze symbolů retribučních soudů. Výzkum se ale určitě nedá považovat za kompletní, spoustu spisů se zatím

nepodařilo dohledat, a ještě čekají na odhalení, které může přinést další cenné informace, zejména z řízení vedených v regionech.

Očistný proces kinematografie se odehrál ve třech fázích. Většina filmařů prošla oborovou očištěnou v rámci tzv. divoké retribuice, již prováděla disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků. Několik málo jich stálo před mimořádnými lidovými soudy zřízenými v rámci velkého retribučního dekretu, o něco více pak před trestními nalézacími komisemi spadajícími pod malý retribuční dekret. I když jistě nemáme k dispozici veškeré případy filmových pracovníků, už teď se dá konstatovat, že nejdůležitější instancí pro filmový průmysl samotný byla očista oborová. Ta se sice nezakládala na právních podkladech, její výsledky však byly pro budoucí podobu kinematografie naprosto zásadní. Nejenže jí prošlo největší množství lidí ze všech tří stupňů, ale disciplinární rada svá rozhodnutí bránila i po přezkoumání soudy a její stanovisko tak bylo ve většině případů konečné, často ovlivněné požadavky nově zestátněné kinematografie. Mnozí filmaři se už ke své původní profesi nevrátili ani v případě, že je další instance omilostnila, v nejlepších případech se vrátili až za několik let a zcela jistě ne v takové pozici, jaké dosahovali dříve. Co se ovšem týče samotných umělců a dalších filmových pracovníků, jich se výrazně dotkly všechny stupně retribučních řízení. Ztratili práci, procházeli společenskou potupou, s chybějícím potvrzením o občanské spolehlivosti se jen těžko zapojovali zpět do veřejného života a někteří byli měsíce drženi v přeplněných věznicích. Někteří návrat do společnosti nakonec zvládli. Pro mnohé, především pro ty nejznámější z nich byl celý proces zkušeností, která zásadně ovlivnila jejich další osud. Není náhodou, že velká část nejexponovanějších osobností, jako byli Miloš Havel, Lída Baarová, Adina Mandlová nebo Pavel Ludikar, po komunistickém převratu na nic nečekala a před dalšími pomyslnými perzekucemi unikla za hranice republiky, kde mohli pokračovat ve své činnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- ČEFIS – Československá filmová společnost
ČMFÚ – Českomoravské filmové ústředí
ČNR – Česká národní rada
DR – Disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků
KSČ – Komunistická strana Československa
KVP – Košický vládní program
MI – Ministerstvo informací
MLS – Mimořádný lidový soud
MNV – Místní národní výbor
NV – Národní výbor
ONV – Okresní národní výbor
RK – Revisní komise
ŘNB – Ředitelství národní bezpečnosti
SČFP – Svaz českých filmových pracovníků
SSSR – Sovětský svaz
TNK – Trestní nalézací komise
ÚNV – Ústřední národní výbor
ÚRO – Ústřední rada odborů
ZOB – Zemský odbor bezpečnosti
ZR – Závodní rada

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Archivní fondy

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

fond Zemskému odboru bezpečnosti Praha

fond Zemský odbor bezpečnosti II.

fond Hlavní správa rozvědky SNB

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY (AHMP)

fond Trestní komise vyšetřovací a nalézací ÚNV hl. m. Prahy, provádějící řízení dle dekretu pres. rep. č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti (Malý dekret)

NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV (NFA)

fond Českomoravské filmové ústředí (ČMFÚ)

fond Svaz českých filmových pracovníků (SČFP)

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV (SOA)

fond Mimořádný lidový soud v Praze (MLS)

Dobová periodika

Filmová práce

Filmový kurýr

Hlas osvobozených

Mladá fronta

Právo lidu

Rudé právo

Zemědělské noviny

Literatura

BEDNÁŘÍK, Petr, *Arizace české kinematografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum 2003.

BORÁK, Mečislav, *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Ostrava: Tilia 1998.

CEBE, Jan: Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů. Mediální studia 3, 2012, č. 1,

- s. 17-44.
- ČERNÁ, Zuzana, Disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků a případ Oldřicha Papeže. *Illuminace* 28, 2016, č. 1, s. 149-165.
- ČERNÁ, Zuzana, *Poválečná „očista“ v české kinematografii 1945-1946*. Bakalářská práce, Katedra filmových studií, FF UK, 2015.
- DAVID, Ivan, *Zrození předpisu ducha doby: Dlouhá legislativní cesta k vládnímu nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“*. Bakalářská práce, Katedra filmových studií, FF UK, 2013.
- DVOŘÁKOVÁ, Tereza, Elmar Klos a zestátnění československé kinematografie. In: Lukeš, Jan (ed.), *Černobílý snář Elmara Klose*. Praha: NFA 2011, s. 51-67.
- DVOŘÁKOVÁ, Tereza, *Idea filmové komory. Českomoravské filmové ústředí a kontinuita centralizačních tendencí ve filmovém oboru 30. a 40. let*. Disertační práce, Katedra filmových studií, FF UK, 2011.
- DVOŘÁKOVÁ, Tereza, *Prag-Film (1941-1945). V průniku protektorátní a říšské kinematografie*. Diplomová práce, Katedra filmových studií, FF UK, 2002.
- FARNÍK, Jaromír – Radek Žitný, *Čeněk Šlégl. Dvě tváře herce, režiséra a scenáristy*. Čechtice: BVD 2009.
- FROMMER, Benjamin, *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia 2010.
- HANÁKOVÁ, Petra, Povojnové previerky filmárov. *Kino-Ikon* 21, 2017, č. 2, s. 5-43.
- HAVELKA, Jiří, *Kdo byl kdo v československém filmu před r. 1945*. [strojopis] Praha: ČSFÚ 1979.
- JECH, Karel – Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. Brno: Doplněk 2002.
- JUDT, Tony, *Poválečná Evropa. Její historie od roku 1945*. Praha: Prostor 2018.
- JUST, Vladimír, *Věc: Vlasta Burian. Rehabilitace Krále komiků*. Praha: Rozmluvy 1991.
- KAPLAN, Karel, *Československo v poválečné Evropě*. Praha: Karolinum 2004.
- KAŠPAR, Lukáš, *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri 2007.
- KLIMEŠ, Ivan, *Ej, bogatýre Makoviči obrazotvorče... Z korespondence Martina Friče a Jaroslava Žáka*. Praha: NFA 2014.
- KLIMEŠ, Ivan, Národně obranné tendence v hraném filmu za protektorátu. *Illuminace* 1, 1989, č. 1, s. 53-75.
- KLOS, Elmar, Dovětek za tečkou. In: Lukeš, Jan (ed.), *Černobílý snář Elmara Klose*. Praha: NFA 2011, s. 201-209.

- KMOCH, Pavel, *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha: Academia: 2015.
- KOUTEK, Ondřej, *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*. Praha: Vyšehrad a Ústav pro studium totalitních režimů 2011.
- KREJČA ml., Otomar, Případ Binovec. *Illuminace* 8, 1996, č. 4, s. 107-138.
- KŘEŠŤAN, Jiří: Srdce Václava Talicha se ztratilo. K problému válečné očisty (1. část). *Soudobé dějiny* 16, 2009, č. 1, s. 69-111.
- KŘEŠŤAN, Jiří: Srdce Václava Talicha se ztratilo. K problému válečné očisty (2. část). *Soudobé dějiny* 16, 2009, č. 2-3, s. 243-275.
- KŘEŠŤAN, Jiří, *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*. Praha – Litomyšl: Paseka 2012.
- KUKLÍK, Jan a kol., *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde 2009.
- LUKEŠ, Jan, *Diagnózy času. Český a slovenský poválečný film*. Praha: Slovart 2013.
- MACHALA, Jan, Retribuce a parlamentní volby 1946. *Paměť a dějiny*, 2013, č. 2, s. 39-51.
- MARGRY, Karel, Filmové týdeníky v okupovaném Československu. Karel Pečený a jeho společnost Aktualita. *Illuminace* 21, 2009, č. 2, s. 83-134.
- MANDLER, Emanuel, *Benešovy dekrety. Proč vznikaly a co jsou*. Praha: Libri 2002.
- MANDLOVÁ, Adina, *Dneska už se tomu směju*. Praha: ČSFÚ 1977.
- MOHN, Volker, *Nacistická kulturní politika v Protektorátu. Koncepce, praxe a reakce české strany*. Praha: Prostor 2018.
- NEKONEČNÝ, Milan, *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: Chvojko nakladatelství 2001.
- NĚMEČKOVÁ, Daniela a kol., *Lidová spravedlnost. Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha: Auditorium 2021.
- PEKÁREK, Jaroslav, *Vývoj správy policie v období let 1918–1989*. Bakalářská práce, Katedra dějin státu a práva, PF MUNI, 2012.
- POKORNÝ, Jiří, Odbory a znárodněný film. In: Klimeš, Ivan (ed.), *Filmový sborník historický* 3. Praha: Český filmový ústav 1992, s. 175-215.
- PROCHÁZKA, Jan, *Konfiskace majetku nepřátel a zrádců v ČSR*. Praha: Svoboda 1946.
- STACH, Jindřich, *Provinění proti národní cti*. Brno: Zář 1946.
- SZCZEPANIK, Petr, Úvod. Nová filmová historie, kulturní dějiny a archeologie médií. In: Petr Szczepanik (ed.), *Nová filmová historie*. Praha: Herrmann & synové 2004, s. 9-41.
- ŠKVORECKÝ, Josef – Baarová, Lída, *Útěky*. Praha: Československý spisovatel 2009.
- ŠLOUF, Jakub – Daniela Němečková a kol., *Mimořádný lidový soud v Praze (1945-1948)*. Praha: Academia 2020.

ŠTÁBLA, Zdeněk – Pavel Taussig, *KSČ a československá kinematografie (výbor dokumentů z let 1945-1980)*. Praha: Československý filmový ústav 1981.

WANATOWICZOVÁ, Krystyna, *Miloš Havel*. Praha: Knihovna Václava Havla, o.p.s. 2013.

ZEMAN, Pavel, Týdeník Aktualita. České filmové zpravodajství na začátku druhé světové války. *Illuminace* 9, 1997, č. 4, s. 67-90.

ŽITNÝ, Radek, *Herci a herečky před soudem*. Praha: Petrklíč 2014.

ŽITNÝ, Radek, *Obžalovaná Adina Mandlová*. Praha: Petrklíč 2013.

Časopisecké články

ELBL, Jindřich, Patnáct let filmové politiky 1933–1945. Jak byl znárodněn československý film. *Film a doba* 11, 1965, č. 7, s. 340–345.

ELBL, Jindřich, Patnáct let filmové politiky 1933–1945 (II). Jak byl znárodněn československý film. *Film a doba* 11, 1965, č. 8, s. 396–399.

ELBL, Jindřich, Patnáct let filmové politiky 1933–1945 (III). Jak byl znárodněn československý film. *Film a doba* 11, 1965, č. 9, s. 462–466.

Jak byl znárodněn československý film. Svědectví a dokumenty (I). [Rozhovor s Františkem Pilátem a Elmarem Klosem]. *Film a doba* 11, 1965, č. 2, s. 70–79.

Jak byl znárodněn československý film. Svědectví a dokumenty II. [Rozhovor s Lubomírem Linhartem a Otakarem Vávrou]. *Film a doba* 11, 1965, č. 3, s. 125–135.

Jak byl znárodněn československý film. Svědectví a dokumenty III. [Rozhovor s Emilem Sirotkem a Karlem Feixem]. *Film a doba* 11, 1965, č. 4, s. 180–188.

Jak byl znárodněn československý film. Svědectví a dokumenty IV. [Vzpomínky Vladimíra Kabelíka]. *Film a doba* 11, 1965, č. 5, s. 242–243.

Jak byl znárodněn československý film. Svědectví a dokumenty V. [Rozhovor s Jánem Fintorou]. *Film a doba* 11, 1965, č. 12, s. 620–624.

Internetové zdroje

DOLEŽALOVÁ, Lucie: Inventář Fr. Lepka, maj. Josef Burda, obchod a půjčovna filmů (1935-1956). Hradištko pod Medníkem: NFA 2008. Dostupný na WWW: <[https://nfa.cz/wp-content/uploads/2014/12/Fr.-Lepka-maj.-Josef-Burda-obchod-a-p%af%4%8dovna-film%af.pdf](https://nfa.cz/wp-content/uploads/2014/12/Fr.-Lepka-maj.-Josef-Burda-obchod-a-pujcovna-film%af%4%8dovna-film%af.pdf)>.

Košický vládní program (5. 4. 1945). Dostupný na WWW: <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>>.

Leopold Heyrovský. Dostupný na WWW:

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Leopold_Heyrovsk%C3%BD>.

Městská správa po roce 1945. Dostupný na WWW:

<http://www.ahmp.cz/index.html?mid=20&wstyle=0&page=page/docs/prehled-fondu_magistrat2.html>.

Pavel Ludikar. Dostupný na WWW: <<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/128528/pavel-ludikar>>.

Citovaná audiovizuální díla

Cech panen kutnohorských (Otakar Vávra; 1938).

PŘÍLOHA Č. 1: DEKRET PREZIDENTA REPUBLIKY Č. 16/1945 SB.

1945, 19. červen, Praha. – Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret).

O přísnou spravedlnost volají neslýchané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádčí spoluviníci na Československu. Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali anebo asistovali i zpronevěřivší se občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojít zaslouženého trestu bez průtahy, aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene. Proto ustanovují k návrhu vlády takto:

Hlava I

Zločiny proti státu

§ 1

Kdo se v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) dopustil na území republiky nebo mimo ně některého z těchto zločinů podle zákona na ochranu republiky ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb.:

úkladů o republiku (§ 1), trestá se smrtí;

kdo se dopustil přípravy úkladů (§ 2), ohrožení bezpečnosti republiky (§ 3), prorady (§ 4, č. 1), zrady státního tajemství (§ 5, č. 1), vojenské zrady (§ 6, č. 1, 2 a 3) a násilí proti ústavním činitelům (§ 10, č. 1), trestá se těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí a za okolností zvláště přitěžujících smrtí.

§ 2

Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) byl členem organizací: Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (SS), nebo Freiwillige Schutzstaffeln (FS), nebo Rodobrany, nebo Szabadcsapatok, nebo jiných zde nejmenovaných organizací podobné povahy, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí.

§ 3

(1) Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) propagoval nebo podporoval fašistické nebo nacistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, spáchal-li však takový zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména československé mládeže, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí, nebo smrtí.

(2) Kdo v téže době byl činovníkem nebo velitelem v organizacích Nationalsozialistische Deutschen Arbeiterpartei (NSDAP) nebo Sudetendeutsche Partei (SdP) nebo Vlajka, Hlinkova nebo Svatoplukova Garda, nebo v jiných fašistických organizacích podobné povahy, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let.

§ 4

Československý občan, který v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) v zahraničí rozvracel hnutí, směřující k osvobození republiky Československé v její předmnichovské ústavě a jednotnosti, anebo jinak vědomě poškozoval zájmy republiky Československé, zejména kdo ohrožoval bezpečnost občanů, pracujících pro osvobození republiky doma, trestá se, nedopustil-li se zločinu přísněji trestného, těžkým žalářem od pěti do dvaceti let.

Zločiny proti osobám

§ 5

(1) Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) dopustil se ve službách, nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací, či členů, těchto zločinů:

a) podle trestního zákona ze dne 27. května 1852, č. 117 ř. z., zločinu veřejného násilí loupeží lidí (§ 90), veřejného násilí nakládáním s člověkem jako s otrokem (§ 95), vraždy (§§ 134 až 137), zabití (§§ 140 a 141) a těžkého poškození na těle (§ 156),

b) podle trestního zákona zák. čl. V/1878 zločinu vraždy (§ 278), úmyslného zabití (§ 279), těžkého ublížení na těle s následky smrtelnými (§§ 306 a 307) a loupeže dětí (§ 317), trestá se smrtí.

(2) Kdo v téže době, za týchž okolností a za týmž účelem se dopustil těchto zločinů:

a) podle trestního zákona ze dne 27. května 1852, č. 117 ř. z., zločinu veřejného násilí neoprávněným omezováním osobní svobody člověka (§ 93), veřejného násilí vydíráním (§ 98), veřejného násilí nebezpečným vyhrožováním (§ 99) a těžkého poškození na těle (§§ 152 a 155),

b) podle trestního zákona zák. čl. V/1878 zločinu bezprávného omezování osobní svobody člověka (§§ 323, 324 a 325), těžkého ublížení na těle (§ 301) a vydírání (§§ 350 a 353), trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let.

§ 6

(1) Kdo v téže době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) nařídil ve prospěch válečného úsilí Německa nebo jeho spojenců nucenou nebo povinnou práci, a ten, kdo při vydání a výkonu takového nařízení spolupůsobil, trestá se, nedopustil-li se zločinu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.

(2) Byl-li však takovým nařízením obyvatel republiky donucen pracovat v cizině, nebo za okolností, nebo na místech jeho života nebo zdraví nebezpečných, trestá se viník bez ohledu na účel práce těžkým žalářem od deseti do dvaceti let.

§ 7

(1) Kdo sám nebo v součinnosti s jinými v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) ve službách nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů zavinil ztrátu svobody obyvatele republiky bez jiných následků, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let. Způsobil-li viník takto ztrátu svobody většího počtu obyvatel republiky, může soud uložit trest těžkého žaláře od dvaceti let až na doživotí, za okolností pak zvláště přitěžujících trest smrti.

(2) Kdo v téže době, za týchž okolností, za týmž účelem a týmž způsobem způsobil obyvatele republiky těžké ublížení na těle bez těžkých následků (odst. 3), trestá se za zločin těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících žalářem od dvaceti let až na doživotí. Byl-li však takto postižen větší počet osob, může soud uložit trest smrti.

(3) Kdo v téže době a za týchž okolností, za týmž účelem a týmž způsobem způsobil soudním usnesením, rozsudkem, nařízením, nebo správním rozhodnutím jakéhokoliv druhu, výkonem rozsudku, nařízením, nebo správním rozhodnutím, nebo jinak smrt obyvatele republiky, těžké ublížení na těle obyvatele republiky s následky označenými v § 156 trest. zák. č. 117/1852 ř. z. a v §§ 306, 307 trest. zák. zák. čl. V/1878, nebo jeho deportaci, trestá se za zločin smrti.

Zločiny proti majetku

§ 8

(1) Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) se dopustil ve službách, nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů těchto zločinů:

a) podle trestního zákona ze dne 27. května 1852, č. 117 ř. z., zločinu veřejného násilí zlomyslným poškozením cizího majetku (§ 85) s následky podle § 86, odst. 2, žhářství (§ 166) za okolností a s následky podle § 167, písm. a), loupeže (§ 190) za okolností a s následky podle § 195,

b) podle trestního zákona zák. čl. V/1878 zločinu žhářství (§ 424), loupeže (§§ 344 a 345), za okolností a s následky podle § 349, odst. 1, bod 2 a odst. 2, trestá se smrtí.

(2) Kdo v téže době a za týchž okolností a za týmž účelem se dopustil těchto zločinů:

a) podle trestního zákona ze dne 27. května 1852, č. 117 ř. z., zločinu veřejného násilí násilným vpadnutím do cizího nemovitého statku (§ 83), veřejného násilí zlomyslným poškozením cizího majetku (§§ 85, 86, odst. 1), žhářství (§ 166) za okolností a s následky podle § 167, písm. b) až g), krádeže (§§ 171 až 180), zpronevěry (§§ 181 až 183), podílnictví na krádeži nebo zpronevěře (§§ 185 a 186), loupeže (§ 190) za okolností a s následky podle §§ 191 až 194, podílnictví na loupeži (§ 196), podvodu (§§ 197 až 201, 203),

b) podle trestního zákona zák. čl. V/1878 zločinu porušení domácnosti soukromými osobami (§§ 330 a 331), přečinu poškození cizího majetku (§§ 418 a 420), který se za okolností odst. 1 tohoto paragrafu kvalifikuje jako zločin, žhářství (§§ 422 a 423), krádeže (§§ 333 až 341), nakolik čin není trestný podle odst. 1, písm. b) tohoto paragrafu, podílnictví (§ 370), podvodu (§ 379 ve znění § 50 trestní novely), za okolností podle § 383, odst. 2 s výjimkou § 382, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí.

§ 9

Kdo sám, nebo v součinnosti s jiným v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) ve službách nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů způsobil soudním usnesením, rozsudkem, nařízením, nebo správním rozhodnutím jakéhokoliv druhu, nebo výkonem rozsudku, nařízení nebo správního rozhodnutí, že Československému státu nebo právnické či fyzické osobě bylo proti zákonu republiky odňato jich jmění zcela nebo zčásti, trestá se, nedopustil-li se zločinu přísněji trestného, za zločin

těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících žalářem od dvaceti let až na doživotí.

§ 10

Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) zneužil tísně, způsobené národní, politickou či rasovou persekucí, aby se obohatil na úkor státu, právnické či fyzické osoby, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.

Udavačství

§ 11

Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky ve službách nebo v zájmu nepřítelů, nebo využívaje situace přivoděné nepřátelskou okupací jiného pro nějakou skutečnou nebo vymyšlenou činnost udal, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let. Zavínil-li však udavač svým udáním ztrátu svobody československého občana, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let. Mělo-li udání za přímý nebo nepřímý následek ztrátu svobody většího počtu lidí nebo těžkou újmu na zdraví, trestá se doživotním žalářem, mělo-li za následek něčí smrt, trestá se smrtí.

Všeobecná ustanovení

§ 12

Podle tohoto dekretu bude potrestán i cizinec, jenž se dopustil zločinu, uvedeného v § 1, nebo některého ze zločinů, uvedených v §§ 4 až 9 v cizině, dopustil-li se jich na československém státním občanu nebo na československém veřejném nebo soukromém majetku.

§ 13

(1) Jednání trestné podle tohoto dekretu není ospravedlněno tím, že je nařizovaly nebo dovolovaly předpisy jiného práva než československého, nebo orgány, zřízené jinou státní mocí než československou, aniž jest omluveno tím, že pachatel takové neplatné předpisy za ospravedlněné považoval.

(2) Také neospravedlňuje pachatele, že konal svoji služební povinnost, jednal-li s obzvláštní horlivostí, překročuje tak ve značné míře normální rámeček svých povinností, nebo byl-li činný v úmyslu napomáhat válečnému úsilí Němců (jejich spojenců), poškodit či mařit

válečné úsilí Československa (jeho spojenců), nebo jednal-li z jiné zřejmě zavržitelné pohnutky.

(3) Neodolatelné donucení rozkazem představeného nezprošťuje viny nikoho, kdo se dobrovolně stal členem organizací, jejichž členství ukládalo vykonat každý, i zločinný rozkaz.

§ 14

Odsoudí-li soud pro zločin v tomto dekretu uvedený a neupustí-li od trestu (§ 16, odst. 2), vysloví zároveň:

- a) že odsouzený pozbývá na určitou dobu, nebo navždy občanské cti (§ 15);
- b) že odsouzený část trestu na svobodě nebo celý trest odpyká ve zvláštních nucených pracovních oddílech, které se zřídí zvláštním zákonem;
- c) že celé jeho jmění nebo část jeho jmění propadá ve prospěch státu.

§ 15

Pozbytí občanské cti [§ 14 písm. a)] znamená:

1. trvalou ztrátu vyznamenání, řádů a čestných odznaků, veřejných služeb, hodností a funkcí, akademických hodností, jakož i ztrátu odpočivných a zaopatřovacích požitků, platů z milosti a všelikých jiných platů z peněz veřejných;
2. u poddůstojníků degradaci a u důstojníků kasaci;
3. ztrátu způsobilosti k nabytí, výkonu a opětovnému nabytí práv, uvedených pod číslem 1 a 2 a práv ztracenými hodnostmi podmíněných;
4. ztrátu práva voliti a volen nebo povolán býti k veřejné funkci, nebo hlasovati ve věcech veřejných;
5. ztrátu způsobilosti zastávati funkce ve sdruženích (spolcích nebo jiných útvarech podobných);
6. ztrátu způsobilosti býti vlastníkem, vydavatelem nebo redaktorem, nebo jakkoliv spolupůsobiti při vydávání, redakci periodického tiskopisu, jakož i nakládati, vydávati a uveřejňovati tiskopisy neperiodické;
7. ztrátu způsobilosti konati veřejné přednášky nebo projevy;
8. ztrátu způsobilosti k práci ve výchovných nebo uměleckých institucích nebo podnicích;
9. ztrátu způsobilosti býti zaměstnavatelem nebo spoluzaměstnavatelem;
10. ztrátu způsobilosti provozovati svobodné zaměstnání;

11. ztrátu způsobilosti býti členem představenstva (správní rady) společností a společenstev;

12. ztrátu způsobilosti býti vedoucím úředníkem v podniku soukromém.

Kdo přestoupí zákazy v tomto paragrafu obsažené, bude potrestán řádným soudem pro přestupek vězením od jednoho týdne do tří měsíců.

§ 16

(1) Trest na svobodě nelze snížit pod dolní hranici sazby a zaměnit jeho způsob za mírnější.

(2) Soud může snížit trest i pod dolní hranici sazby a zaměnit jeho způsob za mírnější, v případech pak zvláštního zřetele hodných v odsuzujícím výroku upustiti od potrestání, je-li obecně známo, nebo lze-li bez průtahů prokázati, že obžalovaný jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo jinému obecnému zájmu, nebo že se pozdější svou činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval. Tohoto ustanovení však nelze použít, převyšuje-li škoda pachatelem zaviněná neúměrně obecný prospěch jím sledovaný.

§ 17

Zločiny trestné podle tohoto dekretu a výkon trestu se nepromlčují.

§ 18

Dobou zvýšeného ohrožení republiky rozumí se doba od 21. května 1938 do dne, který bude určen vládním nařízením.

§ 19

Zločiny trestné podle tohoto dekretu buďtež pokládány vždy za zvlášť zavržitelné ve smyslu § 1, odst. 1 zákona o státním vězení ze dne 16. července 1931, č. 123 Sb.

§ 20

Nadržování zločinům, trestným podle tohoto dekretu trestá se podle platných trestních zákonů s těmito změnami:

1. u zločinů proti státu trestá se nadržování stejně jako tyto zločiny;

2. u týchž zločinů je i nadřžování ukrýváním osob blízkých (§ 39, č. 4 zák. č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky) trestné jako zločin a trestá se těžkým žalářem od jednoho roku do deseti let, ukládá-li však na zločin sám tento dekret trest smrti, těžkým žalářem od pěti do dvaceti let;

3. u ostatních zločinů trestá se nadřžování těžkým žalářem

a) od deseti do dvaceti let, ukládá-li na zločin sám tento dekret trest smrti, nebo těžkého žaláře v trvání více než dvaceti let,

b) od jednoho roku do deseti let, ukládá-li na zločin sám tento dekret trest nižší.

Hlava II

Mimořádné lidové soudy

§ 21

(1) Mimořádným lidovým soudům přísluší souditi všechny zločiny trestné podle tohoto dekretu, odpovídají-li za ně trestně jako pachatelé, spolupachatelé, spoluvinníci, účastníci nebo nadřžovatelé, osoby, uvedené v § 2 a § 3, odst. 2; odpovídají-li za ně trestně osoby jiné, soudí je mimořádné lidové soudy tehdy, navrhne-li jejich stíhání před nimi veřejný žalobce (§ 24).

(2) Místní příslušnost mimořádných lidových soudů se určuje předpisy trestních řádů, platných na území republiky.

Složení a sídlo mimořádných soudů

§ 22

(1) Mimořádný lidový soud vykonává svou pravomoc v pětičlenných senátech, složených z předsedy, jímž musí býti soudce z povolání (občanský nebo vojenský soudce), a ze čtyř soudců z lidu.

(2) Přednosta mimořádných lidových soudů, jejich náměstky a soudce z povolání (odst. 1) jmenuje prezident republiky k návrhu vlády ze seznamu osob, pořízených za tím účelem okresními národními výbory. Z jiných seznamů okresními národními výbory pořízených jmenuje vláda soudce z lidu.

(3) Přednostovi mimořádného lidového soudu nebo jeho náměstkovi náleží, aby z osob, jmenovaných v odst. 2, sestavil potřebný počet senátů s náhradníky.

(4) Mimořádné lidové soudy se zřídí v sídlech krajských soudů, každý senát mimořádného lidového soudu může však zasedati, ukáže-li se toho potřeba, v kterémkoli místě soudního obvodu. Vykonavatele hrdelních trestů s potřebným počtem pomocníků ustanoví místní národní výbor v sídle krajského soudu.

(5) Vládním nařízením bude ustanoveno, jaký slib budou soudcové z lidu skládati a jaká náhrada výloh a ušlého zisku jim přísluší.

§ 23

Při hlasování hlasují nejprve soudcové z lidu, a to starší před mladšími.

Veřejný žalobce

§ 24

(1) Veřejné žalobce mimořádných lidových soudů jmenuje vláda nebo z jejího pověření ministr spravedlnosti pro určité údobí, pro určité případy, nebo pro celou dobu činnosti soudu z prokurátorů nebo z jiných osob, které dosáhly doktorátu práv nebo složily tři státní zkoušky právnické, nejméně však státní zkoušku judiciální, pokud budou v seznamech, pořízených za tím účelem okresními národními výbory.

(2) Veřejní žalobci u mimořádných lidových soudů jsou podřízeni ministru spravedlnosti.

Řízení před mimořádnými lidovými soudy

§ 25

(1) Pro řízení před mimořádnými soudy lidovými platí zásady řízení před soudy stannými, a to v úpravě, provedené v §§ 26 až 31 tohoto dekretu. Tam, kde dekret odkazuje na předpisy řízení řádného, jsou míněny předpisy platného trestního řádu.

(2) Byl-li obžalovaný rozsudkem mimořádného lidového soudu osvobozen, nevylučuje se tím jeho stíhání před příslušným soudem řádným, případně před soudem státním podle zákona č. 68/1935 Sb. nebo před krajským soudem příslušným pro souzení vojenské zrahy podle zákona č. 130/1936 Sb. a vl. nař. č. 238/1937 Sb. Tento soud posoudí věc znova řízením řádným, při čemž platí hmotně právní ustanovení tohoto dekretu (§§ 1 až 20), stejně jako když osoba provinilá hned předem byla pohnána před soud řádný (§ 21). Návrh, aby se takto proti obžalovanému postupovalo, musí však býti podán nejpozději do tří měsíců ode dne osvobozujícího rozsudku.

§ 26

(1) Řízení před mimořádným lidovým soudem zahajuje se k návrhu veřejného žalobce (§ 24). Těhotné ženy nebud'těž poháněny před mimořádný lidový soud, dokud tento jejich stav trvá.

(2) Celé řízení proti jednotlivému obžalovanému se koná, pokud možno, bez přerušení, od počátku až do konce před mimořádným lidovým soudem. Řízení proti jednotlivému obžalovanému nesmí trvat déle než tři dny. Tato lhůta se počítá od okamžiku, kdy byl obžalovaný před soud postaven

(3) Nedospěje-li lidový soud v třídní lhůtě k rozsudku, postoupí věc příslušnému soudu řádnému (§ 23, odst. 2). V tomto případě rozhodne také, zda se má obžalovaný ponechat ve vazbě.

(4) Jestliže se obžalovaný nedostavil anebo nemůže dostaviti k soudu z jakýchkoli důvodů, může veřejný žalobce navrhnouti, aby se hlavní přeličení konalo v nepřítomnosti obžalovaného. V takovém případě musí soud zřídit obhájce z úřední moci.

§ 27

Řízení před mimořádným lidovým soudem je ústní a veřejné. Obžalovaný má právo zvoliti si sám obhájce nebo požádati soud, aby mu zřídil obhájce, je-li nemajetný. Nepoužije-li obžalovaný svého práva, zřídí mu soud obhájce z moci úřední. Jak obžalovaný, tak soud mohou obhajobou pověřiti i osobu, nezapsanou v seznamu obhájců, která dosáhla doktorátu práv nebo složila tři státní zkoušky právnické, nejméně však státní zkoušku judiciální.

§ 28

(1) Hlavní přeličení před mimořádným lidovým soudem zahajuje se po vyvolání věci a zjištění generalii výkladem veřejného žalobce, které skutky jsou obžalovanému kladeny za vinu. Výslech obžalovaného a provádění důkazů řídí se obecně předpisy trestního řízení. Protokoly o výsleších spoluviníků a svědků a dobrá zdání znalců mohou se čísti vždy, když předseda senátu považuje jejich čtení za účelné.

(2) Řízení se zpravidla omezí na čin nebo činy, pro které byl obviněný před mimořádným soudem lidový pohnán. Na činy, které nejsou trestné podle tohoto dekretu, nemá tudíž býti brán zřetel. Budou-li stíhány později v řízení před mimořádným soudem lidovým, nebo před soudem řádným, případně státním, nebo před krajským soudem, příslušným pro souzení vojenské zrady, budiž při výměře trestu vzat zřetel na trest na svobodě mimořádným lidovým soudem již uložený.

(3) Řízení před mimořádným lidovým soudem nesmí býti zdržováno zjišťováním nároků na náhradu škody trestným činem způsobené.

(4) Zjištění spoluviníků nebudiž sice opominuto, avšak vynesení a výkon rozsudku se tím nemá oddalovat.

(5) Po ukončení průvodního řízení zhodnotí veřejný žalobce jeho výsledky a podá svůj konečný návrh. Na to udělí předseda slovo obžalovanému a jeho obhájci k přednesení obhajoby. Odpoví-li veřejný žalobce na její vývody, mají obžalovaný a jeho obhájce právo na poslední slovo.

§ 29

(1) Poté usnese se soud v neveřejné poradě na rozsudku, řídě se přitom příslušnými předpisy o řízení řádném, pokud tento dekret neustanovuje jinak.

(2) Opírá-li se výrok o vině u zločinu, na který tento dekret ukládá trest smrti, toliko o tři hlasy anebo dospěl-li soud k názoru, že byly zjištěny takové okolnosti, že by trest smrti byl nepřiměřeně přísný, může soud uložit trest těžkého žaláře od dvaceti let až na doživotí a za předpokladů, označených v § 16, odst. 2, užití i tohoto ustanovení.

(3) Rozsudek budiž ihned vyhlášen ve veřejném zasedání soudu.

§ 30

O řízení před mimořádným lidovým soudem sepíše se zápis podle předpisů o řízení řádném. Tento zápis podepíše všichni členové senátu a zapisovatel.

§ 31

(1) Proti rozsudku mimořádných lidových soudů není řádných opravných prostředků. Žádost o milost kýmkoliv podaná nemá odkladného účinku.

(2) Trest smrti se vykoná do dvou hodin po vyhlášení rozsudku. Na výslovnou žádost odsouzeného může býti lhůta prodloužena o další hodinu. Konalo-li se řízení v nepřítomnosti obžalovaného, vykoná se trest smrti do 24 hodin po dopadení odsouzeného.

(3) Mimořádný lidový soud může také rozhodnouti, že trest smrti se vykoná veřejně. Učiní tak zejména, když surový způsob, jímž byl zločin spáchán, nebo zvrhlá povaha pachatele, počet jeho zločinů nebo jeho postavení mluví pro veřejný výkon rozsudku. V tomto případě může soud, aby se zajistila veřejnost výkonu trestu, lhůtu dvou hodin prodloužit, ne však nad 24 hodin.

Ustanovení přechodná a závěrečná

§ 32

(1) Ustanovení zákona ze dne 3. května 1934, č. 91 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, pro zločiny trestné podle tohoto zákona neplatí.

(2) Ustanovení zákona ze dne 11. března 1931, č. 48 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, zůstávají v platnosti.

§ 33

Účinnost tohoto dekretu se stanoví ode dne vyhlášení na dobu jednoho roku, leč by jej příslušné zákonodárné instituce změnily nebo doplnily, anebo dobu jeho účinnosti zkrátily nebo prodloužily.

§ 34

Provedením tohoto dekretu se pověřují všichni členové vlády.

Dr. Beneš v. r.

Fierlinger v. r.

David v. r., Gottwald v. r., Široký v. r., Dr. Šrámek v. r., Ursíny v. r., gen. Svoboda v. r., Dr. Ripka v. r., Nosek v. r., Dr. Šrobár v. r., Dr. Nejedlý v. r., Dr. Stránský v. r., Kopecký v. r., Laušman v. r., Ďuriš v. r., Dr. Pietor v. r., gen. Hasal v. r., Hála v. r., Dr. Šoltész v. r., Dr. Procházka v. r., Majer v. r., Dr. Clementis v. r. tiež za min. Masaryka, gen. Dr. Ferjenčík v. r., Lichner v. r.

Jech, Karel – Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. Brno:

Doplňek 2002, s. 237-247.

PŘÍLOHA Č. 2: DEKRET PREZIDENTA REPUBLIKY Č. 138/1945 SB.

1945, 27. říjen, Praha. – Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění podle národní cti (tzv. malý retribuční dekret).

K návrhu vlády ustanovují:

§ 1

(1) Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení, bude potrestán – nejde-li o čin soudně trestný – okresním národním výborem vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1 000 000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo dvěma nebo všemi těmito tresty.

(2) Byla-li uložena pokuta, buď pro případ její nedobytnosti zároveň vyměřen náhradní trest vězení podle míry zavinění do jednoho roku. Byl-li vedle pokuty uložen i trest na svobodě, nesmí trest na svobodě spolu s náhradním trestem vězení přesahovati jeden rok.

(3) Směrnice, které v této věci vydá ministr vnitra, jsou pro národní výbory závazné.

§ 2

Do trestu na svobodě se započítá doba, po kterou byl pachatel zajištěn (ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 137 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční).

§ 3

Činy trestné podle § 1 se promlčují v šesti měsících. Promlčecí lhůta počíná se dnem, kdy čin byl spáchán; u činů spáchaných před účinností tohoto dekretu pak dnem počátku jeho účinnosti.

§ 4

Tento dekret nabývá účinnosti dnem vyhlášení a platí jen v zemích České a Moravskoslezské; provede jej ministr vnitra.

Dr. Beneš v. r.

Fierlinger v. r.

Nosek v. r.

Jech, Karel – Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. Brno:

Doplněk 2002, s. 946.

PŘÍLOHA Č. 3: SMĚRNICE MINISTRA VNITRA

Směrnice ministra vnitra

ze dne 26. listopadu 1945 č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.

Podle § 1, odst. 3 dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti a podle § 1, odst. 2 vládního nařízení ze dne 5. května 1945, č. 4 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, ve znění vládního nařízení ze dne 7. srpna 1945, č. 44 Sb., vydávám tyto směrnice:

1. Za účelem konečného provedení očisty veřejného života pověřuji se bezpečnostní komise, zřízené u místních národních výborů, aby u sebe soustředily všechna udání, jež se v obci vyskytnou a obsahují podezření z činů trestných

a) podle dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, případně podle dekretu presidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu, nebo

b) podle dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.

2. Došlá udání (trestní oznámení) předloží místní národní výbor (bezpečnostní komise) - pokud se tak již dříve nestalo – okresnímu národnímu výboru (bezpečnostní komisi).

3. Zjistí-li okresní národní výbor (bezpečnostní komise) z trestního oznámení nebo během řízení, že jde o čin trestný soudem, odstoupí spis příslušnému soudu.

4. Vyplývá-li z trestního oznámení, že je dána skutková podstata činu trestného podle dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, provede bezpečnostní komise okresního národního výboru potřebné šetření, po případě zvláštní vyšetřující komisi. Vyšetřené případy předloží pak trestní komisi (odstavec 9).

5. Trestní řízení podle tohoto dekretu lze zavést jen proti československému státnímu občanu české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, který se provinil způsobem uvedeným v § 1, odst. 1 dekretu, a pokud jde o delikty uvedené v odstavci 11, písm. g) a ch) těchto směrnic a jim podobné i proti občanu kterékoli národnosti a státní příslušnosti.

6. Dobou zvýšeného ohrožení republiky (§ 1 dekretu) se rozumí doba od 21. května 1938 do dne, který bude

určen vládním nařízením.

7. Pro podezření z činů trestných podle dekretu presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti není podle platných předpisů zajišťovací vazba přípustná.

8. K provedení trestního řízení je příslušným okresní národní výbor podle místa spáchaného činu a nezavede-li řízení, je příslušným okresní národní výbor, který nejprve nabyt vědomosti o spáchaném činu.

9. Trestní pravomoc, příslušející okresnímu národnímu výboru, vykonává jeho jménem čtyřčlenná trestní komise nalézací, kterou volí okresní národní výbor přihlížející k tomu, aby alespoň jeden z členů komise byl znalý práva (dosáhl doktorátu práv nebo složil všechny předepsané státní zkoušky). Jest dbáti toho, aby dodržением formálních náležitostí řízení bylo obviněnému znemožněno napadati nález po této stránce.

10. Nepřístojné chování, urážející cítění českého nebo slovenského lidu (§ 1, odst. 1 dekretu) je zejména:

a) hlášení se k německé nebo maďarské národnosti, nemělo-li již za následek ztrátu československého státního občanství podle § 1, odst. 4 ústavního dekretu presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, č. 33 Sb., nebo vědomé podporování odnárodňovacích snah Němců nebo Maďarů,

b) politická spolupráce s Němci nebo Maďary, jakož i členství ve fašistických organizacích, jednal-li pachatel s obzvláštní horlivostí, překročuje tak ve značné míře normální rámec svých členských povinností. Seznam fašistických organizací je uveden v příloze těchto směrnic;

c) propagování, obhajování, vychvalování nebo podpora nacismu, fašismu nebo antisemitismu,

d) schvalování, podpora nebo obhajování nepřátelských projevů nebo činů nacistů, fašistů a českých nebo slovenských zrádců,

e) odborná spolupráce s Němci, Maďary a s českými nebo slovenskými zrádci, přesahující meze průměrného nařízení výkonu (iniciativní a mimoslužební návrhy, příkazy na zvýšení pracovní výkonnosti apod.),

f) ucházení se o povýšení, vyznamenání, odměny, služby a jiné výhody u německých nebo maďarských úřadů nebo funkcionářů, nebo poskytování úplat a různých jiných výhod okupantům,

g) zneužívání postavení na vedoucím místě, dosaženého pomocí okupantů, k získání nebo zabezpečení osobního prospěchu přísluhováním okupantům na úkor podřízených,

h) společenský styk s Němci nebo Maďary v rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti, jakož i hospodářský styk s Němci nebo Maďary, přesahující tuto míru za účelem dosažení nadprůměrného obohacení a směřující k vědomému podporování okupantů,

ch) týrání, urážení nebo terorizování Čechů a Slováků, spáchané ve službách nebo v zájmu okupantů nebo ve snaze zalíbiti se jim.

11. Předpokladem trestnosti je, že činem bylo vzbuzeno veřejné pohoršení. Pokud toto veřejné pohoršení nemusilo být vzbuzeno již povahou činu samého, jak je tomu u deliktů uvedených v odstavci 10 pod písm. a)-d), f), g) a ch), dlužno je zjistiti (a to pokud možno v souvislosti se zjišťováním skutkové podstaty trestného činu) objektivními důkazními prostředky, např. výslechem osob z prostředí, v němž obviněný žil nebo pracoval.

12. Od trestního stíhání buď upuštěno, byl-li čin spáchán pod nátlakem nebo lze-li bez průtahů prokázati, že pachatel jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo jinému obecnému zájmu, nebo s úmyslem zabrániti národní, rasové nebo politické persekuci jednotlivce, nebo že se pachatel svou pozdější činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval. Tohoto ustanovení však nelze použít, převyšuje-li škoda pachatelem zaviněná neúměrně účel jím sledovaný.

13. Trestní řízení nutno prováděti urychleně se zřetelem k tomu, že činy spáchané před účinností tohoto dekretu se promlčují v šesti měsících ode dne, kdy tento dekret nabyl účinnosti. Zemský národní výbor jest v rámci své dozorcí pravomoci oprávněn přidržovati okresní národní výbory k plnění této povinnosti, po případě dá podnět k použití ustanovení § 1, odst. 4 nebo § 5 vládního nařízení ze dne 5. května 1945, č. 4 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, ve znění vládního nařízení ze dne 7. srpna 1945, č. 44 Sb.

14. Pachatele lze potrestati podle míry zavinění

- a) veřejným pokáráním,
- b) pokutou,
- c) pokutou a veřejným pokáráním,
- d) vězením,
- e) vězením a veřejným pokáráním,
- f) pokutou a vězením,
- g) pokutou, vězením a veřejným pokáráním.

15. Trest veřejného pokárání se provede tím způsobem, že se pravoplatný nález, kterým byl uložen trest veřejného pokárání, veřejně vyvěsí nebo jinak veřejně vyhlásí v obci, v níž potrestaný bydlí, a po případě i v obci, v níž byl čin spáchán.

16. Byl-li vedle pokuty uložen i trest na svobodě, nesmí trest na svobodě spolu s náhradním trestem vězení přesahovati jeden rok. Do trestu na svobodě se započítává doba, po kterou byl pachatel zajištěn (ústavní dekret presidenta republiky č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční).

17. Trestní nález musí být vydán písemně, býti řádně odůvodněn a opatřen poučením o opravném prostředku. O odvolání rozhoduje zemský národní výbor. Trest může být vykonán až poté, kdy trestní nález nabyl moci práva. To platí i o trestu veřejného pokárání.

18. Tyto směrnice jsou pro národní výbory závazné (§ 1, odst. 3 dekretu č. 138/1945 Sb.).

Ministr vnitra:
V. NOSEK, v. r.

Příloha

ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945, odst. 10, písm. b).

Seznam fašistických organizací.

Kromě fašistických organizací, uvedených v retribučním dekretu č. 16/1945 Sb., t.j. Vlajky, Hlinkovy gardy a Svatoplukovy gardy, nutno za fašistické organizace považovati zejména:

Akci národní obnovy,

Akci "Národopisná Morava" (organisátor Jan Úprka),

Arijskou pracovní frontu (organisátor Opletal),

Arijskou stráž,

Českou arijskou frontu (organisátor Ing. Roček z Brna),

Českou pracovní frontu přidruženou k ČNST – Vlajce,

Česko-německou společnost (sdružující skutečné přátele říšské orientace, naproti tomu Český svaz pro spolupráci s Němci, zřízený Dr. Háchou, byl rázu oficiálního),

Český svaz válečníků,

Exekutivu bývalých vojáků,

Fašistickou skupinu při Národním souručenství na Moravě (organisátor Rob. Mišurec),

Hlavní vedení protektorátních fašistů (organisátor Jos. Rambousek v Brně),

Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (pokud jde o osoby, které nemají očištné listy, vydané ministerstvem vnitra),

Moravské národní socialisty (organisátor E. Pitlík v Brně), přezvané později na Moravskou nac. soc. stranu, a její Fašistické gardy (přezvané později na "Ochranné sbory"),

Nacionální hnutí spolu s jeho gardami, přezvanými na "Černé šiky",

Národní akční komitét (organisátor bar. Procházka),

Národní obec fašistickou - dělnický syndikát při Nár. souručenství (organisátor Jan Trojovský z Brna),

Nár.-soc. českou dělnicko-rolnickou stranu (NSČDRS, známější pod označením "Strana zeleného hákového kříže", organisátor Mlčoch v Kroměříži),

Nár.-soc. gardu státních aktivistů Velkoněmecké říše (NSGSA, zvanou též Nár.-soc. garda slovanských aktivistů osy Berlín-Rím, organisátor Fr. Löffler v Jihlavě),

Nár.-soc. hnutí pracujícího lidu (organisátor Blažek),

Nár.-soc. stranu dělnickou (organisátor Grasblum),

Nár. tábor fašistický (NTF, organisátoři Kasanda a Břetenář),
Nár. tábor fašistický – moravské křídlo (organisátor Jar. Vala),
Nár.-arijskou kulturní jednotu,
Národní obec fašistickou (N. O. F., organisátor Rud. Gajda),
Protižidovskou ligu,
Stranu českých fašistů (SČF, organisátor Janík),
Svaz arijských mlynářů,
Svaz českých vojáků ze světové války, kteří bojovali po boku německé armády (při Nár. obci fašistické),
Svaz vojáků z fronty,
Ústřední sekretariát Nár. tábora fašistického, velitelství fašistických gard (později z něho vzniklo "České arijské hnutí" - organisátor O. Peřina v Brně),
Zemské vedení mor. fašistů (organisátor J. M. Tichý),
Železnou gardu (organisátor Jos. Dostál v Brně).

Dále pak tyto organizace:

Českou ligu proti bolševismu,
Český svaz pro spolupráci s Němci (ČSSN),
Národní odborovou ústřednu zaměstnaneckou,
Svaz zemědělství a lesnictví,
Veřejnou osvětovou službu,

(u těchto pěti posléze jmenovaných organizací jen pokud jde o činovníky, kteří měli politický vliv v těchto organizacích).

Stach, Jindřich, *Provinění proti národní cti*. Brno: Zář 1946, s. 24-29

PŘÍLOHA Č. 4: TABULKA PŘÍPADŮ FILMOVÝCH PRACOVNÍKŮ PŘED MLS

jméno	datum narození	povolání	spis. značka	obvinění / předmět šetření	rozhodnutí soudu	datum rozsudku
Babková (Baarová) Ludmila	7. 9. 1914	herečka	?	?	zastaveno	-
Binovec Václav	12. 9. 1892	režisér	Ls 859/45	důvěrník gestapa, člen fašistické organizace	zastaveno / 3 roky vězení a pozbytí ob. cti, 1/3 majetku propadá státu	22. 9. 1948
Brunner František	13. 1. 1906	úředník ateliérů Barrandov (vedoucí oddělení pracovního nasazení)	Ls 5002/46	nadslužební horlivost a asociálnost	zastaveno	-
Burian Vlastimil	9. 4. 1891	herec	Ls 1261/45	účinkování v rozhlasovém skeči Hvězdy nad Baltimore	zastaveno	-
Čechová Nataša	13. 11. 1905	účetní, sekretářka kina Central (Olomouc)	Ls 1431/47	spolupráce a styky s Němci	zastaveno	-
Havel Miloš	3. 11. 1899	majitel paláce Lucerna	?	?	zastaveno	-
Hurt Miloslav	28. 8. 1905	býv. provozovatel kina Radost (Praha)	Ls 1098/48	podpora nacistického hnutí, udavačství	osvobozen	31. 12. 1948
Innemannová-Kavková Zdeňka	9. 7. 1896	herečka	Ls 2163/46	účinkování v rozhlasovém skeči Volá Londýn, konfidentka gestapa, propagace a podpora nacistického hnutí	15 let vězení, doživotní pozbytí ob. cti, celý majetek propadá státu	20. 5. 1946
Lejnarová Jana	28. 12. 1911	majitelka kina Eso (Praha)	Ls 657/46	podpora nacistického hnutí, konfidentka gestapa, obohacení na úkor jednotlivce	17 let vězení a pozbytí ob. cti, 1/2 majetku propadá státu	2. 5. 1947
Lorenc Adolf	26. 8. 1899	kreslič titulků, filmů	Ls 2264/46	člen Vlajky, ve výboru Antikominterny	umírá	-
Ludikar Pavel	3. 3. 1882	herec, operní pěvec	Ls 1021/45	spolupráce s Němci, propagace německé kultury, styky s Němci, členství ve fašistických organizacích	zastaveno	-
Martin J. Viktor	31. 10. 1900	zplnomocněnec pro filmové otázky při ministerstvu obchodu (advokát)	Ls 1387/46	udavačství	zastaveno	-
Mudra Miroslav	20. 6. 1897	revizní úředník býv. ČMFÚ	Ls 4946/46	udavačství	zastaveno – duševně chorý	-
Nepeřený Jaroslav	6. 2. 1893	technický úředník Pragfilmu	Ls 1134/46	propagace a podpora nacistického hnutí	20 let vězení, doživotní pozbytí ob. cti, celý majetek propadá státu	17. 2. 1947
Pečený Karel	5. 3. 1899	býv. vlastník a ředitel Aktuality	Ls 2173/46	propagace a podpora nacistického hnutí,	5 let vězení, 10 let pozbytí ob. cti, celý majetek propadá státu / 18 měsíců	5.3. 1947 / 22. 7. 1948

					vězení, 2 roky pozbytí ob. cti, celý majetek propadá státu	
Pospíšil Vladimír	19. 3. 1896	filmový herec	Ls 1208/46	člen fašistické obce, obohatil se na úkor jednotlivce	18 měsíců vězení, 10 let pozbytí ob. cti a propadnutí celého majetku státu	14. 4. 1947
Postránecký Karel	7. 2. 1898	filmový herec	Ls 4560/46	členství ve fašistických organizacích, účinkování v rozhlasových skečích	3 měsíce vězení a pozbytí ob. cti, ½ majetku propadá státu	1. 4. 1947
Průša Josef	28. 2. 1902	šatnář Bavaria-filmu	Ls 2027/46	udavačství	doživotní vězení a pozbytí ob. cti, propadnutí celého majetku státu	23. 9. 1946
Schilman Rudolf	19. 3. 1902	obchodvedoucí kina Svoboda (Roztoky), pracovník pro Filmtreihandstelle a ČMFÚ	Ls 4561/46	hospodářská spolupráce s Němci	zastaveno	-
Schlögel Čeněk	30. 10. 1899	filmový herec a režisér	Ls 2515/46	propagace a podpora nacistického hnutí, účinkování v rozhlasových skečích	6 měsíců vězení a pozbytí ob. cti, ¼ majetku propadá státu	23. 9. 1946
Söhnel Wilhelm	25.11.1909	vedoucí Spojovacího úřadu říš. prot. u ČMFÚ	Ls 416/47	majetková škoda fy Moldaviafilm	zastaveno	-
Šimonovský Vladimír	21. 2. 1909	úředník Kosmos-filmu	Ls 3850/46	členství ve fašistických organizacích	5 let vězení a pozbytí ob. cti, ½ majetku propadá státu	4. 10. 1946
Štěpánek Zdeněk	22. 9. 1896	herec	Ls 291/45	?	zastaveno	-
Tonner (Aksamit) Oskar	1. 6. 1920	zaměstnanec býv. ČMFÚ	Ls 233/46	členství ve Vlajce	18 měsíců vězení, 5 let pozbytí ob. cti, propadnutí celého majetku státu	30. 4. 1947

PŘÍLOHA Č. 5: TABULKA PŘÍPADŮ FILMOVÝCH PRACOVNÍKŮ PŘED TNK

jméno	datum narození	povolání	spis. značka	obvinění	rozhodnutí TNK	datum hl. líčení
Atanaskovičková (Tanasco) Elena	25. 11. 1919	herečka a primabalerína	36-7311	spolupráce a styky s Němci	zastaveno	20. 3. 1947
Babková (Baarová) Ludmila	7. 9. 1914	herečka	36-582/5	?	6 měsíců vězení, 750 000 Kčs	23. 10. 1948
Barášek Antonín	14. 1. 1920	expedient Ufý, vedoucí reklamního oddělení	7371	podpora nacismu, asociální chování	zastaveno	20. 2. 1947
Bašus Oldřich	18. 6. 1907	kinoooperatér	36-714/5	podpora nacismu, spolupráce s Němci, dožadování se o výhody u Němců	5 000 Kčs, veřejné pohoršení	16. 1. 1947
Beneš Jaroslav	5. 6. 1897	skladatel	36-22423	propagace nacismu, styky s Němci	50 000 Kčs, veřejné pohoršení	13. 10. 1948
Beneš Rudolf	7. 2. 1896	mistr ateliérů Barrandov	36-324/1	asociální chování	zastaveno	24. 4. 1947
Beneš Svatopluk	24. 2. 1918	herec	36-7224	Urážky maršála Stalina	zastaveno	30. 4. 1947
Binovec Václav	12. 9. 1892	režisér	36-26523	člen fašistické organizace	8 měsíců vězení, 120 000 Kč / zrušeno	21. 10. 1948 / 2. 6. 1950
Blažek Jaroslav	3. 8. 1896	kameraman	1630/47 (SOA)	spolupráce s Němci	zastaveno	11. 3. 1947
Blažek Karel	3. 5. 1913	vedoucí závodní kuchyně na Barrandově	36-699/1	hospodářská spolupráce s Němci, propagace nacismu, styky s Němci	-; 100 000 Kčs, veřejné pohoršení	10. 3. 1946; 6. 3. 1947
Böhm Vladimír	12. 6. 1908	ředitel kina Alfa (Vysočany)	8330	spolupráce s Němci, podpora nacismu	7 měsíců a 7 dnů vězení, 15 000 Kčs, veřejné pohoršení / zrušeno	5. 4. 1947 / 20. 7. 1950
Bourová Marie	6. 2. 1889	střihačka	36-19090/16	členství ve Vlajce, propagace nacismu	20 000 Kčs, veřejné pohoršení / 5 000 Kčs / 1 rok vězení, 50 000 Kčs, veřejné pohoršení	2. 5. 1947 / 13. 1. 1948 / 30. 8. 1948
Brom Ladislav	16. 4. 1908	režisér	36-5603	?	20 000 Kčs	2. 5. 1947
Burda Josef	20. 12. 1893	majitel filmové půjčovny Lepka-film	13844	členství ve Vlajce	zastaveno – zemřel (popraven Národním soudem)	19. 3. 1947
Burian Vlastimil	9. 4. 1891	herec	36-918/1	podpora nacismu, společenský styk s Němci	- / 3 měsíce vězení, 500 000 Kčs, veřejné pohoršení	8. 7. 1946 / 7. 5. 1947
Cetl Miloš	2. 8. 1903	úředník ČMFÚ	36-19850	členství ve Vlajce	zastaveno	20. 10. 1948
Císařovský Václav	11. 2. 1924	zaměstnanec odd. kreslený film (Afít)	19093	členství ve Vlajce, spolupráce s Němci	zastaveno	01. 10. 1948
Čáp František	7. 12. 1913	režisér	36-7242	styky s Němci, podpora nacismu	zastaveno	13. 6. 1946

Čechová Nataša	13. 11. 1905	účetní, sekretářka kina Central (Olomouc)	Ls 1413/47	styky a spolupráce s Němci	předáno MLS	8. 4. 1947
Deyl Rudolf	6. 4. 1876	herec	36-8304	podpora nacismu – projev v ND o Heydrichovi	zastaveno	23. 1. 1947
Fiala Alois	12. 9. 1901	ředitel Elektafilmu, pracovník v ČMFÚ	7268	propagace nacismu, styky s Němci, hospodářská podpora Němců	zastaveno	24. 4. 1947
Fiala František (Ferenc Futurista)	7. 12. 1891	herec	36-7371	udání úředníka Němcům	zastaveno	10. 4. 1947
Frič Martin	29. 3. 1902	režisér	36-7278	spolupráce s Němci	zastaveno	27. 3. 1947
Grmela Jan	29. 4. 1895	jazykový znalec, scenárista, spisovatel	36-7290	členství ve Svazu pro spolupráci s Němci, propagace nacismu	zastaveno	30. 4. 1947
Hankovcová Věra	2. 8. 1919	kostýmní poradkyně	36-533	styky s Němci	zastaveno	20. 3. 1947
Havel Miloš	3. 11. 1899	majitel Lucernafilmu	36-24600	styky s Němci	1 rok vězení, 1 mil. Kčs, veřejné pokárání	28. 6. 1950
Havránek Bohumil	20. 12. 1907	kameraman	36-540/3	spolupráce s Němci	zastaveno	17. 6. 1946
Hejna-Kostelecký Josef	2. 7. 1904	kameraman – reportér	36-494/2	propagace nacismu, styky s Němci, žádost o německou příslušnost	zastaveno	13. 6. 1946
Hladíková Jiřina	26. 9. 1905	episodistka	36-714/4	styky s Němci, propagace nacismu	10 000 Kčs, veřejné pohoršení	16. 1. 1947
Hodáčková-Gollová Nataša	27. 2. 1912	herečka	36-7284	spolupráce a styky s Němci	zastaveno	24.05.1946
Holman A. Josef	17. 4. 1901	režisér	36-563/6	spolupráce a styky s Němci	zastaveno	2. 5. 1947
Hradilák Karel	26. 1. 1909	herec	36-533/5	spolupráce a styky s Němci	zastaveno	19. 12. 1946
Hurt Miroslav	28. 8. 1905	býv. provozovatel kina Radost (Praha)	12030	spolupráce s Němci	zastaveno	24. 4. 1947
Husinec Milan	26. 10. 1919	filmový architekt	36-533/4	styky s Němci, ucházení se o výhody u Němců	veřejné pohoršení	19. 6. 1946
Innemann Svatopluk	18. 2. 1896	režisér	36-451, 36-43718, 36-31948	žádost o německou příslušnost, člen protizidovské ligy	4 měsíce vězení, veřejné pohoršení (byl v té době již po smrti)	23.10.1948
Innemannová-Kavková Zdeňka	9. 7. 1896	herečka	36-31949	propagace nacismu, žádost o německou příslušnost, udavačství	zastaveno (probíhalo MLS)	12. 10. 1948
Janeček Václav	13. 4. 1915	kinooperatér	11930	udavačství	1 000 Kčs, veřejné pohoršení	10. 2. 1947
Kabátová Zita	27. 4. 1913	herečka	36-575/1	styky s Němci, spolupráce s Němci	50 000 Kčs, veřejné pohoršení / zrušeno	23. 1. 1947 / 11. 11. 1948
Kohout Jaroslav	9. 12. 1904	herec	36-7371	udání úředníka Němcům	zastaveno	10. 4. 1947
Kolbaba Zdeněk	13.02.1921	filmový novinář	3905	?	?	27. 3. 1947
Korbelář Otomar	3. 11. 1899	herec	36-339/2	spolupráce s Němci	zastaveno	13. 6. 1946
Kotva Bedřich	24. 10. 1919	filmový technik	36-309/5	podpora nacismu	zastaveno	17. 6. 1946

Koutková Věra	22. 11. 1888	episodistka	4231	ucházení se o výhody u Němců	1 měsíc vězení, veřejné pohoršení / zrušeno	10. 5. 1946 / 1947
Kozel Robert	15. 3. 1908	vedoucí personálního odd. a člen závodní rady (Státní půjčovna filmů)	6826	člen Vlajky	zastaveno	25. 10. 1946
Krejčík Jiří	26. 6. 1918	režisér krátkých filmů	36-374/2	vyhrožování udáním	zastaveno	9. 1. 1947
Kšírová-Havlíková Jarmila	29. 12. 1910	herečka a zpěvačka	4232	spolupráce s Němci	veřejné pohoršení / zrušeno	6. 6. 1946 / 22. 12. 1949
Lachman Josef	25. 7. 1906	výrobce krátkých filmů	36-368/1	propagace nacismu, styky s Němci	zastaveno	30. 4. 1947
Lorenc Vladimír	8. 12. 1923	pomocník kameramana	1683	člen Vlajky	zastaveno	30. 4. 1947
Ludikar Pavel	3. 3. 1882	herec, operní pěvec	36-590/1	propagace nacismu	100 000 Kčs, veřejné pohoršení	2. 5. 1947 / 9. 1. 1950
Majer Vladimír	21. 2. 1894	herec	36-591/1, 36-7521	propagace nacismu, spolupráce s Němci	3 měsíce vězení, veřejné pohoršení / veřejné pohoršení	3. 6. 1946 / 1. 9. 1950
Malý Bohumil	19. 1. 1877	instalatér, býv. zaměstnanec kina	36-592/1	podpora nacismu a antisemitismu	10 000 Kčs, veřejné pohoršení / veřejné pohoršení	23. 1. 1947 / 29. 2. 1949
Mašík Jiří	25. 5. 1907	vedoucí kina (Praha-Břevnov)	18064	spolupráce s Němci	?	?
Mrkvička Jaroslav	6. 2. 1899	závodní lékař Pragfilmu	36-378/4	-	zastaveno	10. 4. 1947
Mudra Miroslav	20. 6. 1897	revizní úředník býv. ČMFÚ	12777	spolupráce s Němci, vyhrožování a udávání	zastaveno – zbaaven svéprávnosti	29. 3. 1947
Nechvátalová Květa	24. 4. 1919	episodistka	10247	styky s Němci	25 000 Kčs, veřejné pohoršení	2. 5. 1947
Nepeřený Jaroslav	6. 2. 1893	technický úředník Pragfilmu	36-736/15	podpora nacismu, spolupráce s Němci	předáno MLS	-
Nikolská (Burinová) Jelizaveta	24. 10. 1904	herečka a tanečnice	36-21866	styky s Němci, spolupráce s Němci	zastaveno – nepodařilo se ji vyslechnout	22. 10. 1948
Novák Jaroslav	31. 12. 1887	dramaturg úřadu pro schvalování filmů (Filmprüfstelle)	36-20910	člen Vlajky	zastaveno – nepodařilo se ho vyslechnout	28. 10. 1948
Papež Oldřich	30. 9. 1910	vedoucí produkce a zástupce ředitele (Lucernafilm)	36-13046	styky s Němci	zastaveno	28. 6. 1946
Pečený Karel	5. 3. 1899	býv. vlastník a ředitel Aktuality	36-736/8	?	předáno MLS	-
Pelzerová Emma	1. 1. 1889	filmová herečka, epizodistka	36-29437	přihlášení k německé příslušnosti	6 měsíců vězení, 50 000 Kčs	21.10.1948
Polák Arnošt	26. 10. 1886	účetní a ředitel kina Alfa (Praha)	36-395/1	propagace a podpora nacismu	zastaveno – zemřel	30. 4. 1947
Pospíšil Vladimír	19. 3. 1896	herec	36-736/7	?	předáno MLS	-
Průša Josef	28. 2. 1902	šatnář Bavaria-filmu	7655	udavačství	zastaveno, jelikož odsouzen MLS	7. 3. 1947
Rathauský Alois	29. 2. 1892	ministrský rada, bývalý předseda filmové cenzury	36-388/6	styky s Němci, podpora nacismu	zastaveno	17. 6. 1946
Sedláčková (Kašparová) Anna	29. 9. 1887	herečka	36-7371	udání úředníka Němcům	zastaveno	10. 4. 1947

Schillmann Rudolf	19. 3. 1902	obchodvedoucí kina Svoboda (Rožtoky), pracovník pro Filmtreühandstelle a pak ČMFÚ	140/46	hospodářská spolupráce s Němci	zastaveno	11. 6. 1946
Schlögel Čeněk	30. 10. 1899	herec a režisér	36-674/9	propagace nacismu, styky s Němci	zastaveno, jelikož odsouzen MLS	19. 3. 1947
Schott Karel	24. 5. 1915	herec	36-610/2	členství v Národní obci fašistické, podpora nacismu	20 000 Kčs, veřejné pohoršení / veřejné pohoršení	13. 3. 1947 / 20. 1. 1950
Schránil Raoul	24. 3. 1910	herec	36-610/1	styky a spolupráce s Němci	30 000 Kčs, veřejné pohoršení / -	11. 9. 1946 / 28. 6. 1950
Smola Gottlieb (Bohumil)	30. 4. 1892	úředník pro schvalování filmů ve ČMFÚ	36-29674	přihlášení k německé příslušnosti	zastaveno – nepodařilo se ho vyslechnout	08. 10. 1948
Srnka Jiří	19. 8. 1907	hudební skladatel	36-366/5	spolupráce s Němci	zastaveno	17. 6. 1946
Stichenwirth Jiří	9. 6. 1918	bývalý asistent filmové výroby	36-374/2	vyhrožování udáním	zastaveno	19. 12. 1946
Struna Ladislav Herbert	27. 6. 1899	herec	36-356/1	členství ve Vlajce	zastaveno	29. 11. 1946
Süsser Rudolf	13. 5. 1917	vedoucí kina Studio (Brno)	36-416/2	styky s Němci, vyhrožování udáním	zastaveno	6. 2. 1947
Sviták Jan	23. 12. 1898	režisér a vedoucí výroby	36-354/1	?	?	?
Štěpánek Zdeněk	22. 9. 1896	herec	36-361/1	styky s Němci, podpora a propagace nacismu	zastaveno	26. 2. 1947
Štrupp Václav	25. 9. 1897	asistent výroby	36-607/4	spolupráce a styky s Němci, asociální chování	4 měsíce vězení, 40 000 Kčs, veřejné pohoršení	20. 2. 1947 / 9. 12. 1949
Taraba Vilém	11. 6. 1903	zvukař, technický vedoucí ateliérů Barrandov	36-110/4	podpora a propagace nacismu	zastaveno	6. 6. 1946
Tonner (Aksamit) Oskar	1. 6. 1920	zaměstnanec býv. ČMFÚ	33777	členství ve Vlajce	přerušeno	24. 3. 1947
Tůmová-Mandlová Jarmila (Adina)	28. 1. 1910	herečka	36-591/2	styky a spolupráce s Němci	2 měsíce vězení, 100 000 Kčs, veřejné pohoršení / 2 měsíce vězení, veřejné pohoršení	5. 2. 1947 / 8. 5. 1950
Veverka Bedřich	8. 10. 1894	herec	36-117/3	členství ve Vlajce, styky s Němci	zastaveno	17. 6. 1946
Wágner Miroslav	2. 9. 1900	majitel Zenitfilmu, kameraman	18907	?	?	?
Werner Josef	16. 9. 1900	bývalý ředitel kina Koruna v Praze	13777	propagace nacismu, asociální chování	zastaveno	16. 4. 1947